

**ERZURUM İLİNİN EKOTURİZM
POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ: KUZAY
İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Alparslan TANÇ

**Yüksek Lisans Tezi
Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün SANALAN BİLİCİ**

2020

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK ANABİLİM DALI

Alparslan TANÇ

ERZURUM İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN
BELİRLENMESİ: KUZEY İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün SANALAN BİLİCİ

ERZURUM- 2020

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

24/01/2020

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
BİLDİRİM**

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "ERZURUM İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ: KUZEY İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[Tarih ve İmza]

24/01/2020

[Öğrencinin Adı Soyadı]

ALPERSİN TANÇ

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
TABLolar DİZİNİ	IX
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	XI
ÖNSÖZ.....	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM VE KONAKLAMA İŞLETMELERİ

1.1. TURİZM	3
1.1.1. Turizm Olayının Özellikleri	4
1.1.2. Turist ve Turistik Ürün	5
1.1.3. Türkiye’de Turizm Sektörünün Önemi	7
1.2. DÜNYADA TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	10
1.3. TÜRKİYE’DE TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	13
1.4. KONAKLAMA İŞLETMELERİ	15
1.4.1. Oteller	18
1.4.2. Moteller	18
1.4.3. Tatil Köyleri	19
1.4.4. Pansiyonlar	19
1.4.5. Kampinger	20
1.4.6. Apart Oteller	20
1.4.7. Hosteller	20

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE EKOTURİZM

2.1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK	22
2.2. EKOTURİZM KAVRAMI	23
2.2.1. Ekoturist	25
2.2.2. Ekoturizm İlkeler	26
2.2.3. Ekoturizm Amacı	28
2.2.4. Ekoturizmin Doğal, Sosyal ve Ekonomik Etkileri	29
2.2.4.1. Ekoturizmin Doğal Çevre Üzerinde Etkileri	29
2.2.4.2. Ekoturizmin Sosyal Çevre Üzerinde Etkileri	30
2.2.4.3. Ekoturizmin Ekonomik Etkileri	31
2.3. DÜNYADA EKOTURİZM	32
2.4. TÜRKİYE’DE EKOTURİZM	33
2.5. EKOTURİZM ÇEŞİTLERİ	35
2.5.1. Kış Turizmi	35
2.5.2. Yayla Turizmi	36
2.5.3. Mağara Turizmi	37
2.5.4. Av Turizmi	37
2.5.5. Dağcılık	37
2.5.6. Akarsu Turizmi	38
2.5.7. Kuş Gözlemciliği	39
2.5.8. Tarım ve Çiftlik turizmi	39
2.5.9. Atlı Doğa Yürüyüşü Turizmi	40
2.5.10. Botanik Turizmi	40
2.5.11. Kamp Karavan Turizmi	41
2.5.12. Foto Safari	41
2.5.13. Yaban Hayatı (Fauna) Gözlemciliği	41
2.5.14. Bisiklet Turizmi	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERZURUM İLİ ve KUZEY İLÇELERİ

3.1. ERZURUM İLİ'NE AİT GENEL BİLGİLER	43
3.1.1. Erzurum İlinin Coğrafi Konumu	43
3.1.2. Erzurum İlinin Tarihi	45
3.1.3. Erzurum'da Konaklama	46
3.1.4. Erzurum'da Ulaşım	48
3.1.5. Erzurum Turizmi.....	49
3.1.5.1 Erzurum'da Kış Turizmi	50
3.1.5.2. Erzurum'da İnanç Turizmi	54
3.1.5.3. Erzurum'da Termal Turizm	58
3.1.5.4. Erzurum'da Doğa Turizmi	59
3.1.5.5. Erzurum'da Tarih ve Kültürel Miras Turizmi	65
3.2. KUZEY İLÇELERİ.....	69
3.2.1 Pazaryolu	69
3.2.1.1 Tarih	71
3.2.1.2 Geçim Kaynağı	71
3.2.2 İspir	72
3.2.2.1. Tarih.....	73
3.2.2.2. Geçim Kaynağı	74
3.2.3. Tortum	75
3.2.3.1. Tarih	76
3.2.3.2. Geçim Kaynağı	77
3.2.4. Uzundere	77
3.2.4.1. Tarih	78
3.2.4.2. Geçim Kaynağı.....	79
3.2.5. Narman	80
3.2.5.1. Tarih.....	81
3.2.5.2. Geçim Kaynağı.....	81
3.2.6. Oltu.....	82
3.2.6.1. Tarih	83

3.2.6.2. Geçim Kaynağı.....	84
3.2.7. Olur	84
3.2.7.1. Tarih	85
3.2.7.2. Geçim Kaynağı.....	86
3.2.8. Şenkaya	86
3.2.8.1. Tarih	87
3.2.8.2. Geçim Kaynağı.....	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ERZURUM İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ: KUZEY İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	89
4.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ ve ÖRNEKLEMİ	89
4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	90
4.4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	91
4.4.1. Araştırma Alanının Doğal ve Kültürel Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	91
4.4.1.1. Pazaryolu Ekoturizm Potansiyeli	93
4.4.1.2. İspir Ekoturizm Potansiyeli	94
4.4.1.3. Tortum Ekoturizm Potansiyeli	96
4.4.1.4. Uzundere Ekoturizm Potansiyeli	97
4.4.1.5. Narman Ekoturizm Potansiyeli	99
4.4.1.6. Oltu Ekoturizm Potansiyeli	100
4.4.1.7. Olur Ekoturizm Potansiyeli	101
4.4.1.8. Şenkaya Ekoturizm Potansiyeli	102
4.4.2. Katılımcıların Ekoturizm Potansiyeline İlişkin Algılarına Yönelik Bulgular ..	103
4.4.3. SWOT Analizine Yönelik Bulgular	112
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	123
KAYNAKÇA	130
EKLER	149
EK 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	149
ÖZGEÇMİŞ	151

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****ERZURUM İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ: KUZAY İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA****Alparslan TANÇ****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi NİLGÜN SANALAN BİLİCİ****2020, 151 sayfa****Jüri: Prof. Dr. Gökcalp Nuri SELÇUK****Doç. Dr. Cem IŞIK****Dr. Öğr. Üyesi NİLGÜN SANALAN BİLİCİ**

Gelişen ve değişen dünyada insanların istekleri ve beklentileri değişmiştir. Değişen bu isteklerden turizm sektörü de etkilenmiştir. İnsanların turizm algılarının değişmesi deniz, kum ve güneş turizminin eskisi kadar rağbet görmemesi alternatif turizm çeşitlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunların en önemlilerinden biri de ekoturizmdir. Ekoturizm doğayı tahrip etmeyen, kültürel ve tarihi değerlere saygı duyan aynı zamanda yapıldığı yerde ki yöre halkının refahını gözetten bir turizm çeşididir. Son zamanlarda ekoturizm olgusu hem dünyada hem de ülkemizde hızla gelişmektedir. Ülkemizin özellikle doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar açısından zengin bir ülke olması ekoturizm olayının gerçekleştirilebilmesi için büyük bir fırsattır. Bu kaynakların verimli ve etkin kullanılabilmesi için tanıtıma ve reklam faaliyetlerine gereken önemi vermeli, ekoturizm prensiplerini oluşturmalı ve uygulamanın geliştirilmesi için plan ve yöntemler geliştirmelidir. Çünkü ekoturizm plansız ve özensiz yapılırsa amacının aksine çevreye ve yapıldığı yöreye ciddi zararlar verebilir.

Araştırma alanı olarak seçilen Erzurum ili Kuzey İlçeleri (Pazaryolu, İspir, Tortum, Uzundere, Narman, Oltu, Olur ve Şenkaya) sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar açısından potansiyelinin yüksek olması ve yöre halkının ekoturizme olumlu bakmasına rağmen ulaşım, konaklama, tanıtım ve yatırım eksikliğinden hak ettiği değeri görmemektedir. Seçilen araştırma alanı ekoturizmin rahatlıkla yapılabileceği birçok aktiviteye sahiplik yapma potansiyeline sahiptir. Bunlar; Akarsu turizmi, yayla turizmi, av turizmi, dağ turizmi, botanik turizmi, mağara turizmi, göl turizmi, doğa yürüyüşü, kuş gözlem, kamp turizmidir. Ayrıca Uzundere ilçesi Türkiye'nin 11. Sakin Şehir (Cittaslow) unvanını almıştır.

Araştırmanın amaçlarına yönelik detaylı bir literatür taraması yapılmış ve araştırma için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Ardından ilçelere bizzat gidilerek SWOT analizi için değerlendirmelerin yanı sıra ilçelerin coğrafi konumu, geçim kaynakları, doğal ve tarihi turistik değerleri, kültürel varlıkları ve ekoturizm potansiyelleriyle ilgili olarak saha araştırmaları yapılarak bölge halkının görüşleri alınmıştır. İlçe ziyaretleri sırasında Kamu görevlileri, özel sektör çalışanları ve yöre halkından 64 kişiyle yüz yüze görüşülmüştür. Bu çalışma Erzurum ilinin Kuzey ilçelerinin ekoturizm potansiyelinin ortaya çıkarılıp ve değerlendirilebilmesi için yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Ekoturizm Potansiyeli, Erzurum

ABSTRACT**MASTER THESIS****DETERMINATION OF ECOTOURISM POTENTIAL OF ERZURUM PROVINCE: A
RESEARCH ON NORTH DISTRICTS****Alparslan TANÇ****Advisor: Assist. Prof. Dr. Nilgün SANALAN BİLİCİ****2020, 151 pages****Jury: Prof. Dr. Gökalg Nuri SELÇUK****Assoc. Prof. Dr. Cem IŞIK****Assist. Prof. Dr. Nilgün SANALAN BİLİCİ**

There has been a change in the demands and expectations of people as the world has developed and changed. These changing demands have influenced the tourism sector as well. The facts that the tourism perception of people have changed and that the sea, beach and sun tourism is not as in demand as it used to be have led alternative tourism types to arise. One of the most significant examples of these types is eco-tourism. Eco-tourism is a kind of tourism that does not damage the nature, respects to the cultural and historical values and cares about the well-being of the local people who live around eco-touristic sites. In recent years, the phenomenon of eco-tourism has had a rapid increase within both our country and the world. Being a rich country in terms of natural, historical and cultural sources, it is an opportunity for our country to host eco-touristic events. In an effort to utilize these sources effectively and efficiently, advertisement and promotion activities should be carried out. In addition, some eco-tourism principles should be adopted and plans and strategies should be formulated in order to improve the administration. Because, if eco-tourism is carried out unmethodically and inattentively, it damages the local and general environment seriously.

The Northern Towns of Erzurum Province (Pazaryolu, İspir, Tortum, Uzundere, Narman, Oltu, Olur and Şenkaya) -chosen to be the fields of study- have a high potential in terms of their natural, historical and cultural sources and the native people of the area are positive to eco-tourism. However, those potential areas cannot get the attention that they deserve. The area, chosen to be the field of research, has the potential to host a wide range of activities within the scope of ecotourism. Some examples to those activities are as follows; white water tourism, tableland tourism, hunting tourism, mountain tourism, botanic tourism, speleological tourism, lake tourism, hiking, bird watching, and camp tourism. Beside all, Uzundere has gained the title of the 11th Cittaslow of Turkey.

An elaborate literature review on the targets of the research has been carried out and semi-structured interview technique has been employed for the research. Afterwards, the areas were visited in person in an effort to assess the SWOT analyses. Moreover, the field research was performed to study the geographical locations, source of living, natural and historical touristic values, cultural assets and the eco-touristic potentials of the towns. The local people were asked for their views on the ecotourism. During the visits, 64 people –including public officials, private sector employee, and local people- were interviewed face to face. This study has been carried out in an effort to reveal and utilize the eco-touristic potential of the Northern Towns of Erzurum.

Keywords; Ecotourism, Ecotourism Potential, Erzurum

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devleti
AIENT	Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği
BAKA	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı
D.A.	Devlet Avlağı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
E.B.B.	Erzurum Büyükşehir Belediyesi
E.İ.K.T.M.	Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
E.V.Ç.Ş.İ.M.	Erzurum Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü
EW	Doğada Tükenmiş
G.A.	Genel Avlak
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
IUCN	Uluslararası Doğayı Koruma Birliği
KTB	Kültür ve Turizm Bakanlığı
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OTSO	Oltu Ticaret ve Sanayi Odası
TATUTA	Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizm ve Gönüllü Bilgi ve Tecrübe Takası
TIES	Uluslararası Ekoturizm Derneği
TTSO	Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
WTO	Dünya Turizm Örgütü

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Turistik Ürünü Oluşturan Unsurlar.....	7
Şekil 2.1. Sürdürülebilir Turizm İçin Etkileşim.....	23
Şekil 2.2. Ekoturizm Sektörünün Genel Yapısı	24
Şekil 2.3. 2013-2017 Yılları Arası Türkiye’ye Gelen Turist ve Ekoturist Sayısı.....	35
Şekil 3.1: Erzurum İlinin Türkiye'deki Konumu	44
Şekil 3.2. Erzurum İl Haritası	44
Şekil 3.3. Çalışmanın Temelini Oluşturan İlçeler.....	69
Şekil 3.4. Pazaryolu İlçe Haritası.....	70
Şekil 3.5. İspir İlçe Haritası	73
Şekil 3.6. Tortum İlçe Haritası.....	75
Şekil 3.7. Uzundere İlçe Haritası	78
Şekil 3.8. Narman İlçe Haritası.....	81
Şekil 3.9. Oltu İlçe Haritası.....	82
Şekil 3.10. Olur İlçe Haritası	85
Şekil 3.11. Şenkaya İlçe Haritası	87

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkenleri	4
Tablo 1.2. 2017 ve 2018 Yılı Seyahate Çıkan Kişi Sayısı, Seyahat Sayısı, Geceleme Sayısı ve Yapılan Harcamalar	9
Tablo 1.3. 2018 ve 2019 Yılı Turizm Gelir Ve Giderleri	10
Tablo 1.4. Dünyadaki Turizm Destinasyonları	12
Tablo 1.5. Ülkelere Göre Turizm Gelirleri	12
Tablo 1.6. OECD Üyesi Ülkelerin 1974 Yılı Turizm Gelir ve Giderlerinin Karşılaştırılması	14
Tablo 1.7. Türlerine ve Sınıflarına Göre Turizm Belgeli Konaklama Tesislerinin Sayısı	17
Tablo 2.1. Ekoturizm Motivasyonları	25
Tablo 2.2. Tipik Ekoturist Profili	26
Tablo 2.3. Ekoturizmin Doğal Çevreye Olumsuz Etkileri	29
Tablo 2.4. Bazı Ekoturizm Bölgelerinin Ziyaretçi Sayıları	33
Tablo 2.5. Türkiye’de TATUTA Projesi Kapsamındaki Çiftlikler	39
Tablo 3.1. Erzurum ve İlçelerinin 2018 Nüfus Sayıları	45
Tablo 3.2. Erzurum’un Konaklama Tesisleri	47
Tablo 3.3. Erzurum da Önde Gelen Otellerinin Listesi ve Detayları	48
Tablo 3.4. Erzurum’un Farklı Merkezlere Uzaklıkları	49
Tablo 3.5. Erzurum da Havalimanı, Otogar ve Tren Garının Palandökene ve Merkeze Uzaklıkları	49
Tablo 3.6. Palandöken Dağlarında Flora Turizmi Açısından Görülmeye Değer Bazı Alpin Bitkiler ve Peyzaj Karakteristikleri	63
Tablo 3.7. Erzurum Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ve Avlaklarının Güçlü ve Zayıf Yönleri	65
Tablo 4.1. Erzurum’un Kuzey İlçelerinin 2018 Nüfus Sayıları	90
Tablo 4.2. İlçelerde Görülebilecek Flora- Fauna ve Kuş Türleri	92
Tablo 4.3. Pazaryolu Ekoturizm Potansiyeli	94
Tablo 4.4. İspir Ekoturizm Potansiyeli	95
Tablo 4.5. Tortum Ekoturizm Potansiyeli	96
Tablo 4.6. Uzungözü Ekoturizm Potansiyeli	98

Tablo 4.7. Narman Ekoturizm Potansiyeli	99
Tablo 4.8. Oltu Ekoturizm Potansiyeli	101
Tablo 4.9. Olur Ekoturizm Potansiyeli	102
Tablo 4.10. Şenkaya Ekoturizm Potansiyeli	103
Tablo 4.11. Katılımcıların Ekoturizm Potansiyeline İlişkin Algıları	103
Tablo 4.12. Katılımcıların Ekoturizm Hakkındaki Düşünceleri	104
Tablo 4.13. Katılımcıların Doğal Varlıklar Hakkındaki Düşünceleri	105
Tablo 4.14. Katılımcıların İlçe İmajına Yönelik Düşünceleri	105
Tablo 4.15. Yerel Halkın Ekoturizme Bakış Açısı	106
Tablo 4.16. Ulaşım İmkânlarının Yeterliliğine İlişkin Düşünceler	106
Tablo 4.17. Konaklama İmkânlarının Yeterliliğine İlişkin Düşünceler	107
Tablo 4.18. Yaylalarda Kampçılık İmkânlarına İlişkin Düşünceler	107
Tablo 4.19. İlçelerdeki Festivaller ve Şenlikler	108
Tablo 4.20. Profesyonel Rehber Varlığına İlişkin Cevaplar	108
Tablo 4.21. Yerel Halkın Ekoturizmin Olumsuzluklarına Yönelik Düşünceleri	109
Tablo 4.22. Kamu ve Yerel Yönetimlerin Katkılarına İlişkin Cevaplar	110
Tablo 4.23. Kültürel ve Tarihi Varlıklara Yönelik Cevaplar	110
Tablo 4.24. İlçelerdeki Doğal Risklere İlişkin Cevaplar	112
Tablo 4.25. Kuzey İlçeleri (Genel Analiz)	113
Tablo 4.26. Pazaryolu Swot Analizi	115
Tablo 4.27. İspir Swot Analizi	116
Tablo 4.28. Tortum Swot Analizi	117
Tablo 4.29. Uzundere Swot Analizi	118
Tablo 4.30. Narman Swot Analizi	119
Tablo 4.31. Oltu Swot Analizi	120
Tablo 4.32. Olur Swot Analizi	121
Tablo 4.33. Şenkaya Swot Analizi	122

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 3.1. Palandöken Kayak Merkezi	50
Fotoğraf 3.2. Konaklı Kayak Merkezi	51
Fotoğraf 3.3. Kandilli Kayak Merkezi	51
Fotoğraf 3.4. Atlama Kuleleri	52
Fotoğraf 3.5. Curling Arena	52
Fotoğraf 3.6. Buz Hokey Salonları	53
Fotoğraf 3.7. Buz Salonu	53
Fotoğraf 3.8. Lalapaşa Cami	54
Fotoğraf 3.9. Murat Paşa Cami	55
Fotoğraf 3.10. Ulu Cami	55
Fotoğraf 3.11. Habib Baba Türbesi	56
Fotoğraf 3.12. Karanlık Kümbet.....	57
Fotoğraf 3.13. Abdurrahman Gazi Türbesi	57
Fotoğraf 3.14. Narman Peri Bacaları	59
Fotoğraf 3.15. Narman Beş Göller.....	60
Fotoğraf 3.16. Tortum Gölü.....	60
Fotoğraf 3.17. Tortum Şelalesi	61
Fotoğraf 3.18. İspir Yedigöller	61
Fotoğraf 3.19. Çoruh Nehri	62
Fotoğraf 3.20. Erzurum Kalesi.....	66
Fotoğraf 3.21. Çifte Minareli Medrese	66
Fotoğraf 3.22. Yakutiye Medresesi.....	67
Fotoğraf 3.23. Üç Kümbetler	67
Fotoğraf 3.24. Saat Kulesi	68
Fotoğraf 3.24. Rüstem Paşa Bedesteni	68
Fotoğraf 3.25. Pazaryolu İlçesinden Bir Görünüm	70
Fotoğraf 3.26. İspir İlçesinden Bir Görünüm	72
Fotoğraf 3.27. Tortum İlçesinden Bir Görünüm	75
Fotoğraf 3.28. Uzundere İlçesinden Bir Görünüm	77
Fotoğraf 3.29. Narman İlçesinden Bir Görünüm	80
Fotoğraf 3.30. Oltu İlçesinden Bir Görünüm	82
Fotoğraf 3.31. Olur İlçesinden Bir Görünüm	84
Fotoğraf 3.32. Şenkaya İlçesinden Bir Görünüm	87

ÖNSÖZ

Tez çalışmam boyunca destek ve yardımlarını esirgemeyen, tecrübelerinden sürekli faydalandığım tez danışmanın Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nilgün SANALAN BİLİCİ'ye ve bu süreçte engin bilgi birikimini benimle paylaşan Sayın Prof. Dr. Gökalp Nuri SELÇUK' a teşekkürlerimi sunarım.

Lisansüstü eğitim sürecine başlamamda en önemli rolü oynayan ve bu süreçte bana her konuda destek olan arkadaşım Öğr. Gör. Sefa ÇATAL'a tez çalışmam boyunca hiçbir desteğini esirgemeyen arkadaşım Öğr. Gör. Murat KURNUÇ' a teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her döneminde yanımda olan ve desteklerini benden esirgemeyen değerli aileme teşekkür ederim.

Erzurum – 2020

Alparslan TANÇ

GİRİŞ

Turizm, insanların talep ve beklentilerine göre değişkenlik gösteren, çevre üzerinde etkisi olan ve çevreden etkilenen bununla birlikte ülke için ge8lir kaynağı oluşturan bir olgudur. İnsanların tek tip turizm çeşidinden uzaklaşmasıyla birlikte farklı turizm çeşitlerine yönelen turist profili oluşmuştur. Çeşitlilik gösteren bu profiller sebebiyle beklenen talepleri karşılamak maksadıyla alternatif turizm kavramları ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan biri de ekoturizmdir (Ayhan Kaya, 2019: 8). Zaman içinde gündeme gelen ekoturizm olgusu özellikle 1990'lı yıllarda karşımıza çıkmış ve ülkeye sosyo-ekonomik anlamda gözle görölür şekilde katkı sağlamıştır. Ekoturizm, yerel halk için ekonomik bir kaynak, kırsal alanlarda ikamet eden halk için kültürel etkisi olan ve turist ve halk arasında etkileşim sebebiyle kaynaşmaya tanıklık eden bir turizm türü olarak görölmektedir. Ekoturizmin doğru şekilde oluşturulmuş bir plan dâhilinde yapılması ülke adına ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel anlamda olumlu katkı sağlayacaktır (Yıldız, 2019: 1).

Ekoturizm kapsamında ölkemiz sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihi değerleri ile oldukça büyük bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyele rağmen bu alanda hala yeterince gelişme gösteremediği düşünölmektedir. Araştırma kapsamında yapılan literatür taramasında bu konuyla alakalı az sayıda çalışma olduğu gözlemlenmiştir. Araştırma alanı olarak, ekoturizme alternatif olabilecek kaynakların varlığı sebebiyle, Erzurum ili Kuzey ilçeleri seçilmiş ve bu kapsamda bölgenin sahip olduğu ekoturizm potansiyeli değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde, turizm ve turist kavramlarının tanımı yapılmış, turizm olgusunun özellikleri incelenmiş, Dünya ve Türkiye'de turizm olgusunun gösterdiği gelişim süreci ve bu kapsamda var olan konaklama işletmeleri ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır.

İkinci bölümde, ekoturizm ve ekoturist kavramları ele alınmış, ekoturizmin sahip olduğu ilkeler incelenmiş, ekoturizmin amacı kapsamında ekonomik, sosyo-kültürel ve çevre üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Yanı sıra Dünya ve Türkiye'de ekoturizmin gelişimi ve ekoturizm çeşitleri ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, araştırma alanı olan Erzurum ili ve kuzey ilçeleri tanıtılmış ve her bir ilçe coğrafi konumu ve ekonomik açıdan incelenerek bununla birlikte kültürel ve tarihi değerleri bakımında da değerlendirilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde, araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, araştırmanın sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Bölge ekoturizm potansiyeli bakımından birebir görüşme tekniği yanı sıra SWOT analizi ile değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar ışığında önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM ve KONAKLAMA İŞLETMELERİ

1.1. TURİZM

1954 yılında Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliğinin (AIEST), İtalya'nın Palermo şehrinde düzenlediği kongrede, Turizm; bireylerin ikamet ettikleri yerlerin dışına gitmeleri ve burada çoğunlukla turizm endüstrisinde faaliyet gösteren işletmelerin ürün ve hizmetlerinden faydalanarak kalıcı olmadan konaklamaları olarak tanımlanmıştır (Korosteleva, 2013: 6). Turizm, kişilerin fiziksel veya mental olarak yarar sağlaması amacıyla, ikamet ettikleri yerden farklı yerlere gerçekleştirdikleri seyahatleri ve bu seyahatler sırasında yaptıkları faaliyetleri kapsamaktadır (Demirci ve Yavuz, 2003: 64). Turizmin üç temel özelliği vardır (Kırmızı, 2017: 10);

- Turizm, sürekli ikamet edilen, çalışılan veya günlük ihtiyaçların karşılandığı yerlerden farklı bir yerde yapılması,
- Turizm faaliyetleri sırasında hizmet endüstrisinin sağladığı hizmetlerin alınması,
- Yerleşmenin sürekli olmaması durumudur.

Turizm ekonomik açıdan sürekli ikamet etme veya iş için kalma dışında farklı nedenlerle yabancı bir ülkeye yapılan seyahat ve bu seyahat sırasında yabancı paranın harcanması durumu olarak da tanımlanmaktadır (Demir, 1989: 7). Turizm, günümüzde ülkelere döviz girişi ve iş olanağı sağlayıcı özellikleriyle yerel ve uluslararası ekonomiye fayda sağlayan, sosyo-kültürel iletişimi ve bütünleştirici etkisi ile küresel barışın sağlanmasında olumlu katkıları olan endüstrilerin arasında yer almaktadır (Kırmızı, 2017: 7). Dünyada turizmin gelişmesi birçok olumlu ve olumsuz toplumsal etki yaratmaktadır. Bunlar (Kahraman ve Türkay, 2006: 2);

- Dünya barışına katkı sağlar.
- Eğitim düzeyinin yükselmesine yardımcı olur.
- Ana dil dışında yabancı dil bilme arzusunu artırır.
- Kırsal kesimlerde kentleşmeyi hızlandırır.
- Halka ait olan ulusal ve kültürel mirasla gurur duyulmasına neden olur.
- Aile yapısında yeniliklere yol açar.

Turizmin olumlu etkilerin yanı sıra toplum üzerinde olumsuz etkileri de vardır. Uyuşturucu ve alkol sorunları, suç seviyesinde artış, turizm faaliyetlerine ev sahipliği yapan bölgedeki halkın yaşam biçimine ve değerlerine yapılan ihlal, kültürel mirasın bilinçsiz ve ticarileştirilerek kullanılması bu olumsuzluklara örnek olarak gösterilmektedir (Isayeva, 2018: 6). Bunların dışında turizmin birçok sosyo- kültürel etkenleri vardır. Bu etkenler Tablo 1.1. de gösterilmiştir.

Tablo 1.1. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkenleri

Turizmin Sosyal Etkileri		Turizmin Kültürel Etkileri	
Yazar	Etkiler	Yazar	Etkiler
Mathieson ve Wall (1982)	Turizm, toplumun içyapısını, turizm ve turistlerle ilgisi olanlar ve olmayanlar olarak değiştirir.	White (1974)	Otel konaklamaları daha büyük bir sosyokültürel tehdittir.
Krippendorff (1987)	Turizm, yerel halkın bağımsız karar alma mekanizmalarını sömüren özellikleri kapsar.	De Kadt (1979)	Sanat, zanaat ve yerel kültür yeniden canlandırılabilir.
Allen vd. (1988)	Düşük / orta düzeydeki turizm gelişiminin faydalı olacağı daha muhtemeldir.	Collins (1978)	Ev sahiplerinin davranışı geçici olarak dönüştürülebilir.
Urry (1991)	Turizmde kadınlara daha fazla ekonomik bağımsızlık derecesi sağlayan daha fazla fırsat var.	Murphy (1985)	Tutum değişiklikleri kültürleşmenin bir göstergesidir.
Harrison (1992)	Turizm, yeni olanaklar sağlar ve toplumsal değişimleri tetikler.	Nunez (1989)	İki farklı kültürün birbirinden etkilenme ihtimali vardır.
Sharpley (1994)	İstihdam olanakları gençleri turizm gelişim alanlarına çekmektedir. Turizm altyapı geliştirmeleri yoluyla yaşam kalitesini artırır.	Sharpley (1994)	Gerçek kültür, turizm ihtiyaçlarına zamanla uyum sağlar.

Kaynak: Isayeva, 2018: 6

1.1.1. Turizmin Özellikleri

Turizm endüstrisinde daha çok makine ve bilgisayar sistemlerinin kullanımı yaygınken bunların dışında ki teknolojik yeniliklerin kullanım alanları oldukça

sınırlıdır. Böylece bu sınırlılıkla teknolojik gelişmelerin emekten tasarruf ettirici etkisi de ciddi oranda azalmaktadır (Yıldız, 2011: 55). Şekil yönünden turizm sektörü diğer sektörler ile farklılık göstermekte olup bu özellikler turizm faaliyetlerinin farklılığının işaretidir. Turizm uluslararası alanda geliştikçe kendine has çeşitli özellikler kazanmaktadır. Bu özellikler sıralanacak olursa (Doğan, 2017: 2);

- Turizm sektöründe konaklayan kişi başka bir deyişle turist, konaklamakta olduğu yerde verilen hizmeti anında tüketmektedir. Bu durum turizmin hizmet sektörü olduğuna işaret etmektedir.
- Kişi turizm faaliyetlerinde yer almak istiyorsa kendisine bu faaliyeti gerçekleştirecek kadar boş zamanı oluşturması gerekmektedir.
- Turizm acentaları arz ve talep dengesini koruyarak işleyişin daha sağlıklı ilerlemesini sağlamaktadır.
- Turizmde artan talebi karşılayacak arz sunuluşu için uzun bir zaman gerekmektedir.
- Turizm faaliyetlerinde yer alacak kişilerin farklı istekleri bir araya getirerek oluşturulacağından karar aşaması uzun olmaktadır.
- Turizmin mevsimsel durumu seyahat edilecek aylarda yoğunluk artışına sebep olmaktadır.
- Ülkelerdeki ulusal ve kültürel miraslar bir noktada toplanmadığından bölgede yoğunluk artışı yerel olarak kendini gösterecektir.

Turizmin en önemli özelliği, farklı bir deyişle ‘öznesi’ olan turistlere geçirdikleri zaman boyunca sağladığı turistik ürünlerin nitelikleri olup, bu özellik turizm endüstrisi için büyük önem taşımaktadır. Diğer endüstri ürünlerine göre daha heterojen olan turistik ürün, hizmet endüstrisinin de bir parçası olduğu için kendine has bir takım özellikler taşır. Turistik ürünler sadece satılan mal ve hizmetlerle sınırlı kalmayıp, turistlerin ziyaretleri boyunca yaşadıkları deneyimler de turistik ürünün en önemli parçalarından biridir (Güler, 2018: 10).

1.1.2. Turist ve Turistik Ürün

Turizmin öznesi insandır. Turizm sektöründeki karşılığı ise turisttir. Turist, turizm faaliyetlerine katılan onlara yön veren, ikamet ettiği yerden belirli bir süre zarfında

maddi kazanç gözetmeden ayrılan sınırlı harcama gücüyle seyahat eden, konaklayan, farklı deneyimler ve tatminler arayan kişidir (Edinsel ve Adıgüzel, 2014: 169). Dünya Turizm Örgütü'ne (WTO) göre turist, “para kazanma amacı olmaksızın dinlenmek, eğlenmek ya da kültürel bilimsel, sportif, idari, diplomatik, dini, sağlık vb. nedenlerle, ikamet ettiği yer dışına geçici olarak çıkan ve tüketici olarak belirli bir süre yolculuk ettikten sonra yeniden sürekli kaldığı yere dönen kimseler” olarak tanımlanmaktadır (Güler ve Çobanoğlu, 1994: 12).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) “yerli turisti” ikamet ettiği yerden farklı yerlere, bu yerde maksimum 1 yıllık süre zarfında kalmak koşuluyla, farklı nedenlerle ziyaret edenler şeklinde tanımlamaktadır. Bu ziyaret 24 saatten az ise “yerli gezgin” olarak adlandırmaktadır (Sezer, 2010: 7-8). Turizm faaliyetini gerçekleştiren kişiye turist denilmektedir. Turist, turizm olayının öznesidir. Ancak bütün seyahat edenler turist olmamaktadır (Trakya Üniversitesi, 18.02.2019).

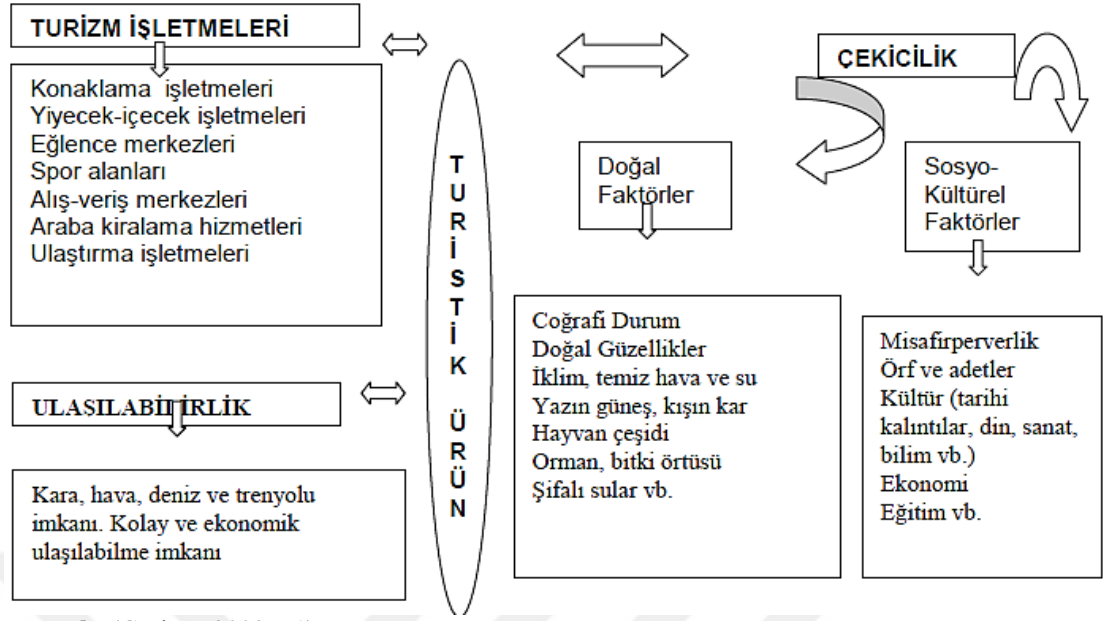
Turist kabul edilenler:

- Zevk, ailevi sağlık, iş, diplomatik, sportif vb. amaçlı seyahat edenler,
- En az 24 saat konaklama yapanlar,
- Turizm işletmelerinden ve hizmetlerinden faydalananlar,
- 24 saatten kısa süreli de olsa deniz ulaşımıyla seyahat edenler.

Turist olarak kabul edilmeyenler:

- Bölgeye çalışmak için gelenler
- Süresiz kalmak amacıyla gelenler
- Okul veya yurtlarda kalan öğrenciler
- Günü birliğine gidip gelenler
- Transit geçiş yapanlar.

Turistik ürün; turistin devamlı olarak ikamet ettiği yerden ayrılıp tekrar aynı yere geri dönene kadar geçen süre zarfında, yaşadığı deneyimlerin, satın aldığı mal ve hizmetlerin tamamını oluşturmaktadır (Güzel, 2010: 88). Turistik ürünü oluşturan unsurları aşağıda yer alan şekilde görebiliriz.

Kaynak: (Gürbüz, 2002: 51).

Şekil 1.1. Turistik Ürünü Oluşturan Unsurlar

WTO yaptığı çalışmalarda turistik ürünlerin çeşitlendirmesi akımını doğrulamaktadır. WTO'ya göre, 21. yüzyılda insanların kişisel ilgi alanları turizm sektörüne yön verecek akımlardan biridir. WTO'ya göre, yatırım yapılabilecek 300 farklı turizm çeşidi bulunmaktadır fakat bunların hepsinin tek bir ülkede yapılması mümkün değildir (Güzel, 2010: 89).

1.1.3. Türkiye’de Turizm Sektörünün Önemi

Turizm endüstrisi, dünya çapında en hızlı gelişen sektörlerden biri olup dünya gayrisafi hasılasının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. İnsanların harcayabilecekleri şahsi gelirlerinden turizm ve tatile daha fazla pay ayırması, ulaşım ve teknolojiye hızlı gelişmeler insanların görmedikleri yerleri ve merak ettikleri bölgeleri görme isteğini artırmaktadır (Dilber, 2007: 205).

Türkiye’de de turizm endüstrisi, 1980 yılından sonra gösterdiği büyük gelişmeyle ülkenin içinde olduğu ekonomik sıkıntılardan kurtulmasında pay sahibi olmuştur. Bu dönemde ülkeye döviz girdisi sağlayarak dış açıkların giderilmesi, işsizliğin azaltılması ve ödemeler bilançosunun iyileştirilmesine katkı sağlamıştır (Çımat ve Bahar, 2003: 1). 24 Ocak 1980’deki ekonomik kararların ardından Türkiye, ikame politikasını ihracata yönelik sanayileşme stratejisiyle değiştirdi. Bu bilgiler ekseninde Türkiye’de serbest

piyasa ekonomisinin ana ilkesi olarak kabul edilen ihracata yönelik sanayileşmenin gerçekleştirilebilmesinde turizm sektörü, kolay, etkili, verimli ve nispeten ucuz bir araç olarak görülmüştür. (Kızılkaya, Sofuoğlu ve Karaçor, 2016: 204). Turizmin, Türkiye ekonomisinde hızlı bir şekilde yükselmesinde, 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu” ile sektöre yapılan yatırım teşviklerinin ve mali desteğin oldukça önemli olduğu görülmektedir (Bahar, 2006: 138).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan araştırma verilerine göre hane halkının yurt içi turizminde 2017 ve 2018 yılı seyahate çıkan kişi sayısı, seyahat sayısı, geceleme sayısı ve yapmış olduğu harcamaları tablo 1.2. de gösterilmiştir (TÜİK a, 09.03.2019).

- 2018 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında, yurt içinde yaşayan 9 milyon 333 bin kişi turizm faaliyetlerine katılmıştır. Bu çeyrekte ülke içinde yapılan 11 milyon 687 bin seyahat sayısı önceki yılın aynı çeyreğindeki seyahat sayısından %15,1 az olarak belirlenmiştir. Yıl bazında yapılan karşılaştırmalarda 78 milyon 523 bin seyahat ile önceki yıla oranla %1,7 artış görülmüştür.
- Yılın 4. Çeyreğinde seyahate çıkan kişiler toplam 76 milyon 796 bin geceleme yapmıştır. Yine yıl bazında önceki yıla oranla geceleme sayısında %4,7 oranında azalma görülmüş ve 633 milyon 721 bin geceleme kayıtlara alınmıştır.
- 4. çeyrekte yerli turistler toplamda 5 milyar 455 milyon 651 bin TL harcamış ve önceki yılın aynı çeyreğine göre %1,7 azalma görülmüştür. Yıl bazında yurt içi seyahatlerinde önceki yılın tüm çeyreklerine göre %14 artışla 40 milyar 266 milyon 153 bin TL harcama yapılmıştır.
- 4. çeyrekte seyahatlerde yapılan harcamalar kişisel harcamalar veya tur paketi harcamaları olarak yapılmıştır. Harcamaların, %95,8’ ini oluşturan büyük kısmı 5 milyar 226 milyon 487 bin TL ile kişisel harcamaları, %4,2’ lik kısmı ise 229 milyon 165 bin TL ile tur paketi harcamalarını oluşturmuştur. Yıl bazında yurtiçi turizminde %91,3’ lük oranda 758 milyon 331 bin TL kişisel harcama, %8,7’ lik oran ile 3 milyar 597 milyon 822 bin TL paket tur harcaması yapılmıştır.

Tablo 1.2. 2017 -2018 Yılı Seyahate Çıkan Kişi Sayısı, Seyahat Sayısı, Geceleme Sayısı ve Yapılan Harcamalar

Yıl	Çeyrek	Seyahate Çıkan Kişi Sayısı (Bin)	Seyahat Sayısı (Bin)	Geceleme Sayısı (Bin)	Ortalama Geceleme Sayısı (Bin)	Toplam Harcama (Bin TL)	Paket Tur Harcaması (Bin TL)	Kişisel Harcama (Bin TL)	Seyahat Başına Ortalama Harcama (TL)
2017	Yıllık	-	77 179	665 194	8,6	35 305 804	2 899 922	32 405 882	457
	I	10 227	12 662	104 848	8,3	5 043 935	220 538	4 823 399	398
	II	14 116	17 731	110 512	6,2	6 882 250	564 498	6 317 753	388
	III	24 804	33 016	357 298	10,8	17 831 201	1 998 712	15 832 489	540
	IV	10 773	13 770	92 536	6,7	5 548 416	116 174	5 432 242	403
2018	Yıllık	-	78 523	633 721	8,1	40 266 153	3 507 822	36 758 331	513
	I	11 879	15 486	112 768	7,3	6 300 922	364 631	5 936 291	407
	II	15 047	18 813	111 118	5,9	7 370 645	523 991	6 846 654	392
	III	24 999	32 537	333 038	10,2	21 138 934	2 390 035	18 748 899	650
	IV	9 333	11 687	76 796	6,6	5 455 651	229 165	5 226 487	467

Kaynak: TÜİK a, 09.03.2019

2018 ve 2019 yılı turizm gelir ve giderleri aşağıda Tablo 1.3. de gösterilmiştir
TÜİK b, 09.03.2019.

- 2019 yılı ocak, şubat ve mart aylarında geçen yılın aynı çeyreğine göre turizm gelirinde 4 milyar 629 milyon 679 bin \$ ile %4,6' lık artış gözlenmiştir. Bu gelirin (marina hizmeti ve cep telefonu dolaşım harcamaları hariç) %80,3'ü yabancı turistlerden, %19,7' si ise yurt dışında ikamet eden ancak Türk vatandaşı olan turistlerden elde edilmiştir. Yılın ilk çeyreğinde yapılan harcamaların 4 milyar 86 milyon 903 bin \$' ını kişisel harcamalar, 542 milyon 776 bin \$' ını paket tur harcamaları oluşturmaktadır.
- Türkiye'den çıkış yapan ziyaretçi sayısı 2019 yılının ilk çeyreğinde 6 milyon 644 bin 391 kişi ile önceki yılın aynı çeyreğine oranla %8,5 artış göstermiştir. Turizm gelirini oluşturan sayının %82,2' sini 5 milyon 460 bin 380 kişilik büyük kısmı yabancı turistler, %17,8' ini ise 1 milyon 184 bin kişi ile yurt dışı ikametli Türk vatandaşları oluşturmaktadır.
- Turizm giderleri yurt içinde ikamet eden Türk vatandaşlarının farklı ülkeleri ziyaretleri ile oluşur. Turizm giderlerimiz 2018 yılının 1. Çeyreğine göre %1,1 azalmış ve 1 milyar 66 milyon 706 bin \$' olmuştur. Bu meblağın 899 milyon 807 bin \$'ını kişisel harcamalar, 166 milyon 899 bin \$'ını ise paket tur harcamaları

oluşturmaktadır. 2019 yılı 1. Çeyreğinde yurt dışı seyahati yapan vatandaş sayısında önceki yıla oranla %2,5 azalma ile 2 milyon 17 bin 916 kişi olmuştur.

Tablo 1.3. 2018 - 2019 Yılı Turizm Gelir ve Giderleri

Çıkış Yapan Ziyaretçiler					Giriş Yapan Vatandaşlar (Yurt İçi İkametli)		
Yıl	Çeyrek	Turizm Geliri (Bin \$)	Kişi Sayısı	Kişi Başı Ortalama Harcama (\$)	Turizm Gideri (Bin \$)	Kişi Sayısı	Kişi Başı Ortalama Harcama (\$)
2018	Yıllık	29 512 926	45 628 673	647	4 896 310	8 383 432	584
	I	4 425 237	6 122 182	723	1 079 008	2 070 534	521
	II	7 044 591	11 067 987	636	1 650 276	2 194 058	752
	III	11 502 665	18 786 765	612	1 209 379	2 265 796	534
	IV	6 540 434	9 651 740	678	957 647	1 853 045	517
2019	I	4 629 679	6 644 391	697	1 066 706	2 017 916	529
	Ocak	1 585 517	2 226 288	712	346 164	656 475	527
	Şubat	1 359 194	1 944 957	699	335 060	644 196	520
	Mart	1 684 968	2 473 147	681	385 483	717 246	537

Kaynak: TÜİK b, 09.03.2019

Turizm endüstrisi, konaklama (otelcilik), rekreasyon, animasyon, yiyecek-içecek, ulaştırma, tur operatörlüğü ve seyahat acentacılığı gibi alt faaliyet kolları ile bir arada çalışmaktadır (Öter, 2007: 1). Türkiye’de turizm endüstrisinin, kendi kollarını oluşturduğu 41 alt sektörü etkilediği bilinmektedir. Bunun yanı sıra hizmet odaklı bir sektör olduğu için sağladığı istihdamlarla yaşanan ekonomik krizlerle yükselen işsizlik oranlarında düşüş sağlamaktadır. Turizm endüstrisinden elde edilen dövizler, Türkiye’nin yıllardır ekonomik sorunlarından biri olan cari işlemler açığının giderilmesinde büyük pay sahibidir. Yani Türk turizm sektörü ekonomik olarak büyüme ile doğrudan ilişkilidir (Ongan vd. 2010: 40).

1.2. DÜNYADA TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanlık tarihinde ilk çağlardan bu yana bir yerden başka bir yere doğru hareketlilik gözlenmektedir. İlk başlarda bu yer değiştirmenin nedeni beslenme ihtiyacı, verimli toprak arayışları olsa da ilerleyen dönemlerde farklı gereksinimlere yanıt olarak gerçekleştirilmiştir (Eralp, 1983: 1).

Turizmin başlangıcı milattan önce (M.Ö.) 4000 yıllarında bulunan Sümerlere kadar uzamaktadır. Finikeliler turizm tarihinde ilk gezginler olarak gösterilmektedir. M.Ö. 3000’li yıllarda bulundurduğu önemli mekânlarıyla Mısır, gezginlerin dikkatini çekmiştir. Ayrıca Mısırlıların bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için yol güvenliği oluşturduğu, konaklama merkezleri inşa ettiği bilinmektedir (Yıldız, 2011: 56).

Eski Yunanlıların olimpiyatlara katılmak amacıyla yaptıkları ziyaretler turizm faaliyetlerine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde, olimpiyatları izlemek için gelen insanların konaklama imkânları olmadığından, atletler dahi, dördüncü yüzyılda ilk hostel inşa edilene kadar, açık havada konaklamak zorunda kalmışlardır (Kozak, Evren ve Çakır 2013: 12).

Milattan sonra (M.S.) 395 yılından İstanbul’ un fethine (1453) uzanan sürede sağlık ve eğlence turizminde azalma görülmüş Müslümanlık ve Hristiyanlığın yayılmasıyla dini amaçlı turizmde yükseliş başlamıştır (Yıldız, 2011: 56). İstanbul’ un fethi ve Fransız ihtilali (1789) dönemlerinde Roma’ya sığınan Bizans bilginleri Romalılara Yunancayı öğretmiş ve böylece antik kültüre olan sempati beraberinde antik eserlere olan ilgiyi artırmıştır. Bu durum ekonomik amaçlarla yapılan seyahatlerin dışında kültürel amaçlarla yapılan seyahatleri de ön plana çıkarmıştır (Onhan vd. 2018: 197).

Organize edilmiş ilk turistik gezi 1841 yılında Thomas Cook tarafından at yarışları için Letter-Loughborough arasında düzenlenmiş ve bu seyahate katılan 570 kişinin ulaşımı trenle sağlanmıştır. Böylece Cook ‘organize tur’ kavramını ortaya çıkarmıştır (Yıldız, 2011: 57).

Dünya turizmi 1881 yılında İngiltere’nin spor magazini dergilerinde ilk kez görülmüş, o dönemlerde İngiliz aristokratların alacakları eğitimler için Avrupa ülkelerine seyahatleri ile oluşturulan faaliyetler ‘büyük tur’ olarak adlandırılmıştır. Ancak turizm olgusu ve büyük tur kavramı birbirinden ayrı tutulmuştur. 1950’ den önce turizm gelişmemiş bir sektörken 1950’ li yıllardan sonra dünyanın temel endüstrilerinden biri olmuştur (Kerimoğlu, 2004: 7). Dünyadaki turizm destinasyonları Tablo 1.4. de gösterilmiştir.

Tablo 1.4. Dünyadaki Turizm Destinasyonları

Ülke	Turist Sayıları (Milyon) 2015	Turist Sayıları (Milyon) 2016	Turist Sayıları (Milyon) 2017
Fransa	84.5	82.6	86.9
ABD	77.5	75.6	75.9
İspanya	68.5	75.6	81.8
Çin	56.9	59.3	60.7
İtalya	50.7	52.4	58.3
İngiltere	34.4	35.8	37.7
Almanya	35.0	35.6	37.5
Meksika	32.1	35.0	37.7
Tayland	29.9	32.6	35.4
Türkiye	39.5	32.4	37.6

Kaynak: UNWTO a, 15.04.2019

Ülkelere Göre Turizm Gelirleri Tablo 1.5. de gösterilmiştir.

Tablo 1.5. Ülkelere Göre Turizm Gelirleri

Ülke	Turizm gelirleri (Milyar Dolar) 2015	Turizm gelirleri (Milyar Dolar) 2016	Turizm gelirleri (Milyar Dolar) 2017
ABD	205.4	205.9	210.7
İspanya	56.5	60.3	68
Tayland	44.9	49.9	57.5
Çin	45.0	44.4	35.6
Fransa	44.9	42.5	60.7
İtalya	39.4	40.2	44.2
İngiltere	45.5	39.6	51.2
Almanya	36.9	37.4	39.8
Avustralya	28.9	32.4	41.7

Kaynak: UNWTO b, 15.04.2019

Tüm bunları özetlemek gerekirse (Onhan vd. 2018: 197);

- Özellikle ilk çağlarda turizm ticaret, din, sağlık ve spor faaliyetleri için yapılmaktaydı. İlk olarak beslenme ihtiyaçları ve ticaret amacıyla sonrasında inanç turizmi için ve son olarak spor, sanat ve festivaller için yapılmıştır.
- 5. Yüzyılda Roma İmparatorluğunun dağılmasıyla buraya özgü faaliyetler ortadan kalkmış buna karşın ortaçağ döneminde inanç turizmi hareketlilik kazanmıştır. Özellikle hacı seferleri sırasında yaşanan hareketlilik büyük etkileşimlere yol açmıştır. Vatikan'ın seferlere katılarak hacı olunacağını söylemesi üzerine seferleri inanç turizmine dâhil etmeyi kolaylaştırmıştır. Sağlık ve spor turizmi gibi seyahatler ise ya tamamen bitmiş ya da az ölçüde devam etmiştir.

- Yeni Çağ döneminde eski dünya ve Amerika bağlantısı kurulmuş ticaret turizmi ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Yeni Çağ'dan 19. Yüzyıla kadar geçen zamanda genellikle Avrupa'da burjuva ve aristokratların faaliyetleri gözlenmektedir.

Turizm faaliyetleri içerisinde pek çok farklı alanın ortaya çıkmasının yanı sıra, hala devam eden turistik faaliyetlerde de gözle görülür şekilde gelişmeler yaşanmaktadır. Son yıllara kadar turizmin en önemli kısmını oluşturan “deniz, kum, güneş” üçlemesi zamanla popülaritesini yitirmekte, özellikle sağlık turizmi başta olmak üzere kültür ve tarih turizmi gelişmekte ve gün geçtikçe daha fazla talep görmektedir (Yıldız, 2011: 57).

1.3. TÜRKİYE'DE TURİZMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye'de 1963'de planlı kalkınma dönemi ile birlikte turizme verilen önem artmış, 1980'li yıllardan sonra da büyük atılım yapılmıştır. Ülkemiz' de kalkınma planlarının uygulanmasıyla birlikte yapılan yatırım ve düzenlemeler, turizmin geniş alanlara yayılmasını sağlamış ve zaman içerisinde mekânsal farklılıklar göstermesinde etkili olmuştur (Sarı ve Aktürk, 2018: 2302).

Türk turizm tarihinde ciddi anlamda faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, üstlenilmesi, görev ve sorumluluklar açısından bir dönüm noktası olması “Türk Seyyahın Cemiyeti” nin kurulması ile olmuştur (Evcin, 2014: 37). Türk turizminin gelişimi 1940'larda kurulmuş ancak dönem içinde farklı adlandırmalar yapıldıktan sonra “Basın– Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü” adıyla devam eden, 1960'larda “Turizm ve Tanıtma Bakanlığı” adıyla kurulan kurumlar ile sağlanmaya çalışılmıştır (Gülbahar, 2009: 153).

Tüm bu çalışmaların yapılmasında ve turizm sektörüne ilgi duyulmasının altında yatan sebepler sıralanacak olursa (Dilber, 2007: 209);

- Turizme olan talebin sürekli olarak artış göstermesi,
- Turizmin ülke ekonomisine olan büyük katkısı,
- Turizm sektörünün gelişme maliyetlerinin az olması,
- Turizmin genellikle pazarlama unsuru olarak kullanılması,
- Turizmin ekonomik sınırlamalardan daha az etkilenmesi gibi sıralanabilir.

Sanayi sektöründe gelişen ülkelerde ekonominin gelişmesiyle birlikte Türkiye'nin de üyesi olduğu ‘‘Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’’ (OECD) ülkelerinde turizm faaliyetlerine talep artmış özellikle Akdeniz ülkeleri turist çeken ülkeler haline gelmiştir. Avrupa'ya ziyarette bulunan ülke vatandaşlarından Japon ve Amerikalı sayısında artış olmuştur. Ancak 1974 yılı sonundaki turizm verileri ele alındığında Türkiye’de turizmden elde edilen gelir ile diğer ülkelerde turizmden elde edilen gelir arasındaki büyük fark ülkemizi son sıraya yerleştirmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 1977: 10).

Turizm Bakanlığı'nın 1983 yılında oluşturduğu ‘Turizm Geliştirme Fonu’ ve yine 1983’ de yürürlüğe giren kamuya ait arazilerin turizm yatırımlarına açılması yönetmeliği turizmin ekonomideki önemini artırmıştır (Alp, 2010: 14).

1980’den bu yana Türk turizmi ile ilgili verilere bakıldığında sürekli bir artış gözlenmektedir. 1980’de yaşanan ekonomik ve siyasal problemler, 1986 Çernobil Kazası, 1991 Körfez Savaşı, Asya Krizi ve 2001 Amerika Birleşik Devleti (ABD)’de olan terör saldırıları hariç bütün verilerde bir artış görülmektedir. Bu etki hem dünya ülkelerinin hem de Türkiye’nin ülke ekonomisine büyük ölçüde katkı sağlamıştır. Ülkemizdeki turizmin gelişmesinin temelinde yatan sebep 1980 yılı sonrasında turizme verilen önem, yatırımlar ve tanıtımlar olarak gösterilebilir (Zengin, 2010: 112).

Tablo 1.6. OECD Üyesi Ülkelerin 1974 Yılı Turizm Gelir ve Giderlerinin Karşılaştırılması

Ülke	Gelir (Milyon Dolar)	Gider (Milyon Dolar)
Japonya	3187,9	325,8
Fransa	2640,0	2380,1
Almanya	2325,3	7040,9
Avusturya	2288,6	889,6
Britanya	1957,0	1601,0
İtalya	1914,8	1227,7
İsviçre	1415,0	665,0
Hollanda	1033,0	1346,0
Yugoslavya	699,2	-
Portekiz	443,0	255,0
Yunanistan	436,0	79,1
Türkiye	193,7	152,0

Kaynak: DPT, 1977: 10

1990'lı yılların başında önceki dönemde olduğu gibi kitle turizminin yanı sıra alternatif turizm ile alakalı faaliyetlere başlanmış ve gözle görülür çalışmalar kaydedilmiştir. Altıncı kalkınma planında, özel seferlerin geliştirilmesi, tanıtım faaliyetlerinin artırılması, termal ve kaplıca turizmi, kış turizmi, kongre turizmi gibi alternatif turizm faaliyetlerinin oluşturulması ön plana çıkarılmış ve yine bu dönemde turizm yatırımlarına verilen desteklerin devamı ile yatak kapasitesinde ciddi artışlar görülmüştür. Ülkemizde kıyı ve deniz turizmine önem verilen bu yıllarda yaşanan Körfez Savaşı ülkemiz işletmelerini iç turizme yöneltmiş ve büyük katılım sağlanmasında etkili olmuştur (Gülbahar, 2009: 16).

1998 yılından sonraki dönemlerde turizm sektörünün işletme anlayışında farklılıklar oluşmuştur. Önceleri inşaat sektöründe yükselen firmaların turizm sektörüne katılımı artmış ancak son yıllara doğru bu yönelim azalmıştır (DPT, 2007: 9). Çünkü Türkiye'nin mal ticaretinin aksine hizmet sektöründe ticaret fazlası bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin en güçlü olduğu hizmet sektörü turizmdir. Turizm sektörünü sırasıyla taşımacılık ve inşaat takip etmektedir (Çatal, 2019: 120). Ayrıca 1998 sonrası turizm için desteğin sadece devletten sağlanması anlayışı ortadan kalkmaya başlamış bu noktada özel sektöre de yönelim görülmüştür. Ancak devlet ve özel firmalar arasında rollerin paylaşımında aksaklıklar olması sektördeki verimliliği azaltmıştır (DPT, 2007: 9).

Ülkemizde 1982'de yapılan hamleler ile turizmin temeli oluşturulmuş ve 2000' li yıllarda desteğin artırılmasıyla birlikte dünya bazında yükselerek ilk on ülke arasına girmiştir. 2000 yılında gelen ziyaretçi bakımından 20. sırada, turizm geliri bakımından 14. sırada iken; 2009 yılında gelen ziyaretçi açısından 7. sıraya, turizm geliri açısından 9. sıraya yükselmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB) a, 02.06.2019).

1.4. KONAKLAMA İŞLETMELERİ

Varlıkları çok köklü bir geçmişe dayanan konaklama işletmeleri, genellikle turizm sektöründe hizmet veren işletmelerdir (Kozak vd., 2010: 120; Ateşoğlu ve Türker, 2010: 224). Konaklama işletmeleriyle üzerine yapılmış farklı iki tanım aşağıda yer almaktadır.

Konaklama işletmeleri, “insanların sürekli bulundukları yerler dışında yapmış oldukları seyahatlerde öncelikle konaklama daha sonra yeme-içme ve eğlence ihtiyaçlarını karşılayan kar amaçlı tesisler olarak tanımlanabilir” (Olalı ve Korzay, 1993: 10).

Konaklama işletmeleri, “Yaşadıkları yerden ve konutlarından uzakta kalan insanların başka yerlerde yapmış oldukları geceleme faaliyetine konaklama, bu konaklama hizmetlerini üreten ve sunan işletmelere de konaklama işletmeleri denilmektedir” (Akıncı, 2010: 48).

Dünyada var olan konaklama işletmelerinin tüketiciler tarafından ortak bir bakış açısıyla değerlendirilebilmeleri için bazı sınıflandırmalara gerek duyulmuştur. Ülkemizde de bu sınıflandırmalar en kapsamlı şekilde (Aydoğdu, 2011: 39), 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu’nun 37. Maddesinin (A) bendine göre KTB tarafından düzenlenen mevzuatın 10.05.2005 tarih ve 8948 sayılı Resmi Gazete’ de yayınlanan “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” te yayımlanmıştır (Resmi Gazete, 2005). Bunlar:

- Oteller
- Moteller
- Tatil Köyleri
- Pansiyonlar
- Kampingler
- Apart Oteller
- Hosteller

Küreselleşmeyle beraber, kültürel ve ideolojik değişiklikler, sanayileşmiş milletlerin sorunları, çalışan nüfusun potansiyeli, çalışma ve dinlenme dönemleri arasındaki ilişki, doğal ve kültürel ortamı bireyler için daha önemli hale getirmiş ve tatil zamanının etkin bir şekilde değerlendirmesinin önemini arttırmıştır. Bu gelişmeler ışığında turistin beklentileri ve turist faaliyetlerine yönelik eğilim değişmeye başlamıştır. Bu gelişmeler kaçınılmaz olarak konaklama yapılarının değişmesine ve çeşitlenmesine neden olmuştur (Can ve Erman, 2015:164).

Konaklama işletmeleri, çağımızdaki büyük ölçüde gerçekleşen teknolojik ilerlemeler olmasına rağmen insan gücünün daha fazla kullanıldığı işletmeler olmaya

devam etmektedir. Bu işletmelerde hizmet verilebilmesi ve müşteri memnuniyeti büyük ölçüde çalışan eğitime ve gayretine bağlıdır. Çünkü konaklama işletmelerinde otomasyondan yararlanma olanakları oldukça sınırlıdır (Özdemir ve Akpınar, 2002: 87).

Geçmişte işletmeler arasında ki çekişme çok basit olarak gerçekleşmekteydi. Bulunduğu pazarda sunduğu hizmeti veya ürünü daha uygun bir fiyata sunan işletmeler genellikle başarılı olurdu. Fakat günümüze kadar geline süreçte hem rekabet koşulları hem de çeşitleri değişmiştir. Çünkü tüketiciler bir ürün veya hizmet alacağı zaman fiyatına, seçeneklerine, kalitesine ve satış öncesi ve sonrası hizmetlere dikkat etmeye başlamıştır (Özdemir ve Yılmaz, 2016: 63).

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Turizm İstatistiklerinden yararlanılarak elde edilen, türlerine ve sınıflarına göre turizm belgeli konaklama tesislerinin sayısı aşağıda paylaşılmıştır.

Tablo 1.7. Türlerine ve Sınıflarına Göre Turizm Belgeli Konaklama Tesislerinin Sayısı

		TURİZM YATIRIM BELGELİ			TURİZM İŞLETME BELGELİ		
TÜRÜ	SINIFI	TESİS	ODA	YATAK	TESİS	ODA	YATAK
Otel	5 Yıldızlı	166	48 395	105 324	595	192 554	409 064
	4 Yıldızlı	253	31 892	66 885	781	110 803	228 901
	3 Yıldızlı	291	15 898	32 074	1 008	57 660	115 919
	2 Yıldızlı	50	1 489	3 010	407	14 545	28 471
	1 Yıldızlı	65	1 086	2 181	54	1 607	3 125
	Toplam	825	98 760	209 474	2 845	377 169	785 480
Motel	2. Sınıf				1	65	134
	Motel				8	217	433
	Toplam				9	282	567
Tatil Köyü	1. Sınıf	18	4 050	8 933	67	25 883	57 528
	2. Sınıf	16	4 169	10 270	11	1 855	3 894
	Toplam	34	8 219	19 203	78	27 738	61 422
Termal Otel	5 Yıldızlı	16	6 717	14 667	36	9 036	19 239
	4 Yıldızlı	11	1 281	2 708	27	2 697	5 622
	3 Yıldızlı	5	473	1 147	19	1 164	2 432
	Toplam	32	8 471	18 522	82	12 897	27 293
Termal Tatil Köyü	4 Yıldızlı	1	99	198			
	Toplam	1	99	198			
Termal Müstakil Apart Otel					2	81	171

Tablo 1.7. (Devamı)

Pansiyon		1	20	40	97	1 230	2 479
Kamping		8	323	929	7	847	2 425
Oberj					3	408	890
Apart Otel		1	128	256	172	6 792	15 353
Özel Tesis		33	798	1 611	361	10 898	22 265
Golf Tesis		1	60	228	3	578	1 442
Turizm Kompleksi		3	1 532	3 784	4	3 164	6 668
Butik Otel		97	3 225	6 682	91	3 504	7 077
B Tipi Tatil Sitesi		1	298	1 526	3	266	984
Butik Tatil Villası					1	70	140
Dağ Evi		3	124	238	2	98	272
Çiftlik Evi / Köy Evi		8	109	218	8	53	102
Yayla Evi		3	62	124	2	30	90
Hostel					1	123	166
Toplam		1 051	122 228	263 033	3 771	446 228	935 286

Kaynak: KTB (b), 18.07.2019

Türkiye’de ki yatırım ve işletme belgeli turizm tesislerine bakıldığında, tesislerin büyük çoğunluğunu oteller oluşturmaktadır. Türkiye’de 2017 sonu itibariyle yatırım ve işletme belgeli konaklama tesisleri olmak üzere toplam 4,822 konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerin sahip oldukları toplam oda sayıları 568,456 iken yatak sayıları 1.198,319’dur (Tablo 1.7.).

1.4.1. Oteller

Türkçe anlamı misafirhane olan ‘otel’ kelimesi Fransızca “L’hôtel (hôtel)” kelimesinden türetilmiştir. Otel kelimesinin ilk kez Fransa’da kullanılmasının nedeni, Fransızların otelcilikte ilk adımları atmış olmaları ve bu sektörü uluslararası pazara taşımış olmalarıdır. Bu sebeple günümüzde kullanılan otelcilik terimlerinin çoğu Fransızcadan gelmektedir (Yakartepe ve Binan, 2011: 80).

Oteller, öncelikli fonksiyonu müşterilerin konaklama ihtiyaçlarını sağlamak olan ve bu hizmetin yanında, yeme-içme, spor ve eğlence ihtiyaçları için yardımcı ve tamamlayıcı birimleri de bünyelerinde bulundurabilen tesislerdir (Resmi Gazete, 2005).

Oteller, insanların belirli bir ücret karşılığında geçici olarak konaklama yaptığı, yeme-içme ve eğlence ihtiyaçlarını karşıladığı belirli donanım ve standartlara sahip işletmelerdir (Tokat, 2018: 17).

1.4.2. Moteller

Moteller, yerleşim merkezlerine uzak, karayolları güzergâhı veya yakın bölgelerde inşa edilen, motorlu araçlarıyla seyahat edenlerin konaklama, yeme-içme ve araçlarının park ihtiyaçlarını karşılayan en az on odalı tesislerdir (Resmi Gazete, 2005). Motor ve otel birleşimi olan motel terimi, otele dayalı konaklama şekli olarak adlandırılabilir (Kim ve Kim 2018: 2623).

Rekabetçi motel endüstrisinde hizmet kalitesi, motel işletmecilerinin rekabet avantajı yaratması ve sürdürülebilir operasyonları devam ettirebilmek için önemli bir faktördür. Motel işletmecileri pazar avantajlarını elde etmek ve israftan kaçınmak için, müşterilerin hizmet kalitesi beklentileri hakkında ki görüşlerine önem verip etkin bir iyileştirme planı geliştirebilirler (Cheng ve Chen, 2018: 837).

1.4.3. Tatil Köyleri

Tatil köyleri; “doğal güzellikler içerisinde, rahat bir konaklama yanında çeşitli spor, eğlence ve satış hizmetlerinin de sağlandığı yaygın yerleşim düzenindeki en fazla iki katlı yapılardan oluşan, en az 60 odalı konaklama tesisleridir” (Tandoğan: 2018: 1383).

Tatil köylerinin en büyük özelliği doğa ile iç içe bir ortam yaratması, içinde çeşitli aktiviteler barındırması ve spor yapma olanakları sağlamasıdır. Tatil köyünün konaklama ve ağırlama ihtiyaçları dışında turizm olayının nedeni olan diğer aktivitelere de imkân sağlaması diğer konaklama işletmeleri arasında farklı bir değere sahip olduğunu göstermektedir. (Erdönmez ve Yüksel, 2013: 44).

1.4.4. Pansiyonlar

Pansiyon kelimesinin kökeni, ödeme, ücret anlamına gelen Latince “pensio” sözcüğünden gelmektedir. Fransızca’ da “pension” kelimesi bu sözcükten türemiştir. Bu

kelime Fransızcada ücret, maaş, gelir ve kiralık oda anlamlarında kullanılır. Geçmişte kiralık oda olarak bilinen pansiyonlar konaklama hizmeti sağlamak için, tamamı veya bir bölümü sürekli veya belli bir zaman aralığı için kiraya verilen, isteğe bağlı yemek hizmeti sunan evleri ifade etmektedir. (Sezgin, 2001: 92). Pansiyonlar, basit bir yönetim şekli olan ve müşterilerin yeme-içme gibi ihtiyaçlarının yönetim tarafından sağlanabileceği gibi müşterilerinde bu ihtiyaçlarının kendilerinin hazırlamasına imkân sağlayan en az beş odalı tesislerdir (Demirtaş, 2010: 105).

Konaklama hizmeti veren işletmeler içinde pansiyonların önemi turizmden elde edilmesi beklenen gelir yönünden oldukça büyüktür. Çünkü pansiyonlar alt ve orta düzeyde gelire sahip turistler yönünden ilgi çeken konaklama işletmeleridir. Bu işletmeler, diğer konaklama işletmelerine göre daha ucuz, daha sıcak ve yöreye ait özellikleri turistlere daha iyi bir şekilde aktarabilen kuruluşlardır. Dolayısıyla bu işletmeler yerli ve yabancı turistlerin çoğunluğu tarafından öncelikle aranan konaklama işletmeleridir (Güçlü, 1995: 22).

1.4.5. Kampingler

Kampingler, Karayolları çevrelerinde göl, deniz vb. doğal güzellikleri barındıran alanlarda kurulan ve müşterilerin kendi imkânları dâhilinde geceleme, yeme-içme ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabildikleri en az 10 ünitelik tesislerdir (Zengin ve Demirkol, 2015: 130). Bu aktivitenin daha rahat ve eğlenceli geçebilmesi için bölge halkının da bu aktiviteye olumlu bakması, gürültünün olmaması ve her an sağlık kuruluşu, haberleşme ağı ve elektrik gibi alt yapı tesislerine ulaşım imkânının olması kampingler için daha uygun olmaktadır (Topay ve Koçan, 2009: 119).

1.4.6. Apart Oteller

Apart oteller; otel işletmesi gibi yönetilen, belgeli bir otel veya tatil köyünün içerisinde bulunan ve misafirlerin yeme-içme gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için lazım olan bütün donanıma sahip villa veya apartman olarak inşa edilen tesislerdir (Akıncı, 2010: 20). Apart otellerin asgari nitelikleri aşağıdaki şekildedir

Apart otellerin yatak kapasitesi, içinde bulundukları ve beraber işletildikleri konaklama tesislerinin yatak kapasitesinin %25'ini aşamaz. Bu oran, dört ve beş yıldızlı

otellerde ise %40 ile sınırlandırılmaktadır. Apart otellerin kapasitesi hesaplanırken oturma alanı dışında kalan odalar iki yataklı olarak kabul edilir. Büyüklükleri yedi ve dokuz metrekare arasında olan odalar tek yataklı olacak şekilde düzenlenir. İki yatak odasına ek olarak her iki yatak odası için ayrı banyo ve tuvalet düzenlemesi yapılmaktadır (Resmi Gazete, 2005).

1.4.7. Hosteller

Hosteller; gençlik turizmine hitap edebilen en az 10 odalı konaklama, yeme-içme hizmeti veren veya müşterinin kendi yemeklerini bizzat hazırlayabilme olanağı sağlayan konaklama tesisleridir (Akıncı, 2010: 21). Gençlerin yaklaşık olarak %61'i seyahat ettikleri yerlerde konaklamak için hostelleri seçmektedirler. Hosteller, gençlik turizmi için en önemli konaklama alternatifidir. Hostellerin alternatif olmasını sağlayan sebepler sunduğu fiyat avantajı, lokasyon (özellikle şehrin ana güzergâhlarına ve ana turizm çekiciliklerine yakınlık), gençlerin beraber kalma imkânı ve samimi bir ortam gibi olanaklardır (Gahramanov ve Türkay, 2019: 35).

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE EKOTURİZM

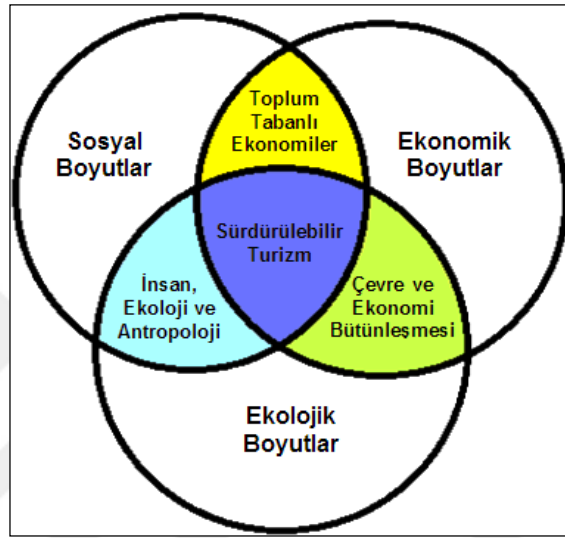
2.1. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilirlik kavramı son yıllarda en çok konuşulan ve gündem oluşturan bir kavram haline gelmiştir. Sürdürülebilirliğin temeli, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun 1987 tarihinde yaptığı toplantıda hazırlanan “Ortak Geleceğimiz” başlıklı raporuna dayanmaktadır. Diğer bir adı Brundtland Raporu olan raporda sürdürülebilirlik, “gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünün kuşaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek kalkınma modeli” olarak tanımlanmıştır (Kaypak, 2012: 16).

Sürdürülebilirliğe paralel olarak sürdürülebilir turizm, kitle turizminin hızlı bir şekilde ilerlemesiyle küresel olarak çevre hareketlerinin fazlaşması ve kitlesel seyahatlerin varış yerlerinde oluşturdukları baskı ve zararların sonucunda 20. y.y ikinci yarısında başlamıştır. WHO’ ya göre sürdürülebilir turizm, “kültürel bütünlüğü, gerekli ekolojik süreçleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemlerini oluştururken tüm kaynakların ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanacağı bir şekilde yönetilmesi” dir (Acuner, 2015: 64). Sürdürülebilir turizm kavramını daha iyi anlayabilmek ve doğayla uyumlu bir turizm gelişimini başarmak için ilkeler belirlenmiştir (Beyhan ve Ünügür, 2005: 80).

- Harekete geçmek için ihtiyaçları tanımak
- Zayıf elemanları, yerleri, toplulukları desteklemek
- Kurallı bir şekilde gelişmenin amaçlarını oluşturmak
- Alan ve varlık üzerindeki kontrolü yapmak, alanın gelişimi ve alanın sahibine karşı aktif bir politika izlemek,
- Malzeme politikasını oluşturmak
- Doğayı korumak
- Tarım ve ormanlık alanların kullanımını güçlendirmek
- Ekonomik aktivitelerin düzenini genişletmek
- Yerel mimariyi, gelenekler ile kültür ve folklor mirasını korumaya yardım etmek
- Turizm pazarlamasını, özendirmesini ortaya koymak

Sürdürülebilir turizmde birçok boyut ve bu boyutları destekleyen aktörler yer almaktadır. Bu aktörler arasında turistlerin memnuniyeti planlanan turizm gelişimine bağlı olarak artacak, böylece yüksek gelir ve harcama seviyelerine sahip turistler destinasyonları daha çok tercih etmeye başlayacaktır. Sürdürülebilir hedef yönetiminin başarı unsurlarından biri olan tarihi mirasın korunması, otantik kültürün korunması, yerel gelenek ve değerlerin korunması kültürel zenginlik sağlayacak, turizm yörelerine olan talep artacak ve yerel halkın refah seviyesi artacaktır (Keskin ve Örgün, 2015).

Kaynak: (Korkmaz ve Başkalkan, 2011: 63).

Şekil 2.1. Sürdürülebilir Turizm İçin Etkileşim

Sürdürülebilir turizm, sosyal boyutlar, ekonomik boyutlar ve ekolojik boyutların birleştiği yerde oluşmaktadır. Sürdürülebilir her aşamasında bu boyutları içermek zorundadır. Bu boyutlardan biri yok sayıldığında sürdürülebilir turizm gerçekleşmeyecektir (Şekil 2.1.).

2.2. EKOTURİZM

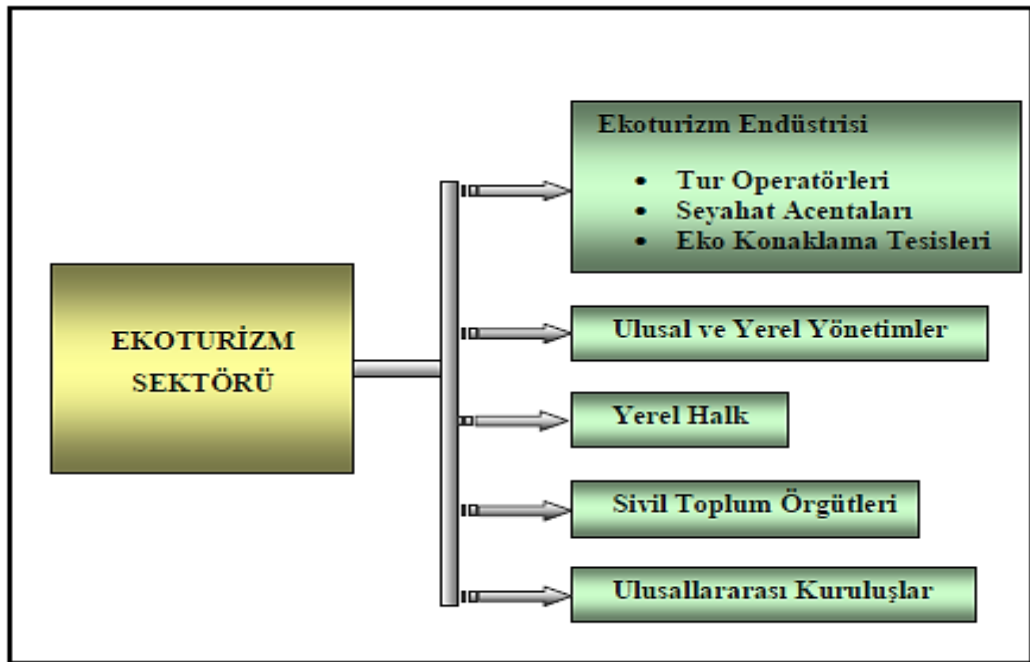
Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin kaynak olarak kullanıldığı turizm sektöründe, özellikle çevre üzerindeki olumsuz etkilere karşı alternatif olarak ortaya çıkan sürdürülebilirlik yaklaşımlarından biri ekoturizmdir. Doğal kaynakların sürdürülebilirliğini güvence altına alan, yöre halkının ekonomik açıdan gelişimini sağlayan ve sosyo-kültürel değerlerin korunması olarak değerlendirilen ekoturizm; ekolojik sistemin korunması ve gelecek nesillere aktarılması yönünde sorumluluk

taşıyan doğa temelli bir turizm aktivitesidir (Kuter ve Ünal, 2009: 146). Ekoturizm üzerine yapılmış farklı tanımlar aşağıda yer almaktadır.

Ekoturizm, kültürel ve doğal kaynakları koruyarak, ziyaretçi sayısı düşük ancak yerel halka iş istihdamı ve sosyal açıdan gelişim sağlayan turizm biçimidir. Başka bir ifade ile doğal çevre ve turizmi birleştiren bu sırada çevreyi korumakla mesul bir bilinç ile hareket etme esasına dayalı turizm faaliyetidir (Arslan, 2005: 31).

Diğer bir tanıma göre ekoturizm; Ekoturizm, çevresel ve kültürel anlayışı, korumaya teşvik eden çevreyle ilgili sürdürülebilir bir turizmdir. Sadece ekoturizm değil tüm turizm çeşitleri, çevresel açıdan sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmelidir. (Beeton, 1998: 3).

Uluslararası Ekoturizm Derneği (TIES) 2015'te güncellediği tanımla ekoturizm artık “çevreyi koruyan, yerel halkın refahını sağlayan, yorumlama ve eğitim içeren doğal alanlara karşı sorumlu seyahat” olarak tanımlamaktadır. Ekoturizm sektörünün genel yapısını oluşturan gruplar Şekil 2.1.'de gösterilmiştir.

Kaynak: (Külekçi, 2012: 20).

Şekil 2.2. Ekoturizm Sektörünün Genel

Saygı, sorumluluk ve sürdürülebilirlik ekoturizmin en önemli özellikleridir. Bu özellikler “3S” olarak adlandırılabilir. Bunlara karşılık Ekoturizmin dört temel belirgin

özelliği olduğu söylenebilir. Bu özellikler ise; temelinde doğanın olması, ekolojik ve kültürel sürdürülebilirlik, eğitim ve kaynağın değerini bilme şeklinde sıralanabilir (Şengöz, 2018: 12).

2.2.1. Ekoturist

Ekoturisti tanımlamak gerekirse; “Takdir, katılım ve duyarlılık ruhu içinde, nispeten doğal özelliklere sahip alanları ziyaret eden bir kişi” olarak tanımlanabilir. Ekoturistler yaban hayatı ve doğal kaynaklardan yararlanırken tüketici anlayışıyla düşünmezler, istihdam ve finansal araçlar oluşturarak yerel halkın ekonomik refahına ve bölgenin korunmasına katkıda bulunurlar (Akay ve Zengin, 2012: 116). Eko-turist motivasyonları ve beklentileri açısından, genel turist tipinde dinlenme, eğlence ve aile gibi temel motivasyonların aksine doğal çevre ile ilgili oldukları ortaya çıkmaktadır. Ekoturizme motive edici unsurları aşağıdaki Tablo 2.1.’de verilmiştir.

Tablo 2.1. Ekoturizm Motivasyonları

Motivasyonlar	Sıra	Motivasyonlar	Sıra
Vahşi ve bozulmamış doğa	1	Kültürel faaliyetler	13
Göller ve nehirler	2	Açık eğlenceleri	14
Kırsal alanlar	3	Yerel el sanatları	15
Okyanusu kıyısı	4	Aktif işyeri ortamını değiştirme	16
Basit yaşam biçimleri	5	Kendini yeniden keşfetme	17
Tarihi yerleri ziyaret	6	Tarihi yerler ve parklar	18
Benzer ilgide ki insanlarla tanışmak	7	İndirimli ücretleri	19
Yeni yaşam biçimleri yaşamak	8	Heyecanlar	20
Fiziksel olarak aktif olma	9	Müzeler ve sanat galerileri	21
Dağlar	10	Makul fiyatlarla konaklama	22
Milli ya da bölgesel parklar	11	Hayatın zorluklarından kaçış	23
Sınırlı zamanda çok yeri gezme	12	Maceracı olmak	24

Kaynak: Akay ve Zengin, 2012: 116

Ekoturizm gezilerinin genellikle, yüksek eğitilmiş, iyi bir gelire sahip, genellikle orta yaşlı, etrafındakilere ziyaret ettikleri yerler hakkında bilgi veren, bilgi alan, fikirlerinde lider olan, gastronomi ve kültürle ilgilenen kişiler tarafından yürütüldüğü belirlenmiştir. Uluslararası ekoturizm yılı çerçevesinde WTO tarafından Almanya,

Kanada, İspanya, İtalya ve İngiltere’de yapılan araştırmalarda; ekoturizm pazarındaki turist profili aşağıdaki gibidir (Küleççi, 2012: 21). Tipik ekoturist profili ve özellikleri Tablo 2.2.’de verilmiştir.

Tablo 2.2. Tipik Ekoturist Profili

Yaş	35-45
Cinsiyet	%50 kadın- %50 erkek
Eğitim	%80 üniversite mezunu
Katılım Biçimi	% 60 çift - % 15 aile - %13 yalnız
Seyahat Süresi	8-14 gün
Harcama	Seyahat başına 1000 – 1500 Dolar
Seyahatin Önemli Unsurları	El değmemiş doğa ortamları, yaban hayatı, gözlemciliği, yürüyüş / doğa yürüyüşü
Sonraki Seyahat için Tutumu	Manzara ve doğadan hoşlanma, yeni yerleri, görme, yeni tecrübeler edinme

Kaynak: (Küleççi, 2012: 21)

Turizm çeşitleri kişilerin ihtiyaçlarından doğmakta ve turizme yönelen talepler genellikle bu ihtiyaçlar ile belirlenmektedir. Ekoturizmde ihtiyacı belirleyen temel unsurlar doğa ve yerel kültürlerdir. Dünyanın pek çok yerinde ekoturist profili araştırmaları farklı destinasyonların farklı ekoturizm profiline sahip olduklarını göstermektedir. Bu yüzden bir ekoturist kesin olarak tanımlanamaz; fakat yaygın özellikler temeline dayalı belirli bir ziyaretçi olarak varsayılabılır (Kamacı, 2015: 24).

2.2.2. Ekoturizm İlkeleri

Ekoturizm, tarım turizmi, doğa turizmi ya da macera turizmi değil, piyasaların yeşillendirilmesi, çevrenin kırılganlığı, daha iyi bilgilendirilmiş yöneticiler ve iyi çevrebilim ile iyi ekonomi arasında yakın bir ilişki olduğunun anlaşılması nedeniyle çok popüler hale gelen eşsiz bir turizm biçimidir. Ekoturizm literatürde birçok farklı şekilde ele alınmıştır, ancak en merkezi boyutlardan biri olan işbirliği dâhil edilmemiştir. Ekoturizm sürdürülebilir olmalı ve dört merkezi aktör grubu, yerel halk, yetkililer, turistler ve turizme katılan şirketler ile işbirliği yapmalıdır (Björk, 2000: 189).

Ekoturizmin belirtilen gayelerine bağlı olarak ziyaretçiler, yerel halk ve yerel iş yerlerinin etkinliklerini içeren tanım, genel ayırt edici özellikler ve sonuçlar hakkında çeşitli esaslar sunulur. Ekoturizmin ilkeleri, ekoturizm yapılan bir alan ile alakalı değerlendirme kriterlerini oluşturabileceğinden, her ilkenin açık bir şekilde belirtilmesi,

ilkeleri oluşturan faktörlerin saptanması, her faktörün ise işlevsel tanımlamasının yapılması gerekmektedir (Erdoğan ve Erdoğan, 2005: 68). TIES Ekoturizmin ilkelerini aşağıdaki gibi belirtmiştir (10.08.2019).

- Fiziksel, sosyal, davranışsal ve psikolojik etkileri en aza indirilmesi,
- Çevresel, kültürel farkındalık ve saygı oluşturulması,
- Hem ziyaretçiler hem de ev sahipleri için olumlu deneyimler sağlanması,
- Koruma için doğrudan finansal faydalar sağlanması,
- Hem yerel halk hem de özel sektör için finansal faydalar sağlanması,
- Ziyaretçilere, ev sahipliği yapan ülkelerin politik, çevresel ve sosyal iklimlerine duyarlılığı artırmada yardımcı olacak unutulmaz deneyimlerin sunulması,
- Düşük etkili tesisler tasarlanması, inşa edilmesi ve çalıştırılması,
- Toplumunuzdaki yerli halkın haklarını ve manevi inançlarını tanınması ve güçlendirilmesi için onlarla işbirliği içinde çalışılmasıdır.

Ekoturizm ile alakalı çalışmalara bakıldığında ekoturizmin temelini oluşturan 5 ana ilkenin varlığından söz edildiği de görülmektedir. Bu ilkeler, aşağıda ki gibi sıralanabilir (Yıldız, 2019: 93):

- **Doğa Tabanlı Olması:** Ekoturizm, doğal ortamın fiziksel, biyolojik ve kültürel özelliklerini ele alır. Bu doğal kaynakların korunması, planlanması, geliştirilmesi ve yönetimi için en önemli unsurlardan biridir.
- **Ekolojik Sürdürülebilirlik:** Ekoturizm, doğal ortam içinde sürdürülebilir turizm rolünü üstlenmelidir.
- **Çevresel Açıdan Eğitsel Olması:** Ekoturizmin eğitim özelliği, ekoturizmi doğaya dayalı turizmin diğer biçimlerinden ayıran önemli özelliktir. İnsanları çevreye daha duyarlı hale getirebilmek ve korumaya teşvik etmek için bireyleri bu alanların doğal özelliklerine daha duyarlı hale getirilmesini sağlamakta gereklidir. Ekoturizmin çevresel olarak eğitici olması için kişisel, eğlenceli, alakalı, benzersiz ve etkileyici olmalıdır.
- **Yöreye Yararlı Olması:** Yöresel toplulukların ekoturizme dâhil edilmesi sadece topluma ve bölgeye fayda sağlamakla kalmaz, aynı zamanda turistlerin ekoturizm

deneyimlerinin kalitesini de artırır. Yöre halkı, bilgi, hizmet, tesis ve ürün sağlamada ekoturizm işletmeleriyle birlikte ekoturizm planlamasına katılabilir.

- **Turistlerin Memnuniyetini Sağlama:** Ekoturizm deneyimleriyle ziyaretçilerin memnuniyeti, ekoturizm endüstrisinin uzun vadeli finansal faaliyetleri için önemli bir noktadır. Ekoturizm pazarlanırken, ziyaretçilerin veya kullanıcıların deneyimlerinden memnun olmaları bu alanların pazarlanması için büyük önem taşımaktadır. Memnuniyetin sağlanması, ekoturizm açısından alanın pazarlanmasında da önemli bir rol oynamaktadır.

Ekoturizm ilkeleri, dolayısıyla doğal alanlar ve hassas ekosistemlere yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerinde, meydana getirebileceği zararı en aza indirmesi bakımından büyük önem taşımaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006). Bozulmamış doğal yapılara sahip bölgelerde yaşayan insanların çevreleri ile etkileşimleri yerel bir plan ve program içerisinde düzenlenmelidir. Çünkü böyle bir düzenleme ile doğal yapı, doğal yapının temel unsuru olan insanı rahatsız etmeden yerel kalkınmaya katkıda bulunulabilir. Bu nedenle, doğal ve kültürel mirası koruyarak yerel kalkınma gerçekleştirilmelidir. Böyle bir düşünce biçimiyle, bölgenin tüm kesimlerinin ihtiyaçlarını karşılayabilir (Şahin, 2009: 73).

2.2.3. Ekoturizm Amacı

Ekoturizmin amacı, turistlerin istekleri açısından değerlendirildiğinde, doğayı bilmek, görmek, yardım etmek, saygı göstermek ve doğanın değerini bilmek olduğu görülmektedir. Fakat ulusal ve uluslararası sermaye açısından, ekoturizmin amacı yeni kazanç alanlarıdır. Ekoturizm endüstrisinin varlığı, kullanılacak doğaya ve doğayı kullanacak insanlara bağlıdır. Ancak, ekoturizmin baskın hedef yapısını belirleyen ne doğa ne de turistlerdir. Doğa ve turistler aracılığıyla sermaye biriktirmektir. Ekoturizm ve turizm endüstrisinin diğer amacı, sürdürülebilirlik sorunları olan kitle turizminden dikkati daha az zararlı görünen ekoturizm gündemine kaydırmaktır (Erdoğan ve Erdoğan, 2005: 67).

Kitle turizminden farklı olarak eko turizm, turist sayısını sınırlayarak turizmi on iki aya yaymayı, çevre üzerindeki baskıyı hafifletmeyi, yıkımı düzeltmek yerine önlem almayı ve uzun vadeli bakış açısına dayalı ekonomik politikalar tasarlamayı

hedeflemektedir. Ayrıca, ekoturizm ile birlikte turizm kaynaklarını mümkün olan en az zararla gelecek nesillere aktarmak, turistleri doğa ile bütünleştirmek ve kültürel uyum sağlamak amaçlanmaktadır (Yıldız, 2019: 90).

2.2.4. Ekoturizmin Doğal, Sosyal ve Ekonomik Etkileri

Ekoturizm faaliyetleri yapıldığı bölgede ekonomik olarak, fiziksel ve sosyo-kültürel çevre bakımından sürekli etkileşim halindedir. Haliyle bu alanlarda olumlu ve olumsuz bazı etkiler oluşturmaktadır. Ancak amacı dolayısıyla ekoturizm faaliyetleri çevre üzerinde oldukça düşük oranda olumsuz etki yaratmaktadır (Tetik, 2012: 78).

2.2.4.1. Ekoturizmin Doğal Çevre Üzerinde Etkileri

Ekoturizm, çevre dostluğu ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilecek olursa birçok olumlu yönü vardır. Ancak bu faaliyetlerin organizasyonu iyi bir şekilde yapılmadığı takdirde çevreye oldukça büyük tahribatlar verebilmektedir. Ekoturizm faaliyetlerinin yapıldığı ekosistemin hassasiyeti sebebiyle bu hareketlerin çevresel kirlilik oluşturmaları ve hatta doğal kaynakların yok edilmesine kadar ulaşabilmektedir (Tosun ve Şahin, 2006: 8). Ekoturizmin doğal çevreye olan başlıca olumsuz etkileri şu şekildedir.

Tablo: 2.3. Ekoturizmin Doğal Çevreye Olumsuz Etkileri

Faktörler	Olumsuz Etkileri
Kalabalık	Çevresel stres oluşturmaktadır.
Çevresel Gelişim	Konaklama için yapılan binalar doğal yapıda görselliği bozmaktadır.
Yol ve Patikalar	Hayvan geçişlerinde zorluklar oluşturmaktadır.
Ulaşım Araçları	Gürültü kirliliği ve doğa kirliliği oluşturmaktadır.
Çöpler	Görsel kirlilik ve toprak kirliliği oluşturmaktadır.
Vandalizm	Doğa tahribatına sebep olmaktadır.
Enerji Hatları	Bitkilerin tahribi ve erozyona neden olmaktadır.
Anti sosyal Aktivite	Doğada bulunan doğal seslerin bozulmasına sebep olmaktadır.
Hatıra Eşya Satın Almak veya Doğadan Toplanması	Doğal değerlerin kaybı ve habitat kaybına neden olmaktadır.

Kaynak: Erdoğan ve Yağcı, 2002: 7

Ekoturizmin doğal çevreye olan olumsuz etkilerinin azaltılması için alınabilecek yardımcı tedbirler şu şekilde sıralanabilir (Tisdell, 1996: 14);

- İzinli koruma alanı kullanımının imar edilmesi.
- Turizme hitap eden yapıların doğal çevre üzerinde minimum olumsuz etkiye sahip olmasını sağlamak.
- Turistik ziyaretlerin sayısını ve türünü çevre nedenleriyle korunan bir bölgeye sınırlamak gerekebilir. Bu amaçla giriş için ücret alınması veya verilen giriş izninin sayısını sınırlandırılması şeklinde uygulamalar yapılabilir.
- Ekoturistlere verilecek olan eğitimler zararları azaltmaya yardımcı olabilmektedir.
- Turistik tesisleri, turizm gereksinimlerini karşılayacak düzeyde tutmak.

Ekoturistler daha sade hizmetlerle yetindiğinden, çevreye olan etkileri en az düzeyde olmaktadır. Ekoturizm faaliyetleri daha çok ulusal parklarda gerçekleştirildiği için, ekoturizm doğru kaynak kullanılarak yeterli düzeyde yönetilmelidir. Aksi halde çevresel tahribat artar ve dolayısıyla potansiyel faydalar azalabilmektedir (Yücel, 2002: 4).

Ekoturizmin çevreye olan olumlu etkileri şu şekilde sıralanabilmektedir (Berik, 2018: 39);

- Doğal çevre ve yaban hayatını korumayı sağlamaktadır.
- Arkeolojik açıdan önemli alanlar, tarihi mekânlar ve mimari yapıyı korumaktadır.
- Çevre bilinci oluşturarak kalitesini artırmaktadır.
- Mevcut olan alt yapının iyileştirilmesinde fayda sağlamaktadır.

2.2.4.2. Ekoturizmin Sosyal Çevre Üzerinde Etkileri

Ekoturizm faaliyetlerinde bulunan ekoturistler bölge halkı ile iletişim halindedir. Böylece ekoturistler ve yerel halk arasında kültürel ve davranışsal anlamda doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkileşim yaşamaktadır (Berik, 2018: 34).

Gelişmiş ülkelerden dinlenme ve eğlenme maksatlı farklı yerlere giden turistler bulundukları bölgede, o bölgenin kültürel değerlerine yabancı gelen davranışlarda bulunması halinde yerel halk tarafından tepki ile karşılaşır ve böylece ortamdan rahatsızlık duymaya başlarlar (Gürbüz, 2002: 52). Bir toplum, ekoturizmin gelişme sürecinden geçmemişse ve bu kavramı benimsememişse genellikle olumsuz sonuçlar

ortaya çıkmaktadır. Bu olumsuzluklar sıralanacak olursa şunlar söylenmelidir (Sungur, 2012: 341, 342);

- Gösteriler, festivaller, büyük şovlar gibi kültürel faaliyetlerin kar amacı ile turistlere sunulması bu değerlerin doğallığını bozmakta ve kültürel anlamda değer kaybı yaşatmakla karşı karşıya kalmaktadır.
- Sosyal sistem üzerinde de birçok olumsuz sonuç doğurmaktadır. Bölge altyapısında bulunan konaklama hizmetlerinin turistlerle paylaşılması ile yönetim amacıyla bölge dışından profesyonel hizmetler taşınması ve böylece yüksek ücretlerle istihdam sağlanması, yasal olmayan ve suç teşkil eden çeşitli faaliyetlerin artması, dil ve kültürde bozulmaların yaşanması gibi durumlar sistem üzerindeki olumsuzluklar olarak gözlenmektedir.

Ekoturizmin sosyal çevreye olan olumlu etkileri ise şu şekilde sıralanabilmektedir (Çakır ve Çakır, 2012: 55);

- Kırsal yörelerdeki kadınların çalışma yaşamına aktif bir şekilde katılması ve aile içerisinde söz hakkına sahip olmasına yardımcı olmaktadır.
- Gelişmiş kentlerde yaşayan insanlar ile kırsal bölgede yaşayan insanlar arasında bilgi akışı yaşanır ve böylece yeni şeyler öğrenme, dışa açılma konusunda özgüven kazanma ile sonuçlanmaktadır. Bunun yanında turistler için farklı görüşler ve yaşam tarzı edinme gibi faydalar sağlamaktadır.
- Ekoturizm faaliyetleri sırasında bölgenin tanıtılması ve bilinirliğinin artırılması sağlanmaktadır.

2.2.4.3. Ekoturizmin Ekonomik Etkileri

Dünyada büyük bir endüstri haline gelen, yıllık büyüme oranının %10'dan %30'a çıkması beklenen ekoturizm sektörünün, yerel kaynaklara da gelir sağladığı bilinmektedir. Mesela, Çin'de ekoturizmden elde edilen gelirin önce yerel yönetime, sonrasında merkezi yönetime devredildiği bilinmektedir (Kasalak ve Akıncı, 2015: 190). Ekoturizm, doğal güzeleliğe sahip ve kültürel açıdan eşsiz olan alanlar için gelecek vadeden ekonomik gelişme fırsatı sağlar. Doğası gereği ekoturizm, bozulmamış ekosistemleri korur ve bunun sonucunda da sistemin bir kısmını çıkaran maden

endüstrilerinden daha uzun süreli ekonomik fırsatlar sağlayabilir (Kuter ve Ünal, 2009: 152).

Ongun, Gövdere ve Çiçek' e (2016: 79) göre ise ekoturizmin olumlu etkileri şunlardır;

- Kırsal ve kentsel alanlar arasında gelir farkı belirli oranda da olsa ortadan kalkmaktadır.
- Turizm ile birlikte dış turizm gelişmekte ayrıca diğer sektörlerle de ekonomik açıdan olumlu etki yaratmaktadır.
- Bölge halkına ek gelir oluşturmakta ve böylece refah düzeyini artırmaktadır. Böylece kamu gelirleri bu durumdan olumlu yönde etkilenmektedir. Bunun yanında kırsal alanlardan kentlere göç yavaşlamaktadır.
- Ekoturizme ortam oluşturan ancak kıymet verilmeyen doğal alanların korunması, yapılandırılması ve geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.
- Düşük maliyetli tatil imkânları oluşturulduğundan düşük gelirli kişilerin de turizm faaliyetlerine katılması sağlanmaktadır.

Ekoturizmin olumsuz ekonomik etkileri ise şunlardır (Kuter ve Ünal, 2009: 153);

- Yerel enflasyona sebep olması,
- Bölge halkının ekoturizmden beklentilerinin sınırlı olması dolayısıyla doğal ve kültürel kaynakları koruma isteklerinin azalması
- Konaklama hizmeti sunan otel ve benzeri tesislerin su ve enerji kaynaklarını aşırı tüketmesi, kaynakları azaltmakta ve fiyat artışını beraberinde getirmektedir.

2.3. DÜNYADA EKOTURİZM

Turizmin önemin giderek artmasına karşın dünyada sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimler sayesinde, turizm olgusunda önemli değişiklikler olduğu görülmüştür. Zamanla turist motivasyonları, lüks ve kitlesel turizm anlayışı azalmakta daha çok bireysel ve daha küçük gruplar ile doğal ve kültürel turizme yönelmektedir. Böylece doğal ve kültürel çevrenin korunmasına yönelik 'kırsal turizm', 'ekolojik turizm' ve 'sürdürülebilir turizm' kavramları oluşmaktadır (Alkan, 2018: 476).

Ekoturizm terimine dünyada ilk olarak 1970’li yıllarda Kanada’da başlatılan ekotur programlarında rastlanmış ve 1976 ile 1982 yılları arasında ekotur broşürlerinde, ekoturizm olmasa da ekotur ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ekoturizm kavramı ilk olarak 1978 yılında Kenton Miller tarafından kullanılmış, Mathieson ve Wall’un 1982’de basılan ‘Turizm Etkileri’ kitabında da bu kavrama rastlanmaktadır (Demir ve Çevirgen, 2006: 50). Ekolojik temelli turizm kavramını ana hatlarıyla 1976’daki makalesinde kullanan Costa Rica’lı biyolog Gerardo Budowski olmuştur (Gallaher, 2010: 19).

Dünyada 1970 yıllarında küçük çaplı bir hareketlenmeyle başlayan ekoturizm kısa sürede büyük bir ilerleme kaydetmiştir. 1990 yıllarının başında Amerika Birleşik Devletleri’nde faaliyete geçirilen TIES ekoturizm faaliyetlerinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bunun yanı sıra 2002 yılı Birleşmiş Milletler tarafından ‘Uluslararası Ekoturizm Yılı’ olarak ilan edilmiş ve ekoturizm dünya genelinde turizmin en önemli kollarından biri haline gelmiştir (Giresun Valiliği, 2014: 9).

Ekoturizm dünyada birçok ülkede önemli bir endüstri alanı oluşturmaktadır. Dünya ekoturizminin geliştiği önemli noktalar arasında Nepal, Meksika, Belize, Kenya, Costa Rica, Avusturalya, Brezilya, Yeni Zelanda, Ekvator sıralanabilmektedir. Tabloda da görüldüğü üzere ekoturizm endüstrisinde yıllara göre ziyaretçi sayılarında artış gözlenmektedir (Kasalak, 2015: 22).

Tablo 2.4. Bazı Ekoturizm Bölgelerinin Ziyaretçi Sayıları

Ülke	1990	2005
Güney Afrika	1.029.000	7.369.000
Costa Rica	435.000	1.679.000
Endonezya	2.178.000	5.000.000
Ekvator	362.000	860.000

Kaynak: Kasalak, 2015: 22

2.4. TÜRKİYE’DE EKOTURİZM

Ülkemiz, sahip olduğu iklim çeşitliliği, sahilleri, dağları, gölleri, yaylaları, akarsuları, termal kaynakları ve içinde barındırdığı kültür mirasları ile büyük bir turizm yelpazesine sahiptir (Arslan, 2005: 38). Türkiye’de ekoturizme yönelik adımlar ilk kez 1995 yılında Uzun Devreli Gelişme Planı’nda atılmıştır ve bu plan dâhilinde güzergâhlar ayrıntılı bir şekilde planlanmıştır. Ekoturizm faaliyetlerinin belirlenen

kurallar çerçevesinde yapılması için, yöre halkından belirli kıstaslara göre seçilen adaylara konuyla alakalı eğitimler verilerek başarılı olan adaylara faaliyetlerde katkı sağlamaları amacıyla “ekoturizm kılavuzu kimliği” verilmiştir. Mevzuat değiştikten sonra ekoturizm kılavuzu kavramı “alan kılavuzu” olarak tanımlanmaya başlanmıştır (Avcı, 2010: 62).

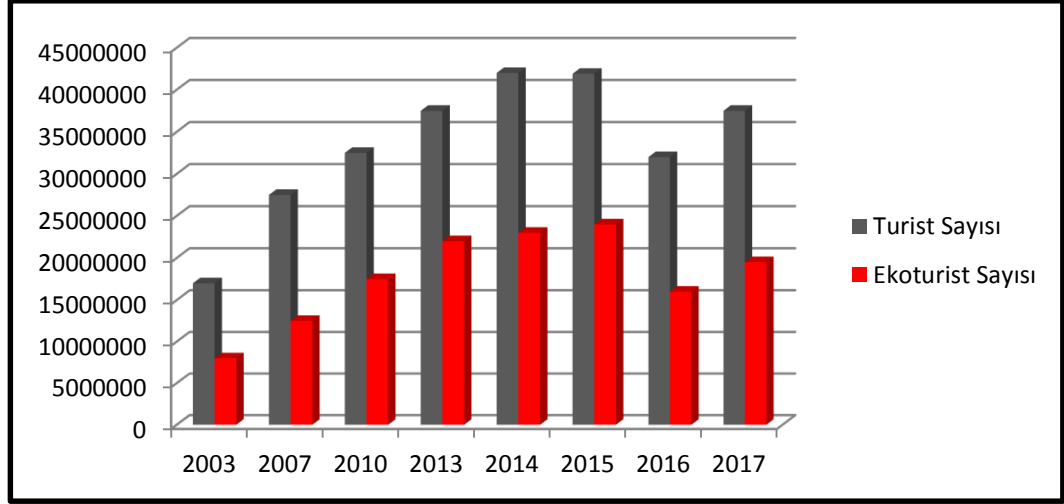
Ekoturizmdeki potansiyelimiz Akdeniz çevresindeki ülkelere oranla elle tutulur biçimde daha fazladır. Bunun sebebi olarak diğer ülkelerdeki kentleşme ile birlikte doğal ve kültürel değerlerin büyük oranda kaybolmuş olması gösterilmektedir (Yücel, 2002: 1). Bununla birlikte bilinçli veya bilinçsiz şekillerde de olsa ekoturizme uygun veya yakın sistemler Türkiye’nin de farklı bölgelerinde kurulmuşlardır. T.C. Kültür Ve Turizm Müdürlüğünün hazırladığı ‘Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Planına’ göre ülkemiz biyo-çeşitliliği ve ekoturizm potansiyeli bakımından öncelikle ekoturizm geliştirme bölgeleri aşağıda ki gibi belirlenmiştir (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA), 2012: 17).

- Karadeniz bölgesinde Bartın, Bolu, Kastamonu, Zonguldak ve Sinop illerini kapsayan bölge
- Antalya’nın iç kesimlerinde doğu bölgesi, Antalya ve Mersin’in birleştiği bölüm
- Güneydoğu Anadolu Projesi ve Kış Koridorunun birleştiği ‘GAP Ekoturizm Koridoru’

Hazırlanan planda Akdeniz kıyı şeridinde yoğunlaşmakta olan turizm tesislerine odaklanılmış, bu tesislerin iç bölgelerde düzenli bir şekilde yapılanması için önerilerde bulunulmuş ve hedefler belirlenmiştir. Belirlenen hedeflerden biri de ‘Göller Bölgesi Ekoturizm Gelişim Bölgesi’dir (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA), 2012: 18).

Aşağıda ki şekilde de görüldüğü üzere 2003 ve 2015 yılları arasında turist ve ekoturist sayılarında buna bağlı olarak turizm ve ekoturizm gelirlerinde sürekli bir artış gözlenmektedir. 2016 ve 2017 yılları arasında bu rakamlarda azalmalar olmuştur ve bu azalmanın sebebi olarak terör olayları ve komşu ülkelerdeki savaşlar gösterilmektedir. Bu bilgiler ışığında Türkiye’de ki ekoturizm endüstrisinde önemli gelişmeler olduğu söylenebilmektedir (Ünal Ankaya vd., 2018: 71).

2013-2017 Yılları arası Türkiye’ye gelen turist ve ekoturist sayısı Şekil 2.3.’de gösterilmiştir.

Kaynak: (Ünal Ankaya vd., 2018: 71).

Şekil: 2.3. 2013-2017 Yılları Arası Türkiye'ye Gelen Turist ve Ekoturist Sayısı

2.5. EKOTURİZM ÇEŞİTLERİ

Dünyada ekoturizm artık keşif amacıyla yapılmaya başlanırken, ülkemizde son yıllarda gündeme gelmiştir, ancak ekoturizm kapsamı sadece yayla turizmi olarak bilinmektedir. Aslında ekoturizm birçok sosyal ve kültürel faaliyeti içeren bir etkinliktir. Turizm Bakanlığı ekoturizmi; kamp-karavan turizmi, yayla turizmi, mağara turizmi, av turizmi, foto safari, ornitoloji (kuş gözlemciliği) turizmi gibi turizm faaliyetleri olarak değerlendirmektedir (Önder ve Polat, 2004: 82).

2.5.1. Kış Turizmi

Kış Turizmi, kayak yapmaya uygun, kar yağışlarının ve eğimli alanların müsait olduğu bölgelere seyahat etmek, konaklamak, yemek-içmek, dinlenmek, eğlenmek, gezip dolaşmak gibi aktivitelerden oluşan ve yılın belirli zaman dilimlerinde yapılabilen tüm aktiviteler olarak tanımlanmaktadır (Altaş, Çavuş ve Zaman, 2015: 346). Kar yağdığı zaman dağların kar alabilen yamaçlarında yapılan sporların (kar kayağı gibi) önem kazandığı turizm çeşididir (Doğaner, 2001: 178).

Turizm alanında benzerlikler gösteren kış turizmi, 1970 li yıllarda gelişmeye başlayan ve 1980li yıllardan sonra ise en çok tercih edilen turizm hareketlerinden biri olmuştur (Evren, 2016: 1). Son yıllarda kış turizmi sadece spor amaçlı yapılan turizm hareketi olmaktan çıkıp, tesisler ve ulaşım beklentileriyle başlı başına bir sektör haline

gelmiştir (Demiroğlu, 2013: 23). Dağlar ilk kez kayak ve dağcılık faaliyetleri için turizm sektörünün kullanımına açılmıştır. Bu sporları yapan sporcuların ulaşımına, rehberlik hizmetine ve konaklamalarına aracılık edilmesiyle birlikte alpinizm adı verilen turizm ortaya çıkmıştır. Bu sporların yapıldığı dağlarda ki uygun bölgelere yapılan oteller ve eğlence merkezleriyle cazibe merkezi haline gelen dağlar kış turizminin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Doğaner, 2001:176).

2.5.2. Yayla Turizmi

Yaylacılık, yayla dışında yaşayan ancak yaz aylarında bir süreliğine dağlarda ve yamaçlarda bulunan ve yayla olarak adlandırılan yerlere giden, yaylalarda geçici olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşan, yaylaların doğal kaynaklarından yararlanan ve buradan gelir elde edeceği faaliyetlerde bulunan insanların gerçekleştirdiği aktivitelerdir (Albayrak, 2013: 147). Son yıllarda turistler (yerli-yabancı) alternatif turizm türlerine yönelmeye başlamıştır. İlgi gösterilen bu türlerin biride yayla turizmidir. Ülkemizde ise Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde bulunan yaylalarda bu turizm daha fazla görülmektedir (Bay, 2014: 29).

Türkiye, sahip olduğu iklimi, peyzaj özellikleri, kırsal unsurların değer kazandığı geleneksel yaşam biçimi ve binicilik, dağcılık, yamaç paraşütü, dağ yürüyüşü, flora / fauna araştırması, arazi taşıtlarıyla safari vb. doğa sporlarına uygun bölgeler ile yayla turizmi için oldukça elverişlidir. Yayla turizmine elverişli bu merkezlerin seçiminde ki genel kıstaslar aşağıda belirtilmiştir (KTB c, 05.09.2019).

- Doğal güzellikler bakımından zengin olması,
- Mimari bir karaktere sahip olması,
- Şehir merkezlerine ulaşmanın kolay olması,
- Yerel halkın düşüncesinin turizme yatkın olması,
- Aktivitelerin ekonomik anlamda sürdürülebilir olması,
- Diğer turizm çeşitleriyle uyum içinde olmasıdır.

Ülkemizin hemen hemen her bölgesinde görülen ve kırsal kesimin daha çok ilgilendiği yaylacılık sahip olduğu özellikler bakımından bütün bölgelerimizde farklılıklar göstermektedir (Gürbüz, 1999: 662).

2.5.3. Mağara Turizmi

Mağaralar, gün ışığının ötesinde bir derinliğe sahip olan ve en az bir kişiyi barındırabilen yeraltı boşlukları olarak tanımlanır. Mağaralar, insanoğlunun doğada keşfettikleri ilk barınakları olması, doğal ve kültürel özellikleriyle çekicilik unsuru oluşturmaları açısından son derece önemlidir. Mağaralar, jeolojik ve iklimsel özelliklerine göre yüzyıllar boyunca depo, hayvan barınağı, barınak, tedavi alanı ve ibadet yeri olarak kullanılmıştır (Albayrak, 2013: 167).

Mağaracılık: Mağaraların keşfi ve haritalanması için yapılan bir doğa spordur. Mağaraların bilimsel olarak incelemesi ile ilgilenen bilime mağarabilim “speleoloji” ve bu amaçla mağara araştırması yapanlara mağara bilimci “speleolojist” denir. Spor amaçlı mağara araştırması yapanlara mağaracı “caver” ve bu spor dalına ise mağaracılık “caving” denilmektedir (Arpacı, Zengin ve Batman, 2012: 60).

2.5.4. Av Turizmi

Av turizminin yapılacağı yeri ve zamanı denetim altına alıp avcılarının avlanabilmesi için kullanımlarına açılması ve turistik faaliyetleri değerlendirerek ekonomiye katkı sağlaması beklenen etkinliklerdir (Şafak, 2003: 135). Başka bir deyişle, avcılarının veya belirlenen ilkelere sahip diğer kişilerin faaliyetleri olup bu faaliyetler, avlanma, olta balıkçılığı, avlanma ve vahşi hayvanları gözlem turları, fotoğraf ve film çekimleri vb. olabilir. Av turizminin amacı ise; varlığı (sayısı) yeterli av hayvanlarının avlanmasına imkân sağlayarak ülke ekonomisine katkıda bulunmaktır (Duran, 2012: 49).

2.5.5. Dağcılık

Dağcılık, insanların tırmanma arzusunu yerine getirmek için yürüyüş yapma, kayaya tırmanma, buzlara tırmanma ve kayaklı dağcılık aktivitelerini ilk olarak Alp Dağlarında gerçekleştirmesiyle başlamıştır. İlk başlarda çok az insanın tırmanmasına rağmen bu alanda kurulan kulüplerle birlikte bu spor Avrupa ülkelerine yayılmaya başlamıştır. Özellikle Avusturya, Fransa, Almanya, İngiltere ve İtalya’da popüler bir aktivite haline gelmiştir (Somuncu, 2004: 1).

Dağlar ve dağcılık sporları insanların ilgilerini çekmesinin nedenleri aşağıda listelenmiştir (Koç Üniversitesi Dağcılık Kulübü, 26.08.2019).

- Tırmanmak
- Güzel Manzaralar
- Doğa Tecrübesi
- Mücadele
- Risk
- Zorluk

2.5.6. Akarsu Turizmi

Rafting, nehirlerdeki su seviyesinin yeterli hale gelmesiyle ve eğimin yüksek olduğu zamanlarda nehrin belirlenmiş yerlerinde botlarla yapılan spordur. Bu botlar özel olarak tasarlanmış ve raft olarak adlandırılmıştır. Türkçe kelime karşılığı ise sal olup yapılan bu spora salcılık da denilmektedir (Emniyet, 2018: 19). Ülkemizde salcılık için uygun akarsular aşağıda listelenmiştir (KTB d, 05.09.2019).

- Feke-Göksu Nehri,
- Manavgat Çayı,
- Dim Çayı,
- Çoruh nehri,
- Zamatı Irmağı,
- Köprüçay,
- Fırat nehrinin bir kısmıdır.

Salcılık sporu maceraperestler ve adrenalin severler için bir tutku olduğundan ülkemizin bu alanda ki en önemli kozlarından biridir. Bu sporun ülkemizde yaygın bir şekilde yapılması, ülkemize gelen turistlere farklı heyecanlar yaşatırken ülke turizminin de hem daha renkli olmasını sağlıyor hem de turizme değer katıyor. Bu tür sporların cazibesiyle ülkemize gelen turistler otellerden dışarı çıkarılırken Türkiye'nin daha derinlerde ki güzelliklerinin keşfedilmesi sağlanıyor (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), 08.09.2019).

2.5.7. Kuş Gözlemciliği

Kuş gözlemciliği, Turistlerin kuşları doğal yaşamlarında çıplak gözle veya cihazlarla gözlemlmeleri ya da kuşların seslerini dinleyerek gözlem yapmalarıdır. Turistler bu gözlemleri yapmak için seyahat ederken gittikleri yerlerde konakladıkları için bu turizm çeşidi önemli bir pazar haline gelmiştir (Sop, 2015: 543).

Kuş gözlemciliği, amacı çevreyi kuşların gözünden tanımak olan bir gözlem sporudur. Türkiye'de bulunan kuş türlerinin sayısı tüm Avrupa'da bulunan kuş türlerinin sayısı kadardır. Ülkemizin kuş yönünden oldukça çeşitli olmasındaki etkili faktörler, zengin sulak bölgelere sahip olması ve kuşların göç güzergâhı üzerinde yer almasıdır. Türkiye'de ki kuş gözlemciliği son yıllarda evrensel gelişmelere bağlı olarak hızla genişlemektedir (KTB e, 05.09.2019).

2.5.8. Tarım ve Çiftlik turizmi

Çiftlik turizmi, insanların devamlı yaşadıkları, sosyal ve temel ihtiyaçlarını giderdikleri yerler dışında, faaliyet halinde olan bir çiftlikte gününbirlik veya daha uzun süre konaklayıp ve bu çiftlikte tarım faaliyetlerine katıldığı bir turizm çeşidi olarak tanımlanmaktadır. Bu çiftliklerdeki amaçlar hayvancılık ile uğraşmak, tarımsal faaliyetlerde bulunmak ve bu faaliyetlerden üretilen ürünleri satmak şeklinde sıralanmaktadır. Bunların yanı sıra bu çiftlikler turizm faaliyetleri adına, sanayileşen kentlerde yaşayan insanlar için rahatlama, yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri imkânlar sunma ve bazı açık hava aktiviteleri sağlamaktır (Kılıç ve Kurnaz, 2010: 45).

Ülkemizde kırsal alanlarda bulunan çiftlikler 2002 yılından bu yana ekolojik tarım turizmi ile bağdaştırılarak projelendirilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Bu amaçla 2004 yılında hazırlanan 'Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizm ve Gönüllü Bilgi ve Tecrübe Takası (TATUTA) Projesi' ile bu çiftliklere gönüllü işgücü, bilgi ve mali anlamda yardım desteği ile teşvik sağlanmaktadır (Selvi ve Demirer, 2012: 190).

Tablo 2.5. Türkiye'de TATUTA Projesi Kapsamındaki Çiftlikler

Karadeniz Bölgesi	27
Ege Bölgesi	24
Marmara Bölgesi	15

Tablo 2.5. (Devamı)

Akdeniz Bölgesi	13
Doğu Anadolu Bölgesi	5
İç Anadolu Bölgesi	5
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	2
Toplam	91

Kaynak: TATUTA, 15.09.2019

2.5.9. Atlı Doğa Yürüyüşü Turizmi

Atlı doğa yürüyüşü, kültürel ve doğal güzelliklerin bulunduğu bölgelerde gününbirlik veya daha uzun süreli düzenlenen programlardır. Bu faaliyetlere katılmak için öncelikle temel binicilik eğitimi alınmalıdır. Bu eğitim alındıktan sonra atlı safari turları, atlı gezi turlarına katılım sağlanmaktadır (Altan, 2006: 58).

2.5.10. Botanik Turizmi

Botanik turizmi; flora bakımından farklılık gösteren bölgelere, bitkilerin habitat alanlarını incelemek, fotoğraflamak ve yasak olmayan bölgelerde de bitki toplamak suretiyle yapılan geziler olarak tanımlanabilir (Kızılaslan ve Ünal, 2014: 48).

Ülkemiz, bitki çeşitliliği bakımından dünyada dikkat çeken ülkelerden birisidir. Türkiye’de 10.000’den fazla bitki çeşidinin yetiştiği saptanmıştır. Avrupa kıtasının tamamında 12.000, Avrupa ülkelerinin tamamında 2500 kadar endemik bitki türü bulunurken bu rakam ülkemiz için 3000 civarındadır. Bu rakamlar göze alındığında ülkemizin bitki çeşitliliğinin göz ardı edilmeyecek seviyelerde olduğu görülmektedir (Akpınar ve Bulut, 2010: 1589).

Botanik bahçeleri, bitki çeşitlerinin bir araya getirilmesi, etiketlenmesi ile başlayan sonrasında nesli tükenmeye yakın olan türlerin tespit edilip korunduğu, bitkiler ile ilgili çalışmaların yapıldığı, aynı zamanda dinlenme ve eğlenme olanakları sağlayan, bulunduğu bölgeye saygınlık kazandıran müzelerdir. Bu tür faaliyetlerin ilk örnekleri Mısır ve Mezopotamya’da görülmüş ve 3000 bin yıl önceye kadar uzanmaktadır. Zamanla farklı özellikleri ön plana çıkarılarak modern botanik bahçeleri kurulmaya başlanmıştır (Başarangil ve Tokatlı, 2016: 205-206).

2.5.11. Kamp Karavan Turizmi

Kampçılık; “karayolları güzergâhları ve yakın çevrelerinde, kent girişlerinde, deniz, göl, dağ gibi doğal güzelliği olan yerlerde kurulan ve genellikle kampçıların kendi imkânlarıyla geceleme, yeme-içme, dinlenme, eğlence ve spor ihtiyaçlarını karşıladıkları karavan, çadır veya bungalovlardan oluşan en az 30 ünitelik tesislerdir” şeklinde tanımlanmaktadır (Urdal ve Uğurlu, 2016:1215).

Kamp karavan turizmi, insanların farklı bölgeleri görmek ve tanımak amacıyla düzenledikleri seyahatler sırasında ulaşımını ve konaklamalarını kendilerinin sağlayabildiği, belirli düzeyde yeme ve içme ihtiyaçlarını karşılayabildiği karavanlarıyla yaptıkları ziyaretleri içeren turizm çeşididir (Uluslan, 2009: 41).

2.5.12. Foto Safari

Foto safari, profesyonel veya amatör bir şekilde fotoğrafçılık ile ilgilenen kişilerin doğa fotoğrafları çekebilme ve bu yönde gelişim sağlayabilmeleri amacıyla düzenlenen turlardır. Bu turlar 3 ile 10 kişilik gruplar halinde yapılmakta ve turlara tur rehberleri eşlik etmektedir (Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası (TTSO), 2013: 287).

Foto safari son dönemlerde alternatif turizm olgusu ile büyüyen bir turizm türü haline gelmiştir. Türkiye’nin doğal güzellikler açısından zengin bir ülke olması turizm sektörünün bu kolunda önemli yer edinmesini sağlamaktadır (Özhancı ve Yılmaz, 2013: 84).

2.5.13. Yaban Hayatı (Fauna) Gözlemciliği

Yaban hayatı gözlemciliği, son dönemlerde dünyada ve ülkemizde yaygınlaşmaya başlayan bir turizm türüdür. Birçok ülke, yaban hayatlarını doğal ortamında insanların gözlemine sunarak ekonomik açıdan yarar sağlamaktadır (KTİB f, 05.09.2019).

Ülkemizde yaklaşık olarak 40.000’e yakın hayvan türünün bulunduğu belirlenmiş ve yapılan araştırmalara göre gelecekte bu sayının 80.000 ile 100.000 aralığına çıkacağı düşünülmektedir. Avrupa kıtasının toplamda 60.000’e kadar hayvan türü barındırdığı göz önünde bulundurulursa fauna gözlemciliği açısından ülkemizin zenginliği görülmektedir (Akpınar ve Bulut 2010: 1589).

2.5.14. Bisiklet Turizmi

Bisiklet turizmi, yeni yeni gündeme gelen ve yayılmaya başlayan bir turizm çeşididir. Bisiklet biniciliği, doğada ulaşımın olmadığı yerlere gidebilmek, dar alanlarda rahat ilerleyebilmek amacıyla bisikletin taşınabilecek hafiflikte olması olanağı ve arazi koşullarında yaşattığı heyecan ile bağdaştırılan bir tür spordur (Altan, 2006: 59).

Genel olarak, iki günü kapsayan hafta sonu gezisi olarak ya da bir ülkeye doğru aylarca süren yolculuklardan oluşabilmektedir. Bu turlar bireysel veya seyahat acentaları aracılığı ile de sağlanabilmektedir. Ayrıca bisiklet turizmi, aileler için günübirlik gezi turları ya da birçok turist kitlesini hedefleyen bir festivale kadar çeşitlilikleri kapsamaktadır (Çelik Uğuz ve Özbek, 2018: 88).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERZURUM İLİ ve KUZEY İLÇELERİ

3.1. ERZURUM İLİ'NE AİT GENEL BİLGİLER

Erzurum'da karasal iklim etkili olup yazları kısa ve sıcak, kışları ise uzun ve soğuktur. Erzurum'da ölçülen en düşük sıcaklık -35° , en yüksek sıcaklık ise 35° olarak ölçülmüştür. Erzurum'un bitki örtüsü çoğunlukla step ve çayırdır. Erzurum'un geçim kaynağının büyük bölümünü tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra şehirde bulunan Atatürk Üniversitesi ekonomiye önemli derecede katkı sağlamaktadır.

Yıllar boyunca Türk medeniyetlerine ev sahipliği yapan Erzurum'da çok sayıda tarihi eser ve yapı bulunmaktadır. Şehrin en önemli turizm kaynağı Çifte Minareli Medrese ve merkeze beş kilometre uzaklıktaki Palandöken Dağı'dır. Selçuklular tarafından inşa edilen Çifte Minareli Medrese aynı zamanda şehrin sembolüdür. Palandöken Dağı 2011 yılında Üniversite Oyunları'na ev sahipliği yapmıştır.

3.1.1. Erzurum İlinin Coğrafi Konumu

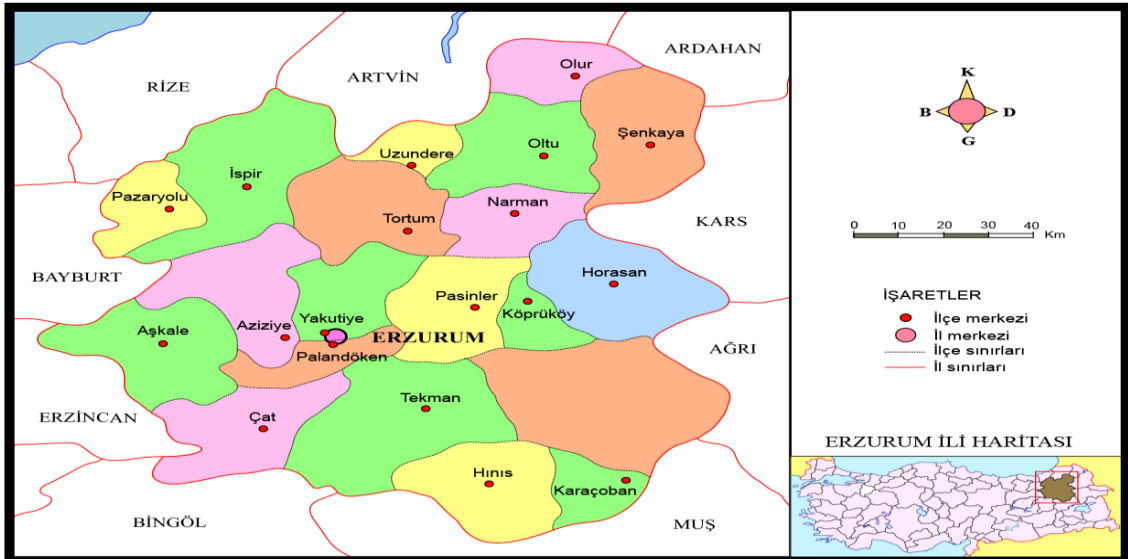
Deniz seviyesinden 1959 metre yükseklikte bulunan bir platonun güney-batı kesiminde yer alan Erzurum, Anadolu'da bu yükseklikte olan tek büyük yerleşim yeridir. Yerleşim alanı, 2000 metreye kadar yükselen bir ovada bulunur. Türkiye'deki en şiddetli iklime sahip olan Erzurum'da, bahar ayları yağışlı, yaz ayları sıcak ve kurak, kış ayları ise soğuk ve karlıdır. Yıllık ortalama sıcaklık 6° , en soğuk ay ortalaması $-8,3^{\circ}$ dir. En sıcak ay ortalaması $20,2^{\circ}$ dir. Yılın yaklaşık 220 günü boyunca ortalama sıcaklık 8° nin altında seyreder (Erzurum Büyükşehir Belediyesi (E.B.B.) a, 20.09.2019).

Nüfus olarak ülkenin otuzuncu, yüzölçümü olarak dördüncü büyük ilimizdir. Erzurum ili, Erzurum Ovası'nın güneydoğusunda, Palandöken Dağları'nın kuzey yamaçlarında kurulmuştur. İlin yerleşim alanı güneyde Palandöken Dağları, kuzeyde Karasu Ovası, batıdan Sakalı Kesik Ovası, doğudan ise Deveboynu Geçidi ile çevrilidir (Zaman, Sevindi ve Birinci, 2018: 582). Erzurum İlinin Türkiye'de ki konumu Şekil 3.1'de gösterilmiştir.

Şekil 3.1: Erzurum İl'inin Türkiye'deki Konumu

Kuzeyinde Rize ve Artvin, Batısında Bayburt ve Erzincan, Güneyinde Bingöl ve Muş, Doğusunda Kars ve Ağrı bulunmaktadır. $40^{\circ} 15'$ ve $42^{\circ} 33'$ Doğu boylamları ile $40^{\circ} 57'$ ve $39^{\circ} 10'$ Kuzey enlemlerinde bulunmaktadır. Erzurum il haritası şekil 3.2'de gösterilmiştir.

Kaynak: Coğrafya Harita, 16.09.2019

Şekil 3.2. Erzurum İl Haritası

İlçeleri; Yakutiye, Palandöken, Aziziye, Aşkale, Çat, Hınıs, Horasan, İspir, Karaçoban, Karayazı, Narman, Oltu, Olur, Pazaryolu, Köprüköy, Uzundere, Tortum, Pasinler, Şenkaya ve Tekman'dır (Şekil 2.2.).

Erzurum, İspir, Tortum, Uzundere, Narman, Oltu, Olur, Şenkaya ile birlikte toplam yirmi ilçeye sahiptir. Erzurum İli ve ilçelerinin nüfuslarına bakıldığında nüfusu en fazla olan ilçenin Yakutiye, en az olan ilçenin ise Pazaryolu olduğu görülmektedir. 2018 yılında hesaplanan adrese dayalı nüfus sistemine göre nüfusu 767.848'dir. Erzurum ve ilçelerinin 2018 nüfus sayıları tablo 2.1. de gösterilmiştir.

Tablo 3.1. Erzurum ve İlçelerinin 2018 Nüfus Sayıları

Yıl	İlçe	Nüfus	Yıl	İlçe	Nüfus
2018	Aşkale	23.589	2018	Oltu	30.966
2018	Aziziye	62.289	2018	Olur	6.715
2018	Çat	17.389	2018	Palandöken	168.651
2018	Hınıs	26.865	2018	Pasinler	28.961
2018	Horasan	39.445	2018	Pazaryolu	4.501
2018	İspir	15.898	2018	Şenkaya	18.281
2018	Karaçoban	23.246	2018	Tekman	25.969
2018	Karayazı	28.502	2018	Tortum	17.054
2018	Köprüköy	16.178	2018	Uzundere	8.744
2018	Narman	13.381	2018	Yakutiye	191.224
			2018	Toplam	767.848

Kaynak: TÜİK c, 30.09.2019

3.1.2. Erzurum İlinin Tarihi

Doğu Anadolu'nun en önemli geçidi olduğundan her dönem değişik kavimlerin ve medeniyetlerin istilasına uğramıştır. Erzurum, “Anadolu'nun kapısı” olarak kabul edildiği için Eskiçağda ve Ortaçağda Doğu'dan Anadolu'ya girmek isteyen istilâcılarının karşısında durmuş ve Anadolu savunmasının başlıca kalesi olmuştur. Şehrin mevcut konumunun savunma yapmak için uygun olması şehri tarih boyunca askeri ve ticari bakımdan ön planda tutmuştur (Özen, 2016: 256).

Erzurum tarih boyunca birçok devlete ev sahipliği yapmıştır. 6000 yıllık gibi geniş tarihi içerisinde Erzurum; Hurriler, Urartular, Sakalar (İskitler), Medler, Persler, Partlar, Roma, Bizans, Sasaniler, Araplar (Dört Halife Devri), Emeviler, Abbasiler,

Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar ve halefleri, Karakoyunlular, Timurlular, Akkoyunlular, Safeviler, Osmanlılar ve Türkiye Cumhuriyeti devletlerinin hükümlanlığında kalmıştır (Kayserili, 2011: 58). Erzurum toprakları; Hurrilerde Urartulara, Saka Türklerinden Medlere, Seleküslerden Partlara, Bizanslılardan Sasanilere, Gürcülerden Müslüman Araplara, Selçuklulardan İlhanlılara, Karakoyunlulardan Osmanlılara kadar uzanan bir tarih koridoru olmuştur. Kimi zaman Karin, Karna, Garin; kimi zaman Kornoı, Kalai ve Karnak olarak isimlendirilmiştir. Bizanslılar şehre Teodosipolis, Müslüman Araplar Kalika ismini vermişlerdir. Araplar ise kendi dillerinde ki Arz (yer) sözcüğüne Rum kelimesi ekleyerek şehre Arz-ı Rum (Erzı-Rum) ismini vermişlerdir (Taşyürek, 2009: 12).

I. Dünya Savaşında Kafkas Cephesinin açılmasıyla birlikte Erzurum Rusya'nın tek hedefi haline gelmiştir. Bu yüzden Rusya bütün taktik ve stratejilerini bu hedef doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Erzurum'u ele geçirmek için, Ermeni gruplarının da içinde bulunduğu muntazam ordularla 1914 yılı Kasım ayında başladığı saldırılar sonucunda 16 Şubat 1916'da Ruslar, Erzurum'u fiili olarak ele geçirmiştir (Yüksel, 2008: 259). Rusya'da 1917 de çıkan ihtilal Erzurum'un kurtuluşunun ilk adımı olmuştur. İhtilal sonucu bölgeden çekilen Rusların yerlerine Ermeniler şehirde zulüm yapmaya başlamıştır. Kazım Karabekir Paşa komutasındaki birlikler harekete geçerek 12 Mart 1918 tarihinde Erzurum'u Ermenilerden kurtarmışlardır (Yılmaz, 2011: 26).

Cumhuriyet döneminde ise milli mücadelenin temellerinin atıldığı Erzurum'da ilk kurtuluş hareketi olan Kongrenin 23 Temmuz 1919'da yapılması ve Mustafa Kemal Atatürk'ün şehri ilk parlamentoda Erzurum Milletvekili olarak temsil etmesi, Erzurum'a verilen değerin ve stratejik öneminin açık bir kanıtıdır (Çolakoğlu, 2014: 31).

3.1.3. Erzurum'da Konaklama

Anadolu'dan Orta Asya'ya oradan da Çin ve Hindistan'a uzanan İpek Yolu üzerinde bulunan Erzurum, bu stratejik konumu sebebiyle konaklama işletmeciliğinin ilk geliştiği yerlerden birisi olmuştur. VI. yüzyılda Bizans'ta ipek imalatı ve dokumacılığının gelişiminin, ipeğe olan ihtiyacı arttırması İpek Yolu üzerinde bulunan Erzurum'u önemli bir ticaret merkezi haline getirmiş ve bu canlılık Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de sürmüştür. Birçoğu yıkılmış olsa da bugüne kadar ulaşan

kervansaray ve hanlar dönemin hem ticari yaşamının hem de konaklama işletmeciliğinin gelişmişliğini göstermektedir (Işık ve Eşitti, 2013: 640).

Erzurum kenti, ulusal ve uluslararası önemde bir kış turizm merkezine sahip olduğu için dikkate değer bir konaklama kapasitesine sahiptir. Palandöken Dağı'nın Erzurum kentine dönük kuzey yamaçlarında yer alan konaklama tesislerinin toplam yatak kapasitesi 3000 dolayındadır. Buna şehir otelleri adı altında ele alabileceğimiz diğer konaklama yatırımları da eklendiğinde söz konusu değer 4000'i aşmaktadır (Koca vd., 2007: 215).

Erzurum'da bakanlık belgeli ve belediye belgeli olmak üzere toplam 128 konaklama işletmesi bulunmaktadır. Bu tesislerin toplam yatak kapasiteleri 9932 dir. Konaklama tesislerinin 25 tanesi bakanlık belgeli, 103 tanesi belediye belgelidir. İlde ki yatak kapasitesinin yaklaşık olarak %44 ü bakanlık belgeli, %66 ise belediye belgelidir. Erzurum'da bulunan konaklama tesislerinin sayıları aşağıda verilmiştir;

Tablo 3.2. Erzurum'un Konaklama Tesisleri

07.10.2019 Tarihi İtibarıyla Bakanlık Belgeli Konaklama Tesis İstatistikleri						
Şehir	İşletme Belgeli Tesis Sayısı	İşletme Belgeli Oda Sayısı	İşletme Belgeli Yatak Sayısı	Yatırım Belgeli Tesis Sayısı	Yatırım Belgeli Oda Sayısı	Yatırım Belgeli Yatak Sayısı
Erzurum	21	1 380	2 782	4	739	1 576
07.10.2019 Tarihi İtibarıyla Çevreye Duyarlı Konaklama Tesis İstatistikleri						
Şehir	İşletme Belgeli Tesis Sayısı	İşletme Belgeli Oda Sayısı	İşletme Belgeli Yatak Sayısı			
Erzurum	2	339	682			
07.10.2019 Tarihi İtibarıyla Belediye Belgeli Konaklama Tesis İstatistikleri						
Şehir	Belediye Belgeli Tesis Sayısı	Belediye Belgeli Oda Sayısı	Belediye Belgeli Yatak Sayısı			
Erzurum	103	2 766	5 574			

Kaynak: KTB g, 02.10.2019

İlde şehir merkezinin önde gelen otellerinin toplam oda sayısı 1153, yatak sayısı ise 3117'dir. Bu oteller arasında POLAT RENAISSANCE 224 oda sayısı ve 694 yatak sayısı ile en yüksek kapasiteye sahipken AKÇAY OTEL 36 oda sayısı ve 72 yatak kapasitesiyle en az kapasiteye sahiptir. Bu otellerin toplam restoran kapasiteleri 1725 olup toplamda 2560 kişilik seminer salonuna sahiptirler. Erzurum'da önde gelen bazı otellerin listesi ve detayları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.3. Erzurum'da Önde Gelen Otellerinin Listesi ve Detayları

Otel Adı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Restoran Kapasitesi	Seminer Salonu
POLAT RENAISSANCE	224	694	600	900
SWAY OTEL	181	450	500	1000
PALAN OTEL	160	500	90	250
PALANDÖKEN DEDEMAN	186	631	200	200
DEDEMAN SKI LODGE	42	120	160	110
DİLAVER OTEL	75	159	55	
GRAND HITIT OTEL	37	75	60	
ESADAŞ OTEL	38	76	60	
AMİLLER OTEL	66	116		100
POLAT OTEL	60	119		
AKÇAY OTEL	36	72		
KRAL OTEL	48	105		
Toplam	1153	3117	1725	2560

Kaynak: Erzurum İli Sosyo-Ekonomik Profili 2018

3.1.4. Erzurum'da Ulaşım

Erzurum'un ulaşım ağının geliştirilmesi, sadece bölgenin genel yapısını etkilemekle kalmaz aynı zamanda bölge ekonomisini, sosyal ve kültürel değerlerini de etkiler. TRA1 Bölgesinde bulunan Erzurum kara, hava ve demiryolu ulaşım imkânlarına sahiptir. Bölgenin denizyolu ulaşımı bulunmamasına rağmen önemli ticaret limanları olan; Trabzon, İskenderun ve Mersin Limanlarına karayolu ve demiryolu bağlantıları bulunmaktadır. Tarihi İpek yolu üzerinde bulunan bölge yüzyıllardan beri ticaret merkezi olmuştur ve olmaya devam etmektedir (Karaca vd., 2018: 93).

Ülkenin en çok tercih edilen illeriyle arasında ki mesafenin uzaklığından dolayı en uygun ulaşım türü havayoludur. Çevre illerine göre merkezi konuma sahip olan

Erzurum Karayolu bakımından da oldukça uğrak bir merkezdir. Erzurum ilinin farklı merkezlere olan uzaklıkları aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.4. Erzurum'un Farklı Merkezlere Uzaklıkları

Güzergâh	Mesafe (km)	Güzergâh	Mesafe (km)	Güzergâh	Mesafe (km)
Ankara	875	Muğla	1439	Trabzon	295
İstanbul	1234	Kayseri	632	Rize	253
İzmir	1469	Adana	841	Kars	204
Bursa	1262	Ordu	407	Elazığ	318
Antalya	1238	Samsun	555	Ağrı	184

- **Havalimanı;** Ulaşım Büyükşehir Belediyesine ait Havalimanı servisleri, taksiler veya araç kiralama hizmetleriyle sağlanabilmektedir.
- **Otogar;** Ulaşım firma servisleri, Halk Otobüsleri ve taksiler ile sağlanabilmektedir.
- **Tren Garı;** Ulaşım Halk Otobüsleri ve taksiler ile sağlanabilmektedir.

Erzurum ili 3 farklı ulaşım imkânına sahiptir. Bunlar Havayolu, Karayolu ve Demiryoludur. Şehrin en büyük turizm kaynağı olan Palandöken şehir merkezine 5km, havalimanına 16km, Otogara 13km ve Tren garına 6km uzaklıktadır.

Tablo 3.5. Havalimanı, Otogar ve Tren Garının Palandökene ve Merkeze Uzaklıkları

Nereden	Nereye	Mesafe (km)
Havalimanı	Şehir Merkezi	11
	Palandöken	16
Otogar	Şehir Merkezi	8
	Palandöken	13
Tren Garı	Şehir Merkezi	1
	Palandöken	6

3.1.5. Erzurum Turizmi

Erzurum'un sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar, birçok turistik faaliyetin yapılmasına olanak sağlamaktadır. Şehirde kış turizmi, tarih ve kültür mirası turizmi, doğa turizmi, inanç turizmi, toplantı turizmi, gibi turizm türleri aktif olarak yapılabilmektedir (Akkuş ve Akkuş, 2016: 100).

3.1.5.1 Erzurum’da Kış Turizmi

Kış turizmi bakımından önemli bir yere sahip olan Erzurum, kaliteli kış sporları, alt yapısı ve kış sporları organizasyonları ile medyanın dikkatini çekmektedir. Erzurum, ev sahipliği yaptığı sportif etkinliklerle ülkenin reklamına bulunduğu katkıyla birlikte bulunduğu bölgede oluşturduğu istihdamla kalkınmayı sağlayabilecek bir sektör haline gelmiştir (Koşan, 2013: 294).

Türkiye’deki en önemli kış turizmi merkezlerinden biri olan Erzurum’da, 1991’de Kış Sporları ve Turizm Master planı yapıp önemli üç kayak merkezi belirlenmiştir. Bu üç merkez Palandöken Dağlarının kuzey yamaçlarındadır. Birincisi şehrin güneyinde bulunan Erzurum Boğazı ikincisi şehrin güneybatısında bulunan Konaklı Köyü ve sonuncusu ise güneydoğusunda olan Gez Yaylası bölgeleridir (Altaş, Çavuş ve Zaman, 2015: 347). Erzurum’da bulunan kış turizmi bölge ve tesisleri (Erzurum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (E.İ.K.T.M.) a, 20.09.2019);

Fotoğraf 3.1. Palandöken Kayak Merkezi

Palandöken Kayak Merkezi; 1993 yılında Kış Turizmi Merkezi ilan edilen Palandöken Dağları 70 km uzunluğunda ve 25 km genişliğinde bir alana sahiptir. Şehrin merkezine 6 km uzaklıkta bulunan dağlar 2000 -3176 metre rakım farkına sahiptir. Palandöken Kayak Merkezi’nde 22 adet pist mevcut olup Erzurum’un güneyinde yer alan 3 bin 176 m. yüksekliğindeki Palandökende Ekim ayını sonlarına doğru başlar ve mayıs ayının ilk haftalarına kadar yüksek kesimdeki pistlerinde kayak kayılabilir.

Fotoğraf 3.2. Konaklı Kayak Merkezi

Konaklı Kayak Merkezi; Şehir merkezine 17 km. uzaklıkta bulunan kayak merkezi, 460 hektar arazi üzerine kurulmuştur. Kayılabilir olan alanının en alt noktası 2200 m., üst noktası ise 3185 m. yüksekliktedir.

Fotoğraf 3.3. Kandilli Kayak Merkezi

Kandilli Kayak Merkezi; Şehir merkezine 36 km. uzaklıkta bulunan kayak merkezi, 160 hektar arazi üzerine kurulmuştur. Kayılabilir pistlerin rakımı 1.713- 1.767 m. arasında değişmektedir.

Fotoğraf 3.4. Atlama Kuleleri

Atlama Kuleleri; Erzurum-Çat yolu üzerindeki Kiremitliktepe'de yer alan kuleler 125 metrelik uzunluğa sahiptir. Hilal şeklindeki görüntüsü ile Erzurum 2011 Dünya Üniversiteler Arası Kış Oyunları'nın sembol tesisleri arasında yer alır.

Fotoğraf 3.5. Curling Arena

Curling Arena; Dünya Üniversiteler Arası Kış Oyunları için 2010 yılında yapılmıştır. Beş curling yarışma pistine sahip olup bin kişilik oturma kapasitesi bulunmaktadır.

Fotoğraf 3.6. Buz Hokey Salonları

Buz Hokey Salonları; Kadın sporcular ve erkek sporcular için iki farklı salon bulunmaktadır. Salonlar Cemal Gürsel Spor Kompleksi içinde yer almaktadır. Erkekler için yapılan salon 3 bin kişilik, Kadınlar için yapılan salon ise 500 kişilik oturma kapasitesine sahiptir.

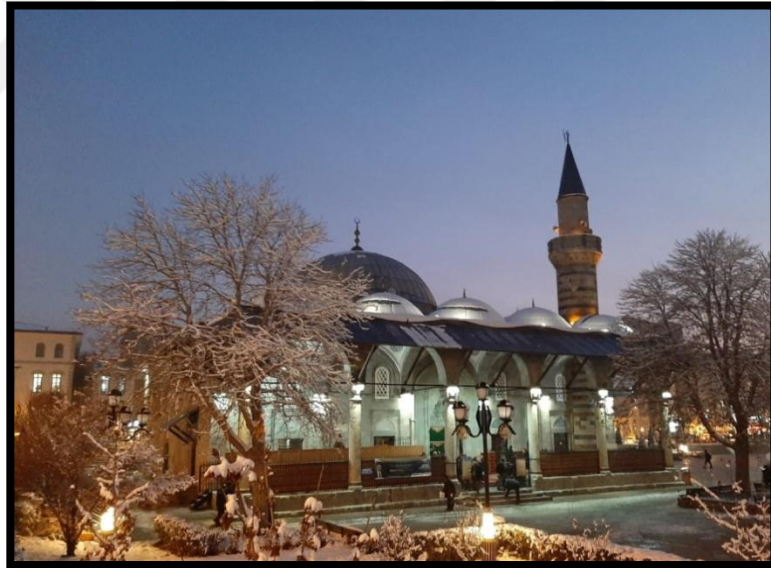
Fotoğraf 3.7. Buz Salonu

Buz Salonu; Yenişehir mevkiinde bulunan toplam 6.000 m² üzerine yapılan 2.000 seyirci kapasiteli bir salondur.

3.1.5.2. Erzurum’da İnanç Turizmi

Tüm inançlar için kutsal olan yerlerin, insanlar tarafından ziyaret edilmesi ve bu ziyaretlerden dolayı kazanılan sosyo-ekonomik bir getirisi vardır. İslamiyet’in inanç turizmi açısından en önemli merkezlerinin başında Mekke ve Medine gelmektedir. Hristiyanlarda Kudüs, Roma ve Efes, Musevilikte ise yine Kudüs’ün, kutsal yerler olarak en fazla ziyaretçi alan başlıca merkezler oldukları bilinmektedir (Özgen, 2012: 251).

Erzurum, geleneksel dokusu ve maneviyatıyla cami kültürünün çok fazla yaşandığı bir şehirdir. Erzurum tarihi yapıları ve kültürel değerleri ile özellikle yabancı turistlerin ilgisini çekebilecek farklılıkta olup, yerli turistler içinde inanç ve ibadet bakımından önemli bir turizm merkezi haline getirilmelidir (Elmas, Akkuş ve Cengiz, 2013: 90 -91). Erzurum’un inanç turizmindeki önde gelen eserlerinden bazıları aşağıdadır;

Fotoğraf 3.8. Lalapaşa Cami

Lala Paşa Cami; Erzurum’daki ilk Osmanlı camiidir Doğunun serdarı, Gürcistan ve Kıbrıs’ın Fatih, Erzurum Beylerbeyi Lala Mustafa Paşa tarafından yakınındaki mektep ve Tebriz Kapısındaki hamam ile birlikte küçük bir külliye olarak 1562 yılında tamamlanmıştır (Gündoğdu, 2010: 52). Camini yapımında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Orta mekânda 4 fil ayağına oturtulmuş büyük bir kubbe, kenarlarında 4

küçük kubbe ile desteklenmiştir. Mimar Rus işgalleri ve Ermeni mezalimi yıllarında, camideki süslemeler ve hat yazılarının bir kısmı tahrip edilmiştir (Çelik, 1997: 82).

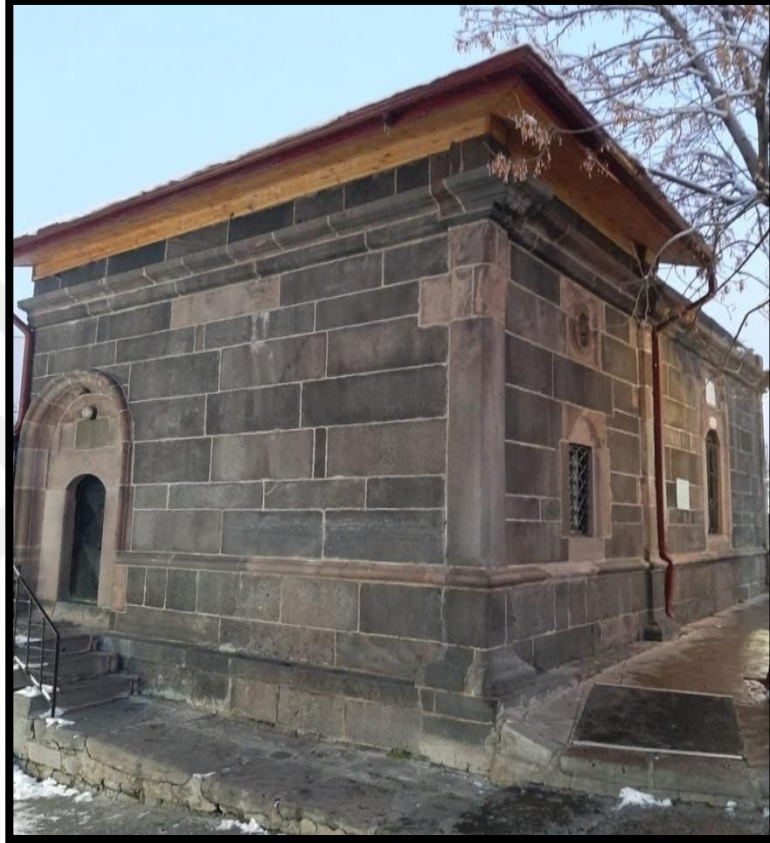
Fotoğraf 3.9. Murat Paşa Cami

Murat Paşa Cami; Murat Paşa semtinde bulunmaktadır. Doğusunda İlhanlı dönemine ait Ahmediye Medresesi bulunmaktadır. Külliye'nin ana yapısı olan cami, kitabesine göre Osmanlı Döneminde Kuyucu Murat Paşa tarafından 1573 tarihinde yaptırılmıştır. Kapının üzerinde bulunan, 0,58x1,05 m. ölçülerindeki kitabe üç satır olup sülüs hatla yazılmıştır. Cami kare planlı olup tek kubbelidir. Taştan yapılmış mihrabı, mukarnas süslemelidir. (Yurttaş vd., 2008: 50).

Fotoğraf 3.10. Ulu Cami

Ulu Cami; Erzurum’da ki camilerin en eskisi ve tarihi açıdan en önemlisidir. Anadolu şehirlerinde olduğu gibi Ulu Cami olarak isimlendirilen Atabey Camiidir. 1179 tarihinde Saltuklu Emirlerinden Nasirüddin Muhammed tarafından yaptırılmıştır (Çelik, 1997: 83). Evliya Çelebinin 230 adet çam direkli olarak vafsettiği camiidir. Kubbesi Erzurum’a özgü “kırlangıç” örtü denilen kalaslarla örülmüştür (Taşyürek, 2009: 24).

Fotoğraf 3.11. Habib Baba Türbesi

Habib Baba Türbesi; Müşir Hacı Kamil Paşa, bu türbeyi 1844 yılında Timurtaş Baba adına yaptırmıştır. 1847 yılında vefat eden Habib Baba isimli muhterem bir zat da bu türbeye gömülmüştür. Bu yüzden türbenin ismi Habib Baba Türbesi şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Çelik, 1997: 95). Türbenin doğuda kalan duvarı hariç, diğer üç cephenin duvarlarının tamamı kırmızı renkli kesme taşlarla yapılmıştır. Türbe iki kısımdan meydana gelmiştir. Birinci kısım mescit olarak kullanılan bölüm, diğeri ise asıl türbe kısmıdır (Yurttaş vd., 2008: 165).

Fotoğraf 3.12. Karanlık Kümbet

Karanlık Kümbet; Derviş ağı mahallesinde bulunan kümbet 1308 yılında İlhanlı Emirlerinden Vecihiddin Tuğbayın oğlu Emir Sadrettin Tuğbay tarafından yapılmıştır. İçerisinde iki tane sanduka vardır. Kitabeleri bulunmadığından kimlere ait olduğu bilinmemektedir (Çelik, 1997: 91).

Fotoğraf 3.13. Abdurrahman Gazi Türbesi

Abdurrahman Gazi Türbesi; Sahabe olan Abdurrahman Gazi'ye ait olan türbe 1976 tarihinde Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşanın eşi Ayşe hatun tarafından yaptırılmıştır. Türbenin batısında Ahmet İzzet Paşa tarafından yaptırılmış olan camii de vardır (Çelik, 1997: 95). 4,85 m. Uzunluğunda bazalt taşından yapılmış sandukası ve tek bir mezar vardır. Sandukanın hiçbir yerinde kitabe yoktur (Yurttaş vd., 2008: 160).

3.1.5.3. Erzurum’da Termal Turizm

Termal turizm; solunum, içme, su banyosu ve çamur banyosu gibi çeşitli spa uygulamalarının yanı sıra iklim tedavisi, fizik tedavi ve iyileştirme gibi bazı destekleyici tedavilerin yanı sıra termal suların rekreasyon ve eğlence amaçlı kullanıldığı bir turizm türüdür (Daştan, 2014: 146).

Erzurum, kaplıcaları ile bölgenin en önemli termal turizm merkezlerinden biridir. Erzurum il merkezi ve ilçelerinde 170'den fazla termal turizme katkı sağlayabilecek kaynak tespit edilmiştir (Kudaka, 2019). Erzurum’un termal turizmindeki önde gelen yerlerinden bazıları aşağıdadır.

- **Ilıca Kaplıcaları;** Erzurum’un batısında olup merkeze 15 km. uzaklıktadır. Aziziye ilçesi Ilıca mahallesinde yer alan kaplıca 35-40 °C sıcaklığa sahiptir. Konaklamak için otel bulunmaktadır.
- **Pasinler Kaplıcası;** Erzurum’un doğusunda merkeze 40 km. uzaklıktadır. Pasinler ilçe merkezinde yer alan kaplıca 38-45 °C sıcaklığa sahiptir. Konaklamak için otel bulunmaktadır.
- **Köprüköy Kaplıcası (Deli Çermik);** Erzurum merkeze 56 km. uzaklıkta olup, Erzurum’un doğusundaki Köprüköy ilçe merkezinde bulunmaktadır. 20-26 °C sıcaklığa sahip kaplıcada şifalı çamurlu havuzlar mevcuttur.
- **Akdağ Kaplıcası;** Erzurum’un kuzeyinde yer alan kaplıca, merkeze 28 km uzaklıktadır. 30-34 °C sıcaklığa sahip tesis Dumlu Dağı’nın eteğindeki Akdağ köyünde yer almaktadır.
- **Olur Kaplıcası;** 36-39 °C sıcaklığa sahip kaplıca Olur ilçe merkezinin kuzey doğusunda yer alır. İlçeye uzaklığı 11 km olup eski yapı havuza sahiptir.
- **Hızır İlyas Kaplıcası;** Horasan İlçesi’ne yaklaşık olarak 15 km, Erzurum’a ise 102 km mesafede bulunan kaplıca Hızırilyas köyünde bulunmaktadır. Yaklaşık olarak 50-58 °C su sıcaklığına sahiptir.

Erzurum, kaplıcalarıyla termal turizm için çok iyi bir potansiyel oluşturur. Daima geliştirmeye ve yenilenmeye uygun olan bu potansiyel, gelecekte önemli bir gelir kaynağı olmaya adaydır (Termal Rehber, 16.10.2019).

3.1.5.4. Erzurum’da Doğa Turizmi

Doğal coğrafi özellikler açısından zengin ve geniş bir alana sahip Doğu Anadolu Bölgesi; özellikle iklimatik, jeomorfolojik ve floristik özellikleri olmak üzere, akarsu ve görsel zenginlikleri ile önemli ölçüde doğal turizm potansiyellerini barındırmaktadır (Özgen, 2010: 1413).

Erzurum’un coğrafi yapısına bakıldığında yaklaşık %64’ünü dağlık alanlar oluşturmaktadır. Erzurum, yükseklikleri 3000 m²’yi aşan dağlık alanları, sarp kayalıkları ve sıra dağları, oldukça temiz ve berrak nehirleri ve gölleri yanında huzur veren eşsiz bir manzaraya sahip yayları ve vadileri, ekoturizm faaliyetlerinin yapılabileceği pek çok doğa sporuna imkân sağlayan doğal zenginlikleri ile ekoturizm açısından oldukça elverişlidir (Külekçi ve Toy, 2017: 3). Erzurum’un doğa turizmindeki başlıca yerlerinden bazıları aşağıdadır;

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı a, 10.12.2019

Fotoğraf 3.14. Narman Peri Bacaları

Narman Peri Bacaları; Bu ekolojik yapılar Narman’ın 7 km güneyinde oluşmuştur. Yağmurun rüzgâr ile birlikte kumlu toprağı aşındırmasıyla kırmızı kaya başlıklı Peribacalarını ve dar vadilerden oluşan bu manzarayı meydana getirmiştir (Karasu, 2007: 40). Bulundukları bölgeyi bir açık hava müzesine çeviren bu eşsiz şekillenmenin seyredildiği bölgeye "Kırmızı Periler Diyarı" da denilmektedir (E.İ.K.T.M. b, 20.10.2019).

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı b, 10.12.2019

Fotoğraf 3.15. Narman Beş Göller

Narman Beş Göller; Erzurum'dan 121 Narman'dan 25 km uzaklıkta bulunan ve farklı büyüklüklerde beş gölden oluşan, eşsiz doğal güzellikleri ile keşfedilmeyi bekleyen, zarar görmemiş bir alan olan bölge, Narman İlçesinin güneyinde kalmakta ve otlutepe mahallesi (köyü) yaylasına 2 km uzaklıkta bulunmaktadır. Kamp ve Trekking için oldukça elverişli olan bölgeyi ziyaret etmek için en uygun zaman yaz aylarıdır (Kültür Portalı c, 16.10.2019).

Fotoğraf 3.16. Tortum Gölü

Tortum Gölü; Karşılıklı, çok dik ve yüksek dağların oluşturduğu vadide toplanan suların önünün kapatılmasıyla oluşan ve dar alanda yer almasına rağmen uzunluğu 8 km. takribi derinliği 60-70 m. derinliğe sahip bir göldür (Gündoğdu, 2007: 44).

Fotoğraf 3.17. Tortum Şelalesi

Tortum Şelalesi; Tortum gölünün son kısmında, Tortum çayının 48 metre yükseklikten düşmesiyle oluşmuştur. Dünyanın en büyük şelalelerinden birisi olarak kabul edilir (Karasu, 2007: 39). Tortum Şelalesi, Erzurum-Artvin kara yolunun 110. kilometresinde yer almakta ve 2016'da "Uluslararası Sakin Kentler Birliği" tarafından Türkiye'nin 11'inci sakini kenti seçilen Uzundere ilçesi sınırlarında bulunmaktadır. Aynı zamanda şelale Türkiye'nin en büyük şelalesidir. (Hürriyet Gazetesi, 21.10.2019).

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı d, 10.12.2019

Fotoğraf 3.18. İspir Yedigöller

İspir Yedigöller; Ovit Dağı zirvesi ile Kaçkar Dağları'nın güney kısmında kalan ve bünyesinde barındırdığı yedi göl ile tertemiz bir hava ve eşsiz bir doğal güzellik sunar. Yedigöller'e gitmek için, Haziran ayının ikinci yarısı ve Ağustos ayının sonları yılın en iyi dönemini oluşturmaktadır (İspir Kaymakamlığı, 22.10.2019).

Kaynak: Türkiye Kültür Portalı e, 10.12.2019

Fotoğraf 3.19. Çoruh Nehri

Çoruh Nehri; Erzurum Dağlarından doğup, Kaçkarları aşarak Doğu Karadeniz'den Gürcistan'a ulaşan ve oradan da 20 km akıp Karadeniz'e dökülen Çoruh nehri, 390 km'lik uzunluğu ile Türkiye'nin kuzeydoğusunda ve güneybatı-kuzeydoğu istikametinde uzanmaktadır. Dünyanın hızlı akan on nehrinden ve toplam 350 km'yi aşkın kulvarı ile en uzun rafting nehirlerinden birisidir (Küçükbaşol, 2015: 134).

Erzurum, ovaları, platoları, yüksek dağ sıraları, yeraltı ve yer üstü su kaynakları kısacası doğal morfolojik yapısı, flora ve faunadaki çeşitliliği ve peyzajı ile farklılaşan ve gidilen yer olma özelliği gösteren bir bölgedir (Güneş, 2009: 57).

Erzurum' da yapılan çalışmalarda, bölgede damarlı bitkiler için 99 farklı familyaya ait toplam 2214 tür ile tür altı takson ve 352 tohumuz bitki taksonu belirlenmiştir. Belirlenen taksonların 354'ü endemik taksonlardan oluşmaktadır (Erzurum Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü (E.V.Ç.Ş.İ.M.) a, 29.10.2019). Erzurum Palandöken dağlarında görsel özellikleri açısından görülmeye değer bazı bitkiler Tablo 3.6. da özetlenmiştir.

Tablo 3.6. Palandöken Dağlarında Flora Turizmi Açısından Görülmeye Değer Bazı Alpin Bitkiler Ve Peyzaj Karakteristikleri

L1 (Ömürleri), E (Endemiklik durumu), A (Annual_Tek Yıllık), B (Biannual_İki Yıllık), P (Perennial_Çok Yıllık); R(Nadir), nt (Nadir ve Tehdit Altında Olmayan)									
Familya ve Tür	L1*	E*	Bitki Formu	Ort. Bitki Boyu (cm)	Çiçeklenme Peryodu				Çiçek Rengi
					N	M	II	T	
DICOTYLEDONEAE									
BORAGINACEAE									
<i>Alkanna orientalis</i> (L.) Boiss	B	R	Yuvarlak	20–40		■	■		Sarı
<i>Anchusa azurea</i> Miller	B	–	Dikey	20–80	■	■	■		Mavi
<i>Anchusa leptophylla</i> Roemer &	B	nt	Dikey	40–100		■	■		Mavi
<i>Myosotis alpestris</i> F. W.Smith.	P	–	Dikey	5–15			■	■	Mavi
CAMPANULACEAE									
<i>Campanula stevenii</i> Bieb.	P	–	Dikey	10–25		■	■		Mavi
<i>Campanula stricta</i> L.	P	R	Dikey	20–50			■	■	Mavi
<i>Campanula tridentata</i> Schreber	P	–	Kompakt	5–15		■	■		Mavi–Mor
CARYOPHYLLACEAE									
<i>Cerastium gnaphaloides</i> Fenzl.	P	nt	Kompakt	10–20			■	■	Beyaz
<i>Dianthus floribundus</i> Boiss.	P	–	Kompakt	10–15			■	■	Beyaz
<i>Dianthus multicaulis</i> Boiss & Huet	P	–	Kompakt	10–15		■	■		Pembe
CHENOPODIACEAE									
<i>Chenopodium foliosum</i> (Moench)	P	–	Kaligrafik	20–70		■	■	■	Kırmızı
COMPOSITAE									
<i>Achillea biebersteinii</i> Afan.	P	–	Dikey	15–40		■	■	■	Sarı
<i>Achillea millefolium</i> L. ssp.	P	–	Dikey	15–40	■	■	■		Beyaz
<i>Aster alpinus</i> L.	P	–	Dikey	15–30		■	■		Mavi–Eflatun
<i>Centaurea pulcherrima</i> Willd.	P	R	Dikey	20–60			■	■	Kırmızı–Pembe
<i>Centeurea sessilis</i> Willd.	P	nt	Kompakt	5–10		■	■		Sarı
<i>Erigeron caucasicus</i> Stev.	B	–	Dikey	10–25		■	■	■	Kırmızı–Pembe
<i>Helichrysum plicatum</i> DC. subsp.	P	–	Dikey	20–40		■	■	■	Sarı
<i>Jurinella moschus</i> (Habliz) Bobrov	P	–	Kompakt	5–10		■	■		Mor
<i>Senecio pseudo-orientalis</i> Schisch.	P	–	Dikey	30–80		■	■		Sarı
<i>Senecio vernalis</i> Waldst & Kit.	A	–	Dikey	25–50		■	■	■	Sarı
<i>Tanacetum abrotanifolium</i> (L.) Druce.	P	–	Kompakt	5–20			■	■	Sarı
<i>Taraxacum crepidiforme</i> DC.	P	–	Kompakt	5–20	■	■	■	■	Sarı
<i>Tragopogon bupthalmoides</i>	B(	–	Dikey	20–40		■	■	■	Sarı
CRASULACEAE									
<i>Sempervivum montanum</i> L.	P	–	Sürünücü	5–15			■	■	Kırmızı
CRUCIFERAE									
<i>Aethionema armena</i> Boiss.	P	–	Kompakt	10–20		■	■		Pembe
<i>Alyssum murale</i> Willd.	P	–	Kompakt	5–15		■	■		Sarı
<i>Arabis caucasica</i> Willd. subsp.	P	–	Kompakt	10–20		■	■		Beyaz
<i>Draba bruniifolia</i> Stev. subsp.	P	R	Kompakt	5–20	■	■			Sarı
GENTIANACEAE									
<i>Gentiana verna</i> L.	P	–	Kompakt	5–10		■	■		Lacivert
GERANIACEAE									
<i>Erodium absinthoides</i> Willd.	P	nt	Kompakt	5–10		■	■	■	Mavi

Tablo 3.6. Devamı

GUTTIFERAE							
<i>Hypericum linarioides</i> Bosse.	P	–	Dikey	10–20	■	■	Sarı
<i>Hypericum perforatum</i> L.	P	–	Bodur	20–40	■	■	Sarı
LABIATAE							
<i>Ajuga reptans</i> L.	P	–	Dikey	10–20	■	■	Mor
<i>Lamium album</i> L.	P	–	Dikey	15–60	■	■	Beyaz
<i>Nepeta racemosa</i> Lam	P	–	Dikey	20–50	■	■	Mor
<i>Salvia verticillata</i> L.	P	–	Dikey	30–60	■	■	Mor
<i>Scutellaria orientalis</i> L.	P	nt	Sürüncü	5–10	■	■	Sarı
<i>Thymus fallax</i> Fisch. & Mey.	P	–	Kompakt	5–10	■	■	Pembe
LYTHRACEAE							
<i>Lythrum salicaria</i> L.	P	–	Dikey	40–150		■	Kırmızı
LEGUMINOSAE							
<i>Cicer anatolicum</i> Boiss.	A	–	Yuvarlak	20–40		■	Mor
<i>Coronilla orientalis</i> Miller var.	P	–	Sürüncü	10–20	■	■	Sarı
<i>Coronilla varia</i> L. subsp. varia	P	–	Sürüncü	10–20	■	■	Pembe
<i>Lotus corniculatus</i> L. var.	P	–	Sürüncü	5–10		■	Sarı
<i>Onobrychis cornuta</i> L.	P	–	Yastık	20–40		■	Kırmızı
<i>Trifolium trichocephalum</i> Bieb.	P	–	Dikey	30–50		■	Beyaz
<i>Vicia alpestris</i> Stev.	P	nt	Sürüncü	15–25		■	Kırmızı
PAPAVERACEAE							
<i>Papaver dubium</i> L.	A	–	Dikey	20–50		■	Turuncu
<i>Papaver orientale</i> L.	A	–	Dikey	40–100		■	Kırmızı
<i>Papaver rhoeas</i> L.	A	–	Dikey	20–40	■	■	Kırmızı
PLUMBAGINACEAE							
<i>Acantholimon caryophyllaceum</i> Boiss.	P	R	Yastık	20–40		■	Beyaz–Pembe
POLYGONACEAE							
<i>Polygonum bistorta</i> L.	P	–	Dikey	5–50		■	Kırmızı
PRIMULACEAE							
<i>Androsace villosa</i> L.	P	–	Kompakt	5–15		■	Beyaz
<i>Primula auriculata</i> Lam	P	–	Dikey	20–40	■	■	Pembe–Kırmızı
RANUNCULACEAE							
<i>Anemone narciflora</i> L.	P	–	Dikey	8–15	■	■	Beyaz
<i>Anemone albana</i> Stev.	P	–	Dikey	8–25	■	■	Eflatun
<i>Caltha palustris</i> L.	P	–	Yuvarlak	20–30	■	■	Sarı
<i>Ranunculus ficaria</i> L.	P	–	Kompakt	3–5	■	■	Sarı
ROSACEAE							
<i>Alchemilla caucasica</i> Buser.	P	–	Kompakt	5–10		■	Sarı–Yeşil
<i>Cotoneaster nummularia</i> Fisch. &	P	–	Bodur	40–100		■	Beyaz
<i>Potentilla bifurca</i> L.	P	–	Kompakt	10–25		■	Sarı
<i>Rosa canina</i> L.	P	–	Bodur	20–150		■	Beyaz–Kırmızı
RUBIACEAE							
<i>Cruciata taurica</i> (Pallas & Willd.)	P	–	Kompakt	15–40		■	Sarı–Yeşil
SAXIFRAGACEAE							
<i>Saxifraga paniculata</i> Mill.	P	–	Kompakt	3–8		■	Beyaz
SCROPHULARIACEAE							
<i>Pedicularis comosa</i> L.	P	–	Dikey	5–60	■	■	Beyaz
<i>Verbascum chieranthifolium</i> Boiss.	P	nt	Kaligrafik	40–120		■	Sarı
<i>Veronica gentianoides</i> Vahl.	P	R	Dikey	5–60	■	■	Mavi
<i>Veronica multifida</i> L.	P	–	Sürüncü	5–20		■	Mavi
VIOLACEAE							
<i>Viola tricolor</i> L.	P	–	Kompakt	5–10		■	Mor–Sarı–Beyaz
MONOCOTYLEDONEAE							
IRIDACEAE							
<i>Gladiolus atravioleaceus</i> Boiss.	P	–	Dikey	40–100	■	■	Kırmızı
<i>Iris caucasica</i> Hoffm	P	–	Dikey	20–30	■	■	Sarı
LILIAEAE							
<i>Colchicum nivale</i> Boiss. & Huet.	P	–	Kompakt	3–8	■		Beyaz
<i>Gagea bulbifera</i> Schultes	P	–	Kompakt	5–10	■		Sarı
Muscari armeniacum Leic. & Baker							
<i>Muscari armeniacum</i> Leic. & Baker	P	–	Dikey	10–20	■	■	Mavi
<i>Ornithogalum sigmoideum</i> Freyn &	P	–	Kompakt	5–15	■	■	Beyaz
<i>Scilla siberica</i> Haw. subsp. <i>armena</i>	P	–	Kompakt	5–15	■	■	Mavi
<i>Fritillaria caucasica</i> J. F.	P	R	Dikey	20–40	■		Siyah–Eflatun
ORCHIDACEAE							
<i>Dactylorhiza osmanica</i> (Kl.)	P	nt	Dikey	15–30		■	Kırmızı

Kaynak: Yılmaz ve Karahan, 2003: 6.

Erzurum, fauna açısından değerlendirildiğinde 59 memeli taksonu, 311 kuş türü, 9 iç su balık türü, 31 sürüngen türü, 3 çift yaşar türü ve 650 omurgasız hayvan türü belirlenmiştir (E.V.Ç.Ş.İ.M b, 29.10.2019).

Tablo 3.7. Erzurum Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları ve Avlaklarının Güçlü ve Zayıf Yönleri

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Doğal habitatın ve av hayvanlarının çeşitliliği	Avlak sahalarında yeterli altyapının bulunmaması
Yetişmiş kalifiye personelin varlığı,	
Teknik düzeyde her türlü donanımına sahip olması	Av kılavuz sisteminin yeterince oturmaması,
Kaçak Avcılığın fazla olmaması,	
Saha envanterlerinin her yıl yapılıyor olması	Avlak sahalarının büyüklüğü
Koruma ve Kontrol teşkilatının olması,	
Yaban Keçisi, Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi, Yaban Tavşanı ve Yaban Domuzu gibi memeli türlerinin olması,	Av turizmi konusunda yeterli tanıtımın olmaması
Kımalı keklik, çil keklik, kaya kekliği, bildiricim gibi kuşların avlak sahalarında çok miktarda bulunması,	Avlakların işletilmesi ile ilgili tecrübenin olmaması
Havaalanı kapasitesinin yüksek olması ve diğer ulaşım yollarının varlığı,	İlimizde av turizm firmasının bulunmaması
Av potansiyelinin yüksek olduğu avlak sayılarının artırılması imkânı,	Avlak Yönetim planlarının olmaması
Avcılıkla ilgili Derneklerin ve Sivil toplum Kuruluşlarının varlığı,	Koruma faaliyetleri için daha çok personele ihtiyaç duyulması,
Yasal Mevzuatın varlığı ve konunun idare tarafından desteklenmesi.	

Kaynak: Erzurum Doğa Turizmi Master Planı, 2013: 41

3.1.5.5. Erzurum'da Tarih ve Kültürel Miras Turizmi

Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden olan ve geçmişten bugüne bölgeler arası ulaşım imkânlarını sağladığı için doğu ile batının kilit noktası olarak adlandırılan Erzurum, sahip olduğu tarihi eserleriyle ziyaretçilerine zamanda yolculuk yaptırıyor. Erzurum, tarihi kalesi, Yakutiye Medresesi, Çifte Minareli Medrese, Üç Kümbetler, Ulu Cami, Aziziye ve Mecidiye 'nin de aralarında bulunduğu 20 tabya, "Doğu'nun Ayasofya'sı" olarak adlandırılan Öşvank Kilisesi ile Meryemana Kilisesi,

kervansaray, han, hamam, çeşme, cami, medrese ve kümbetlerden oluşan kültürel mirasıyla tarihe ışık tutuyor (Sabah Gazetesi, 31.10.2019).

Fotoğraf 3.20. Erzurum Kalesi

Erzurum Kalesi; Kale, M.S. 415-422’ de Doğu Roma İmparatoru II. Teodosious zamanında, komutan Anatolious tarafından yaptırıldığı bilinmekte ve kaynaklara göre dış ve iç kale olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır (Çelik, 1997: 66).

Fotoğraf 3.21. Çifte Minareli Medrese

Çifte Minareli Medrese; Mimari açıdan ve taş süslemeleri ile ayrı bir yere sahip olan Çifte Minareli Medrese, Selçuklular döneminde, 13. y.y. sonlarına doğru yapılmıştır. Süslemeleri yarım kalan yapı, taş oyma ve kabartma bezekleri yanında çini süslemeleri ile bir başyapıttır (Aydın, 2012: 102).

Fotoğraf 3.22. Yakutiye Medresesi

Yakutiye Medresesi; 14. yüzyılda, Emir Cemaleddin Yakut tarafından, İlhanlı hükümdarı Olcayto zamanında yaptırılmıştır. Anadolu’da varlığını sürdüren, kapalı avlulu, eyvanlı ve revaklı medrese tipinin örneklerinden biridir (Kocaman, Kazaz ve Okuyucu: 2018: 37).

Fotoğraf 3.23. Üç Kümbetler

Üç Kümbetler; Dört kümbetten oluşmasına rağmen “Üç Kümbetler” diye bilinen bu eserlerin en büyüğü Emir Saltuk Kümbetidir. Kümbetin üzerinde yapım kitabesi bulunmadığından türbenin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı ile ilgili kesin bir bilgiye erişilmemektedir. Ancak yapının Saltuklu Atabeylerinden İzzeddin Saltuk’a ait olduğu kabul edilmektedir (Kara, 2017: 366).

Fotoğraf 3.24. Saat Kulesi

Saat Kulesi; Kule 1184 yılında Saltuklu emirlerinden İnanç Beygu Alp Tuğrul tarafından yaptırılmıştır. 21 metre olan kuleye 36 basamaklı merdivenle çıkılır. Saat kulesi Erzurum iç kalesinin batı duvarının güney köşesinde yer alır (Çelik, 1997: 72).

Fotoğraf 3.24. Rüstem Paşa Bedesteni

Rüstem Paşa Bedesteni; Ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte 1544-1561 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Rüstem Paşa tarafından yaptırılmıştır. Yapımında kesme taş kullanılan bu bedesten iki katlıdır (Çelik, 1997: 96).

ise bağ olan bir alanda yer almaktadır. Çoruh vadisinin güneyinde bulunan Pazaryolu denizden 1400 m. yükseklikte kurulmuştur (Fotoğraf 3.25.).

Fotoğraf 3.25. Pazaryolu İlçesinden Bir Görünüm (Erzurum Portalı a, 01.10.2019).

Şekil 3.4. Pazaryolu İlçe Haritası (E.İ.K.T.M. c, 02.10.2019).

742 km² lik yüz ölçümüne sahip olan ilçenin 44 mahallesi vardır. Karadeniz'e sınır olan bir bölgede yer aldığından dolayı iklim olarak daha ılıman olduğu için Erzurum'dan farklılıklar göstermektedir.

3.2.1.1. Tarih

İlkçağlarda 7000 hane olduğu söylenen İlçenin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. İlçenin bilinen en eski adı ‘‘Norgah’’ olup anlamı ise ‘‘Yenişehir’’ ve ‘‘Sulak Yer’’ demektir. Bir dönem Cenevizlerin hâkimiyetinde kalan İlçe sonra Selçuklu Devletinin hâkimiyetine ardından Anadolu Selçuklu Beyliklerinden Saltuk oğullarına daha sonra ise Fatih Sultan Mehmet’in Trabzon’u fethetmesiyle Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine girmiştir (Erzurum Portalı b, 01.11.2019).

Erzurum’ un 16 Şubat 1916’ da Ruslar tarafından işgali üzerine, Ruslar 20 Şubat 1916 tarihinde İspir’ e girdi ve ilerleyerek 24 Şubat 1916’da Pazaryolu’ nu aldı. 7 Kasım 1917’ de Çarlığın devrilmesi ve Bolşevik ihtilalinden sonra Rus cephelerinde çözümler başladı. Bu çözümleri fırsata çevirmek isteyen Ermeniler İlçeyi almaya çalışmalarına rağmen Müftü Hacı Hafız Mustafa Efendi başkanlığında kurulan Şuralar Cemiyetiyle direniş gösterip, Yörenin, 27 Şubat 1918’ de Milli Kurtuluşunu gerçekleştirmesini ve Türk idaresine kavuşmasını sağlamışlardır. Pazaryolu 21 Haziran 1989 tarih ve 20202 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 3578 sayılı Kanun ile kurulmuştur. (Pazaryolu Kaymakamlığı, 01.11.2019). Pazaryolu’nda tarihi mekânlar başlıca şöyledir.

- **Kümbettepe Kalesi;** İspir’e 20 km uzaklıkta, Pazaryolu ilçesinin yaklaşık 1 km kadar kuzeyinde Kümbettepe mahallesinde konumlanan kale, 1470 m yüksekliktedir. Kuzey-güney doğrultuda uzanan kale bölgeye hâkim bir noktadadır. Doğu tarafından bir dere akmakta olan kalenin girişi güney yönden verilmiştir (Ünsal, 2015: 58).
- **Laleli Kalesi;** Kale, Laleli köyünün 2 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Çoruh Nehri kalenin yaklaşık olarak üç tarafını dolaşmaktadır. Bölgede tespit edilen ve Çoruh Nehri’ne en yakın kalelerden biridir. 1380 m yüksekliğindeki kalenin kuzeyinden İspir-Bayburt karayolu geçmektedir (Ünsal, 2015: 58).

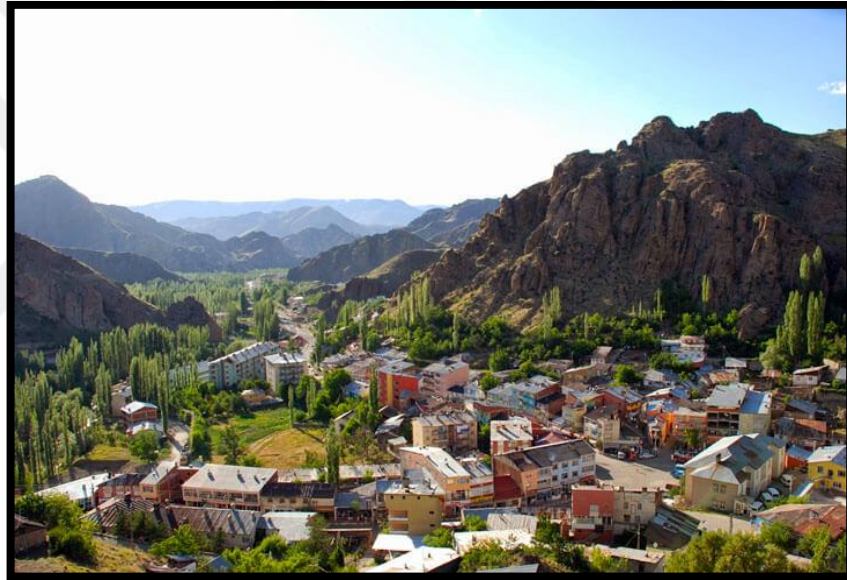
3.2.1.2. Geçim Kaynağı

Temel ekonomik faktörler tarım, hizmet ve ticari faaliyetlerdir. Sürekli göç vermesinden dolayı tarım, hayvancıkta gerileme görülmektedir. Tarımsal faaliyetler ticari değil ailelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Ticari iş yerleri yerel ihtiyaçları

karşılamaya yönelik ve perakende ticaret şeklindedir. Sanayi faaliyetleri çok az olup birkaç atölyeden oluşmaktadır (Pehlivan, 2012: 4).

3.2.2 İspir

İlçe, Erzurum'a 143 km uzaklıktadır. İlçe 2244 km² lik yüzölçümüne sahiptir. İlçe sınırları içerisinde 2400-3900 metre yüksekliklerde çok sayıda dağ bulunmaktadır (İspir Belediyesi a, 03.11.2019). Karadeniz Bölgesinin Doğu Karadeniz bölümünde ve Erzurum ili sınırları içinde yer almaktadır. Denizden 1200 metre yükseklikte, Çoruh nehri kenarında ve Çoruh vadisinde kurulmuş bir yerleşim alanıdır. Kuzeyde Rize ve Artvin illeri, doğuda Tortum, batıda Pazaryolu ilçeleri ile komşudur (Özger, 2007: 275).

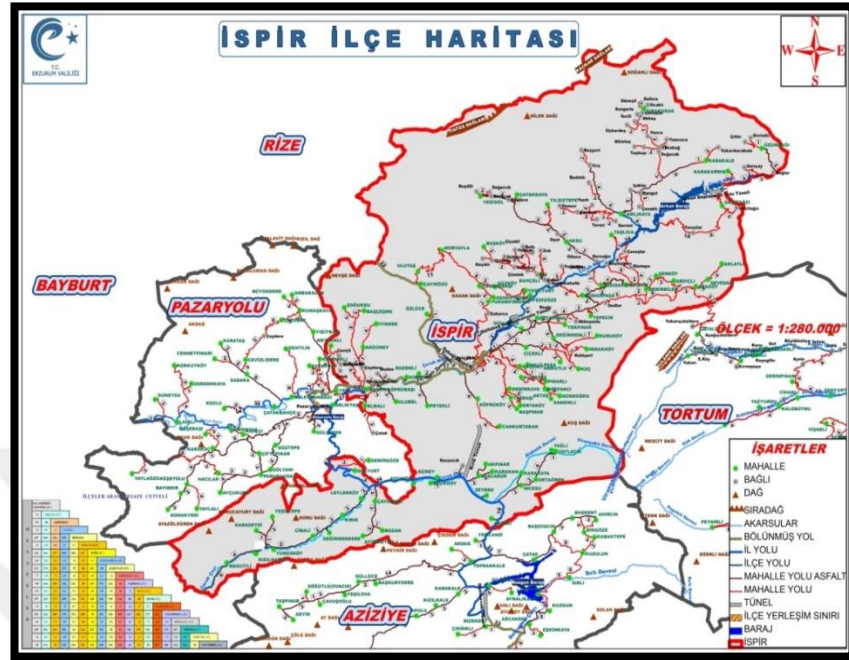

Fotoğraf 3.26. İspir İlçesinden Bir Görünüm (Erzurum Portalı c, 01.10.2019).

İspir'in kuzey kesimi ve güney kesimi, coğrafi özellikler açısından belirgin farklar ile birbirinden ayrılmaktadır. İspir ve çevresinde karasal Doğu Anadolu iklimi ile nemli ılıman Karadeniz iklimi hâkimdir. Kısacası kurak, az nemli ve orta derecede deniz etkisindeki iklim tipi içerisinde yer almaktadır (Ünsal, 2015: 54).

İlçe hem kuzey hem de güney tarafından yüksek dağlarla çevrilidir. Etrafında Kaçkar, Mescit Dağı 3240m, Deve Dağı 3363m, Bozan Dağı 2924m, Sandık Dağı 3186m, Yassı Dağ 2500m, Kazancık Dağı 2750m, Korga Dağı 2364m, Ayaz Öldüren Dağı 2500m, Asniyar Dağı 3040m, Dilek Dağı 3549m, Hasan Dağı 2900m ve Nevse

dağı 3114m olan dağlar vardır. Yüz ölçümü 2100 km² olup deniz seviyesinden yüksekliği 1229 metredir (Himoğlu, 2015: 953).

Şekil 3.5. İspir İlçe Haritası (E.İ.K.T.M. d, 02.10.2019).

3.2.2.1. Tarih

İspir adı, Herodotos tarihinde “saspeir”, Ksenophon’da ise “hesperit” şeklinde kullanılmıştır. Bizanslı Fastus’ta ise “sber/sper” diye adlandırılmıştır. Şehrin adının, Çoruh nehri kıyısında yaşamış bir Saka toplumunun adından geldiği düşünülmektedir (Özger, 2007: 275).

17. yüzyılın başlarında Akkoyunlu Devletinin hâkimiyetinin sona ermesiyle beraber İspir ve çevresi Atabek Mirza-Çabuk’un hâkimiyetine girmiştir. Şehzade Yavuz, 1508 yılında çıktığı Kutayıs Seferinde kendisine yardım eden Atabek Mirza-Çabuk’un bağlılık şartıyla İspire hâkim olmasına izin verdiği bilinmektedir (Bayrak, 2008: 19). Anadolu beyliklerinden sonra İlhanlılar, Karakoyun ve Akkoyunlular hâkimiyetlerine girmiştir. İspir ve yöresi, 1387 tarihinde Timur tarafından alınmış sonra Karakoyunlular ve Şah İsmail hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı imparatorluğunun bir sancağı haline gelmesi ise 1514 Çaldıran Zaferi ile Yavuz Sultan Selim döneminde olmuştur (Demir, 2010: 97). Kanuni Sultan Süleyman, 1535 yılındaki İran seferi sırasında Erzurum’u eyalet merkezi yapmış, İspirle birlikte birçok sancağı Erzurum

eyaletine bağlamış, böylece bölgede uzun süre devam edecek olan İdarî istikrarı sağlamıştır (Bayrak, 2008: 20).

İspir ve çevresi 1916 –1918 yılları arasında Rus işgali ve Ermeni zulümlerine maruz kalmış, Kazım Karabekir Paşa komutanlığında 25 Şubat 1918’de vatan topraklarına katılmıştır (İspir Belediyesi b, 03.11.2019).

Osmanlı Devleti’nin hâkimiyeti süresince sürekli olarak sancak halinde olan İspir, Tanzimat döneminde, kısa bir süre nahiye olmuş, ancak kaza muamelesi görmüştür. Sonra kaza olarak sırasıyla Erzurum, Bayburt, Erzincan ve yine Erzurum’a bağlanmıştır (Bayrak, 2008: 26). İspir’de tarihi mekânlar başlıca şöyledir.

- **Tuğrul Şah Camii;** İlçenin çarşı merkezinde bulunan camiyi 1200-1225 yıllarında Erzurum Selçuklu hükümdarlığının kurucusu Mugisüddin Tuğrul Şah için Atabey Erdem Şahın yaptırmış olduğu bilinmektedir. Cami minaresinin tunç kapısı ve minberi özellik taşımaktadır (Çelik, 1997: 86).
- **İspir Kalesi;** Kale, İspir şehir merkezinde bulunan, Çoruh Nehri’nin kuzeyinde ve yüksek bir kayalık üzerine konumlandırılmıştır. Ana kayanın doğal haline göre kurulan kalenin Çoruh Nehri’ne bakan yüzü oldukça diktir. Dış kalenin şehir tarafında kalan duvarları yıkılmıştır (Ünsal, 2015: 55).
- **Kadıoğlu Medresesi;** Çarşı merkezinde yer alan medrese 1725-1726 yılları arasında Erzurum Müftüsü Kadızâde Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır. Yapımında muntazam kesme taş kullanılmıştır (Çelik, 1997: 81).

3.2.2.2. Geçim Kaynağı

İlçenin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. İlçe gerek orman arazileri gerekse açık otlaklar ve meralar, yerel bitki ve hayvan varlığı bakımından zengindir. Korunga ve Aküçgül yörede doğal olarak bulunan bir yem bitkisidir. Son zamanlarda arıcılık ve seracılık ilçe ekonomisine önemli derecede girdi sağlamaktadır. Yerel bitki varlığı dolayısıyla kaliteli yayla balı elde edilmektedir (Gündoğdu, 2008: 178).

3.2.3. Tortum

Erzurum'un kuzeyinde yer alan ilçe Doğu Karadeniz Bölümünde ve Tortum Çayı Vadisi'nde yer almaktadır. Komşuları bakımından, batı kanadında İspir, kuzeyinde Yusufeli, doğusunda Narman, güneyde Erzurum bulunmaktadır. 1900 km²'lik yüzölçümüne sahip olan ilçede karasal iklim ve az bir kısmında Karadeniz iklimi hâkimdir (Koday ve Erhan, 2009: 48).

Fotoğraf 3.27. Tortum İlçesinden Bir Görünüm (Erzurum Portalı d, 01.10.2019).

İlçe dar ve uzun bir vadi üzerine kurulmuş ve arazi yapısı oldukça dağlıktır. Denizden yüksekliği 1600 m'dir. Güney ve batı kesiminde karasal, kuzey ve doğusunda ise nispeten Karadeniz iklimi hâkimdir.

Şekil 3.6. Tortum İlçe Haritası (E.İ.K.T.M. e, 02.10.2019).

3.2.3.1. Tarih

Tortum ismi, Türk biliminin bir parçasıdır. Kaynaklarda Tortomi, T'orto'm, Tortoman, Tartum, Torcon gibi adlandırmalar olduğuna rastlanmaktadır. Kelimenin kökü Tor'dur. Meşkler ve Gürcü kaynaklarında adı geçen Tor kabilesinden, yerleştikleri bölge ve kasaba veya kale adı olarak günümüze kadar ulaşmıştır (Gülbeyen, 2018: 6).

Tarih boyunca Bizanslar, Araplar, Gürcüler, Medler, Persler ve Romalıların hâkimiyetinde kalan ilçe, 1080 yılında Melikşah döneminde Saltuklu Beyliği topraklarına katılmıştır. 1458 Akkoyunlu hâkimiyetine geçtiği döneme kadar Gürcüler ve Timur devleti hâkimiyetlerinden geçmiştir. 1467 yılında Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı hâkimiyetine geçmiş ancak sonrasında Gürcüler ve Osmanlı arasında sürekli olarak yer değiştirmiş, 1549 Gürcistan Seferi ile Kanuni Sultan Süleyman döneminde tamamıyla Osmanlı egemenliğine dâhil olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinde Ruslara bırakılan ilçe 1879 tarihi itibarı ile Erzurum'a bağlı bir kaza haline gelmiştir (Özger, 2006: 113-116). İlçe 16 Mart 1918 tarihinde düşman işgalinden kurtarılmıştır. Tortum da tarihi mekânlar başlıca şöyledir.

- **Kireçli Köprü;** Erzurum-Tortum yolunun 24. km'sinde, Dumlu 'ya bağlı Karagöbek ve Yenidere Köyleri arasında sağ tarafta Dumlu çayı üzerinde bulunmaktadır. Çok aşınmış ve adeta derince kakılmış köprü üstü döşeme taşlarının sağlamlığı ve parlaklığı ile adından da anlaşılacağı üzere daha çok Bizans devrinde kullanılmış olabileceği tahmin edilmektedir (Gündoğdu ve Özkan, 28).
- **Tortum Kalesi;** 1282 yılında Alâeddin Keykubat döneminde fethedilerek Türk hâkimiyetine girmiştir. Tortum ilçesinin 20 km. batısında tortumkale köyünde bulunan kale Evliya Çelebi'nin seyahatnamesine konu olmuş ve burada Gürcü padişahı Mamerol tarafından yaptırıldığı yazmaktadır (Gündoğdu, 2010: 197).
- **Meryem Ana Kilisesi-Haho Kilisesi;** Bağbaşı köyünde olan kilise 976-1001 yılları arasında Bağdatlı 3. Davit tarafından yaptırılmıştır. Haç ve bazilika planına sahiptir (Karasu, 2007: 38).

3.2.3.2. Geçim Kaynağı

Halkın başlıca geçim kaynağını hayvancılık oluşturmaktadır. Çayır ve mera alanları aşırı otlatma sebebiyle büyük ölçüde zarar görmüştür. İlçe ekonomisinin temeli tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tahıl ve sebze tarımı yapılan ekin alanlarının dar ve eğimli olması sebebiyle makineli tarım yapılamamakta, akarsu ve dere kenarlarında meyvecilik ile uğraşmaktadır (Okumuş, 2017: 26).

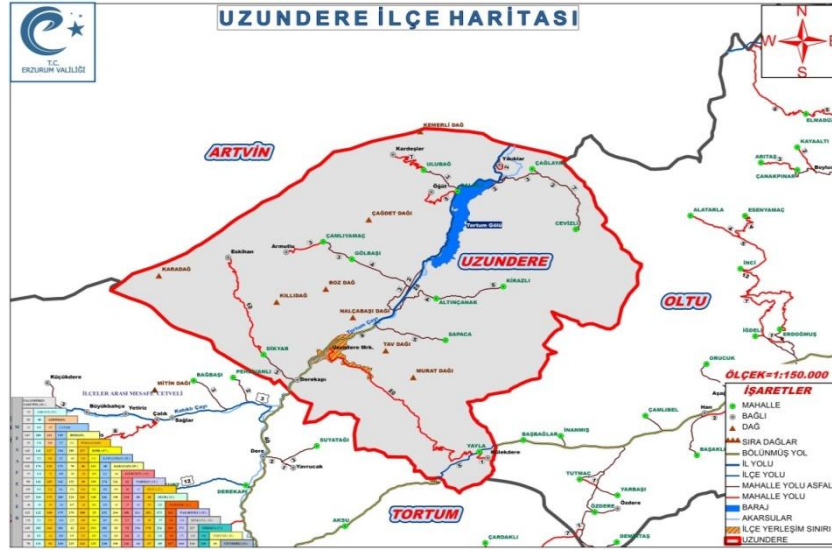
3.2.4. Uzundere

Uzundere ilçe merkezi Tortum çayının doğusunda, 1050 m yüksekliklerde kurulmuştur. Yüzölçümü 830 km² olan ilçede Karadeniz iklimi hâkimdir. İlçenin yeryüzü şekillerini dağlar, dağların arasına yerleşen vadiler ve ara ara gözüken tepeler oluşturmaktadır. Bu yeryüzü şekillerinin bugünkü görünümünün oluşmasında tektonik hareketler oldukça aktif bir şekilde rol almışlardır (Ünal, 1998: 413).

Fotoğraf 3.28. Uzundere İlçesinden Bir Görünüm (Erzurum Portalı e, 01.10.2019).

Uzundere İlçesi, Doğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Karadeniz Bölgesi arasında sınır bölgelerinden birini oluşturmakta ve kuzeyde Yusufeli, güneyde Tortum, doğuda Oltu ve batıda İspir ilçeleriyle komşudur (Kaya, 1996: 3)

Şekil 3.7. Uzundere İlçe Haritası (E.İ.K.T.M. f. 02.10.2019).

3.2.4.1. Tarih

Eski adı Azort olarak bilinip, “Tanrı’nın Oğlu” anlamına gelmektedir. Bazı kaynaklarda Küçük Arşaklılar döneminde bölgede bulunan dokuz sancaktan birisiydi. Tahminen 3000 yıllık geçmişi olan ilçenin, birçok devletin hâkimiyeti altına girdiği bilinmektedir. 1071 Malazgirt savaşından sonra Saltukoğulları beyliğinin egemenliği altına girmiştir (Altınkaynak, 2002: 12).

İlçe 1549 yılında Vezir Ahmet Paşa tarafından yapılan Gürcistan seferinde Osmanlı himayesine bağlanmış ve Tortum Sancağı olarak hizmet vermiştir Osmanlı toprağı haline gelmesi, 1572 yılında Kanuni Sultan Süleyman döneminde olmuştur. İlçe 1. Dünya Savaşı'nda Rus işgaline maruz kalmıştır. Daha sonra halk, 1916 yılında Sivas, Malatya, Çorum, Tokat gibi illere göç ederek Rusların ve onların silahlandıkları Ermeni Taşnak çetelerinin zulmünden korunmaya çalışmışlardır. Bu olay tarihte muhacirlik olarak adlandırılmaktadır. Uzundere, 16 Mart 1918 tarihinde Rus ve Ermeni çetelerinin işgalinden kurtarılmıştır (Orhan, 2008: 70).

1924 yılında bucak merkezi olarak Tortum’a bağlanmıştır. 1955’de Belediye teşkilatı kurularak 1987 yılına kadar Bucak merkezi, 1987 yılından sonra da Tortum ilçesinden ayrılarak ilçe haline gelmiştir (Altaş, 2014: 231). Uzundere’de tarihi mekânlar başlıca şöyledir.

- **Öşvank Kilisesi;** Kilise 976-1001 yılları arasında Tayk bölgesi hükümdarı Büyük Davit tarafından yaptırılmıştır. İşçiliği ve mimari yapısı oldukça etkileyicidir. Son dönemlerde Gürcistan ile yapılmış olan anlaşmalar dahilinde yenileme hazırlıkları sürmektedir. İlçede Çamlıyamaç köyündedir (Kardeş, 2007: 29).
- **Engüzek Kalesi;** Uzundere ilçesine 3 km uzaklıkta, Tortum çayının üzerinde yükselen sarp bir kayalığın üstüne kurulmuştur. Yapı orta çağ mimarisini anımsatmaktadır. Ceneviz ticaret yolu güzergahı üzerinde olduğundan Ceneviz kalesi olarak adlandırıldığına da rastlanmaktadır (Ateş, 2015: 86).
- **Akkoyunlu ve Karakoyunlu Mezar Taşları;** Uzundere ilçesi Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletlerine 14. ve 15. yüzyıllarda ev sahipliği yapmıştır. Oğuzlardan olan bu devletler töreleri nedeniyle mezar taşlarını koç-koyun şeklinde yapmışlardır. Altınçanak Köyü'ndeki kilise önünde bulunan koç-koyun şeklindeki mezar taşlarından biri ok, yay, baltalar ve gül; diğeri ise orak, gül, testi, gürz, maşrapa ve balta resimlerini oyma olarak üzerlerinde taşımaktadır (Orhan ve Karahan, 2010: 30).
- **Uzundere Evleri;** “Tarihi Ambarlı Eyvanlı Uzundere Evleri” diye adlandırılan evlerden Murat Efendi Mahallesinde bulunanı 1. Dünya savaşı sırasında Rus orduları tarafından karargah olarak kullanılmıştır. Bu evlerin bazıları yaklaşık olarak 200-250 yıllıktır (Demircioğlu Yıldız, 2007: 76).

3.2.4.2. Geçim Kaynağı

Ekonomik açıdan tarım sektörü hala devam etmekte olan ilçede hayvancılıkta önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Tarımsal faaliyetlerden tahıl tarımı, dut pekmezi, meyve bahçeleri, organik bal üretimi, pestil ve köme üretimi düşük oralarda yapılmaktadır. Bunları sebebi olarak yeterli tarım arazisinin bulunmaması, toprağın erozyon ve sel baskınlarına maruz kalması gösterilebilmektedir (Şen, 2017: 62).

Cittaslow Uzundere

İlçe asırlar boyu birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır ve birçok kültürün izlerini üzerinde taşımaktadır. Uzundere coğrafi konumu, doğası, hala varlığını sürdürdüğü geleneksel kırsal yaşam kültürü, tarihi eserleri ve doğa sporları ile doğa,

tarih, spor ve kültür kavramlarının birleşimini bünyesinde bulundurmaktadır. Uzundere iklimi ve coğrafi konumundan kaynaklı yaşam şartlarının yanı sıra kültürel dokusunu bozulmadan günümüze kadar taşımayı başarmıştır (Ak, 2017: 899).

Uzundere artık Cittaslow! İtalya'nın Greve in Chianti kentinde düzenlenen "Cittaslow Uluslararası Koordinasyon Komitesi" kapsamında "Cittaslow" ilan edilen ilçe Türkiye'nin 11. Cittaslow kenti oldu. Türkiye'nin en yüksek şelalesi olan Tortum şelalesi, rafting, yelken ve kano gibi su sporlarına imkan sağlayan Tortum gölü ve çayı, Öşvank Manastırı gibi değerlerinin yanında Uzundere biyo çeşitlilik açısından da oldukça önemli bir yer (Cittaslow Türkiye, 04.11.2019).

3.2.5. Narman

İlçe Erzurum'un kuzeyinde yer almaktadır. Batıda Tortum, kuzeyde Olur, güneyinde Horasan ve Pasinler doğusunda Sarıkamış ilçesi bulunmaktadır. 909 km²'lik yüz ölçümüne sahiptir (Himoğlu, 2015: 899).

Fotoğraf 3.29. Narman İlçesinden Bir Görünüm (Gezilecek Yerler a, 01.10.2019).

İlçenin ikliminin Erzurum'a göre daha ılıman olması yüksek dağların arasında kalmasından kaynaklanmaktadır. Don olaylarının çok fazla görülmemesi ile birlikte yaz ayları sıcak ve kurak geçmektedir. Yağışlar genellikle ilkbahar aylarında olmaktadır ve ilçede Karadeniz iklimine benzer bir iklim hâkimdir (Narman Belediyesi, 08.10.2019).

Şekil 3.8. Narman İlçe Haritası (E.İ.K.T.M. g, 02.10.2019).

3.2.5.1. Tarih

Tarih boyunca Namirvan ve İd adlarıyla anılan ilçe sırasıyla Urartu, Kimmer, Saka, Med, İskit ve Pers hakimiyetleri altında yer almıştır. Milattan sonra 1335 yılında Karakoyunluların, 1469'da Akkoyunluların ve 1473 Otlukbeli Muharebesi ile Osmanlıların hakimiyetine girmiştir. Bu dönemden sonra zaman zaman Rus ve İran istilalarına maruz kalmıştır. Ancak her defasında hakimiyet Osmanlıların elinde kalmıştır. İlçe 93 harbinde 8 ay, 1915-1917 yılları arasında 2 yıl boyunca Rus işgali altında kalmıştır. 1917 yılından sonra Ermeni istilasına maruz kalan bölge 1918'de istiladan kurtulmuştur. 1954 yılına kadar Tortum ilçesinin İd bucağı olarak yönetilmiş bu yıl itibarıyla Erzurum iline bağlı ilçe halini almıştır (Narman Kaymakamlığı, 08.10.2019). Narman'da tarihi mekânlar başlıca şöyledir.

- **Ethem Baba Türbesi;** Mimari olarak çok önemli olmasa da içinde kabri bulunduğu söylenen Ethem Baba sebebiyle yöre halkı için oldukça önemli bir yere sahiptir. Bunun yanında Başkale Kalıntıları, Pertuvan Kalesi ve Sami Kale de diğer önemli tarihi yapılarıdır (E.İ.K.T.M. h, 08.10.2019).

3.2.5.2. Geçim Kaynağı

Halkın öncelikli geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. İlçe merkezinde olduğu gibi düşük rakımlı bölümlerde tarım ile hayvancılık birlikte yapılmaktadır. Dağlık

bölümlerde Arpa ekimi yapılmaktadır. Arıcılık ve bunun yanında küçük çaplı meyvecilik yapılmaktadır (E.B.B. b, 08.11.2019).

3.6.1. Oltu

Erzurum il sınırları içerisinde bulunan Oltu, 1380 km² lik yüz ölçümü ile şehrin en büyük ilçelerinden biridir. Doğusunda Şenkaya, kuzeyinde Yusufeli ve Uzundere, kuzeydoğusunda Olur, batısında Tortum ve güneyinde Narman ilçeleri vardır. Doğu Anadolu Bölgesinin kuzeydoğu kesiminde yer almasına karşın ilçenin yüzölçümünün büyük bir kısmı Doğu Karadeniz Bölgesi sınırlarında kaldığından rakımı düşüktür ve karasal iklimle karşılaşmaz (Macit ve Köse, 2015: 75).

Fotoğraf 3.30. Oltu İlçesinden Bir Görünüm (Gezilecek Yerler b, 01.10.2019).

Şekil 3.9. Oltu İlçe Haritası (E.İ.K.T.M. i, 02.10.2019).

İlçede yüksek kesimler ve vadi tabanları arasında büyük ölçüde iklim farklılıkları mevcuttur. Bölgede manganez, tuz ve linyit yatakları vardır (E.İ.K.T.M. 1, 10.10.2019).

3.6.1.1. Tarih

Tarihsel kaynaklarda Olti’k, Okhti’k, Olti’si veya Oltu’k olarak geçen Oltu ilçesinin tarihi çok eski dönemlere dayanmaktadır. Birçok devletin egemenliği altına girmiş olan Oltu, ilk önceleri bir kale yerleşkesi olarak kurulmuş, sonrasında uzun bir dönemi kale içerisinde gelişme sağlayarak geçirmiş ve hatta bir dönem Çıldır Sancağı’na merkezlik yapmıştır (Özav, 1995: 78).

Saltuklular döneminde Türk egemenliğine girmiş, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı topraklarına katılmış ve birçok Osmanlı-Türk mimarisine ev sahipliği yapmıştır. Türk halkı tarafından “93 Harbi” olarak adlandırılan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’ndan sonra 40 yıl boyunca süren uzun bir Rus işgaline maruz kalmıştır. İlçe 1920 yılında kendi isteği ile tekrar Anavatan topraklarına katılmış, 1926 yılında ise ilçe statüsüne ulaşmıştır (Kılıç, 2017: 31). Oltu’da tarihi mekânlar başlıca şöyledir.

- **Oltu Kalesi;** M.Ö. 3. yy Urartular döneminde yapıldığı bilinmektedir. Kale, iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ilki ilçe merkezinde kayalıklar üzerine kurulmuş olan iç kale, diğer bölüm ise iç kaleye bağlı bir şekilde kurulan dış kaledir (Gündoğdu, 1998: 662).
- **Arslanpaşa Külliyesi;** 1664 yılında Kars Muhafızı Arslan Mehmed Paşa tarafından yaptırılan bu eser Oltu çayının güneyinde bulunmakta ve bugün sadece camii ile medrese ve hamamın bir kısmı ayakta kalmıştır. Arslanpaşa camii Osmanlı mimarisinin tek kubbeli camilerinin Doğu Anadolu’daki en güzel örneklerindendir (Uluçam, 1983: 93,94).
- **Mısri Zinnun Türbesi;** 1226 yılında yapılan türbenin adının çokça bilinen Zinnun-i Mısri ile alakası olmadığı söylenmektedir. Silindirik gövdeli türbenin üstü içten kubbe dıştan konik bir külahla örtülüdür (Denk ve Mil, 2016: 10).
- **Rus Kilisesi;** 1822-1878 yılında Rus işgali döneminde yaptırılmıştır. Kilisenin planı haç şeklindedir (E.İ.K.T.M. j, 10.10.2019).

3.6.1.2. Geçim Kaynağı

Oltu ilçe halkının genel ekonomik yapısını hayvancılık, tarım ve madencilik oluşturmaktadır. İklimi dolayısıyla ilçe meyve ve sebze tarımına elverişlidir (Keleş ve Ülker, 1998: 471, 472). Ayrıca ilçe bünyesinde, dünya çapında üne kavuşmuş olan ve günümüz itibarıyla kaynaklarının azlığı ve çıkarılmasının zor olması sebebiyle değerinin her geçen gün arttığı Oltu taşı bulunmaktadır (E.İ.K.T.M. k, 10.10.2019). Türkçede “Oltu taşı”, “Erzurum Taşı”, “Kara Kehribar” ve “Sengi Musa” olarak adlandırılır ve Oltu taşı jeolojik bir malzemedir. Kristalleşmeyen kömürün doğasında bulunan çok yoğun mineral benzeri bir maddedir. Genellikle siyah renktedir, ancak kadife-siyah, siyahımsı, gri veya yeşilimsi de olabilir (Kalkan vd., 2012: 2388).

3.7.1. Olur

Erzurum il merkezine uzaklığı 174 km olan ilçe 820 km²'lik yüz ölçümüne sahiptir. Deniz seviyesinden yüksekliği 1270 metredir. İlçe Doğu Karadeniz ile Doğu Anadolu Bölgeleri arasında kalır ve ender şekilde rastlanan yüzey şekillerine sahiptir. İlçede Doğu Karadeniz iklimi hâkimdir. (Himoğlu, 2015: 959).

Fotoğraf 3.31. Olur İlçesinden Bir Görünüm (Gezilecek Yerler c, 01.10.2019).

Doğusunda Ardahan iline bağlı Göle ilçesi ve Şenkaya ilçesi, Batısında Artvin'in Yusufeli ilçesi, Güneyinde Oltu ilçesi ve Kuzeyinde yine Artvin ilinin Ardanuç ilçesi bulunmaktadır. İlçenin kuzey ve güney yönünde uzayan sıra dağlar ve bu dağları kesen derin vadiler mevcuttur (Sölemez, 2014: 90).

Şekil 3.10. Olur İlçe Haritası (E.İ.K.T.M. 1, 02.10.2019).

3.7.1.1. Tarih

Olur'un ilk bilinen adı M.S. 350' li yıllarda kullanıldığı tahmin edilen Tavusker'dir. Tavusker adı Saka-İskit Türk boylarından biri olan ve Kafkasya'da Derbent kesimlerinde yaşayan Ta-Ok' lardan gelmektedir. Olur adı ise yörede yapılmakta olan Lor peynirinden esinlendiği söylenmektedir. (Aslan, 2014: 92).

İlçe Selçuklular döneminde Saltukoğulları Beyliği'ne, Moğol istilasından sonra Moğollara ve daha sonra Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethiyle Osmanlı'ya bağlanmıştır. 1877-1878 yıllarında yaşanan Osmanlı-Rus savaşında Rusya'nın ele geçirdiği bölge, 1917 yılında Bolşevik ihtilalinde Ermenilere bırakılmıştır. 1920 yılında Oltu'nun kurtuluşu ile birlikte anavatana dâhil olmuştur. 1958 yılı itibariyle Oltu ilçesine bağlı bir Nahiye olmaktan çıkarak Erzurum iline bağlı bir ilçe haline gelmiştir (Olur Kaymakamlığı, 12.10.2019). Olur'da tarihi mekânlar başlıca şöyledir.

- **Vank Kalesi ve Kilisesi:** Vank kelimesi "kilise" anlamına gelmektedir. Bu güne kilise ve harabelerin ulaştığı bu yapı Olur'un 25 km kuzey batısında Ulahur Boğazı - Vank deresi ve Vank tepesi ile birleşim yerine kurulmuştur. Üç taraftan kayalıklarla çevrili olan kalenin şekli üçgen biçimindedir. Kale içinde sarnıçlar ve ambarlar bulunmaktadır. Ayrıca kale yakınlarında bir de kilise bulunmaktadır (Erzurum Gazetesi, 12.10.2019).

- **Pertus (Eğlek) Ören Yeri ve Kalesi:** Pertus diye adlandırılan tepenin üzerinde Rum-Pontus Kralı Dikran'ın kurduğu Pertus şehri ve harabeleri vardır. Tam bir harabe şehir görüntüsü veren kalıntılardan kilise ve şapel ev gibi yapıların temelleri görülebilmektedir (Koday, 1995: 40).
- **Tahta Camii (Tavusker Cami):** Eski adıyla Tav-eli olarak bilinen Tavusker'de iki suyun kavuşumu bölgesinde yer alan bu ahşap cami, 1671 yılında Derviş Mehmed adlı birisi tarafından yaptırılmıştır. Çevresinde ki saray, hamam ve türbe ile birlikte bir külliye görünümündedir (Gündoğdu, 2010: 190).

3.7.1.2. Geçim Kaynağı

1958 yılında ilçe olan Olur' da seksenli yılların ilk dönemlerinde özellikle hayvancılık geçim kaynağı olarak ön planda yer almıştır. Ancak sonrasında enflasyonun yükselmesi, çiftçinin düşük faiz oranları ile aldığı kredilerin faiz oranlarının yükselmesi ve tarımsal ve hayvansal ilaç fiyatlarında yükselmeler olunca hayvancılıkta yakalanan yükselme azalmış ve gerileme başlamıştır (Yıldırım, 1998: 44).

Halk geçimini genellikle tarımla sağlamaktadır. Tarımın yanı sıra rakımın yüksek olduğu köylerde hayvancılık faaliyetleri de yapılmaktadır. Son dönemlerde ileri gelen arıcılık, balcılık ve Karnavaz Pekmezi üretimi de geçim kaynakları arasında yerini almaktadır (E.İ.K.T.M. m, 13.11.2019).

3.8.1. Şenkaya

Şenkaya ilçesi, 24768 km²'lik yüzölçümü ile Erzurum'un kuzeydoğusunda Allahuekber dağlarının eteklerinde yer almaktadır. Doğu tarafta Kars'ın Selim ve güneyde Sarıkamış ilçesi ve batıda Oltu, kuzeyinde Olur ilçeleri ile komşudur. İlçede karasal iklim ve Doğu Karadeniz iklimi hâkimdir Yaz ayları rakımın yüksek olduğu yaylalarda serin, düzlüklerde ise sıcak geçmektedir. İlçede bulunan arazilerin büyük bir kısmı mera ve yaylalardan oluşmaktadır (Şenol, 2017: 9,10).

Fotoğraf 3.32. Şenkaya İlçesinden Bir Görünüm (Erzurum Portalı f, 01.10.2019).

Şekil 3.11. Şenkaya İlçe Haritası (E.İ.K.T.M. n, 02.10.2019).

3.8.1.1. Tarih

İlçe ilk dönemlerinde Urartular 'ın sonrasında sırasıyla Taolar, Gürcistan, Kimmerler, Medler, Seleküsler, Arsaklı hâkimiyetine geçmiştir (Özgül, 2016: 373). Roma, Sasani ve Gürcistan-Bizans çatışmaları sırasında sürekli olarak el değiştirmiştir. 1071 Malazgirt Savaşından sonra Erzurum'un Selçuklu hâkimiyetine girmesiyle birlikte ilçe de bu hareketlilikten etkilenmiş ve zamanla Saltuklular, Erzurum Selçukluları, İlhanlılar, Timur, Karakoyunlu ve Akkoyunlu devletleri, Şah İsmail ve Kıpçaklar 'ın idaresine bağlanmıştır. 1536-1537 Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı

hâkimiyetine geçişiyle birlikte Erzurum Beylerbeyliği 'ne bağlanmıştır (Günaşdı, 2011: 477,478).

93 harbinde Ruslara bırakılmıştır. 1917 yılında yaşanan Bolşevik ihtilalinde bölge Ermenilerin etkisi altına girmiştir. 1918 yılında ise tekrar Türk topraklarına dâhil olmuştur (Şenkaya Kaymakamlığı, 14.10.2019). Şenkaya'da tarihi mekânlar başlıca şöyledir.

- **Penek Kalesi:** Penek köyünün batısında yer alan kalenin kim tarafından ve ne zaman yaptırıldığı net olarak bilinmemekle birlikte ortaçağda inşa edildiği tahmin edilmektedir (Günaşdı, 2007: 69).
- **Bardız Camii:** 1748 yılında yapılan Camii'nin mimarı sertzade Molla Ali'dir. Kalenin hemen arka tarafında inşa edilmiş olup kesme taşlarla yapılmıştır. Kubbesi kurşun kaplıdır (Şenkaya 96: İlçe Tanıtım Yıllığı, 2019: 37).
- **Bardız Kalesi:** Bardız köyünde ki kale, Saltuk oğullarından İzzeddin tarafından yaptırılmıştır. Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde ; “Akkoyunlu el Melik İzzüddin binasıdır. Kalenin ciheti ulyası cerbinde celi hat ile tarihi bu vecih ile mesturdur. Kalesi bir dere kenarında dört köşe taş binadır. Dizdarı kızının yüz elli kadar hayratı vardır. Cami, mescit, muhtasar hamamı, çarşı ve pazarı vardır.” şeklinde yer almaktadır (Şenkaya 96: İlçe Tanıtım Yıllığı, 2019: 38).
- **Şirvaz Kalesi:** Varlığı sur kalıntılarından tespit edilen kalenin kayaüstü resimleri önemli bir tarihi kalıntıdır. M.Ö. 4. y.y. da yapıldığı tahmin edilmektedir (Sevindi ve Tavukçu, 2013: 155).
- **Venk Kilisesi:** Tarihi ile ilgili çok fazla bilgi bulunmayan kilise Rama veya Bizans dönemine aittir (E.İ.K.T.M. o, 15.11.2019).

3.8.1.2. Geçim Kaynağı

Bölge halkının en önemli gelir kaynaklarını tarım, hayvancılık ve kilim dokumacılığı oluşturmaktadır. Bölgede köklü bir geçmişi olan dokumacılık, ilçe merkezi ve köylerde yapılmaktadır. Kilim başta olmak üzere Goşken Kilimi, halı, yer sergisi, cecim ve şal dokumacılığı yaygın olarak yapılan dokuma çeşitlerindendir. İlçede kilim dokumacılığı özellikle Bardız ve ona bağlı köylerde yaygın olduğundan “Bardız Kilimi” olarak yurt genelinde ün kazanmıştır (Zaimoğlu ve Ergüder, 2005: 104).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ERZURUM İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ: KUZEY İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

4.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Erzurum gerek zengin tarihi gerek doğal ve kültürel kaynaklarıyla ülkemizin en önemli şehirlerinden biridir. Bu nedenle Erzurum'un Kuzey ilçelerine ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan fayda sağlayacağı düşünülen ekoturizmin bu ilçelerde uygulanabilirliğini ortaya koymaktır. Bu çalışmadaki temel amaç, Erzurum'un Kuzey İlçelerinin (Pazaryolu, İspir, Tortum, Uzundere, Narman, Oltu, Olur, Şenkaya) ekoturizm potansiyellerinin belirlenmesi, yerel halkın turizme bakış açısı, ekoturizme engel olabilecek durumların değerlendirilmesi ve sahip olduğu değerlerin turizme kazandırılması için öneriler getirmektir.

Erzurum deniz, kum ve güneş turizmi dışında alternatif turizm türlerinin çoğuna ev sahipliği yapabilecek potansiyele sahip bir şehirdir. İlin ekoturizme uygun çok sayıda kültürel ve doğal güzellikleri vardır. Bu çalışmada yer alan ilçeler hem iklim hem de doğal güzellikleri bakımından ekoturizm için önemli bir destinasyon alanıdır. Bu kapsamda önemli bir ekoturizm bölgesi olarak dikkat çeken ilçelerin, ekoturizm potansiyellerinin araştırılmasının önemli olduğu ve araştırılması gerektiği düşünülmektedir. Bu araştırmamanın diğer bir önemi ise son yıllarda hızla yayılmakta olan ve neredeyse deniz, kum, güneş turizm anlayışını geride bırakan ekoturizmi konu edinmiş olmasıdır. Bu sayede yapılan bu çalışma bölgedeki ekoturizm faaliyetlerinin canlanmasına katkı sağlayacak, konuyla ilgili yapılacak olan yeni araştırmalara örnek oluşturacaktır.

4.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ ve ÖRNEKLEMİ

Çalışmanın evrenini Erzurum ilinin Kuzey ilçelerinde yaşayan yöre halkının tamamı oluşturmaktadır. Yapılan saha araştırması yöre halkı, esnaf, kamu görevlileri, idareciler ile sınırlıdır. Her ilçeden 8 kişi toplamda ise 64 kişiyle yüz yüze görüşme yapılmıştır. 2018 yılında hesaplanan adrese dayalı nüfus sistemine göre kuzey

ilçelerinin nüfusu 115.540'dır. Erzurum ve ilçelerinin 2018 nüfus sayıları tablo 4.1. de gösterilmiştir.

Tablo 4.1. Erzurum'un Kuzey İlçelerinin 2018 Nüfus Sayıları

Yıl	İlçe	Nüfus	Yıl	İlçe	Nüfus
2018	Pazaryolu	4.501	2018	Narman	13.381
2018	İspir	15.898	2018	Oltu	30.966
2018	Tortum	17.054	2018	Olur	6.715
2018	Uzundere	8.744	2018	Şenkaya	18.281
			2018	Toplam	115.540

Kaynak: TÜİK d, 30.09.2019

4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma alanının bilgilerini ve kuramsal çerçevesini oluşturabilmek için araştırma konusuyla ilgili çeşitli kaynaklar, kitap, makale, tez, yayınlar, bilgilendirme broşür ve kitapçıklar, ilçelerin tanıtım yayınları, internet siteleri incelenerek literatür taranmıştır.

Yarı-yapılandırılmış Görüşme: Araştırmacının, konuyla alakalı önceden hazırladığı konu başlıkları ya da sorularla görüşme yapmasıdır. Görüşme esnasında soruların sırası, soruluş biçimi gibi değişiklikler olabileceği gibi görüşme konusu dâhilinde araştırmacı soru eklenebilir ya da soru çıkarılabilir (Türkiye Sanayi Sevk Ve İdare Enstitüsü, 02.12.2019).

Swot Analizi: İncelenen kuruluşun, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmekte ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri belirlemekte kullanılan bir tekniktir. Bilimsel anlamda durum analizi yapmaya imkân sağlayan tekniklerden birisidir. Swot analizi stratejik öneme sahip bir çalışma olarak da nitelendirilebilir. Bu kapsamda kuruluşun içsel olarak güçlü ve zayıf yönleri ile dışsal etkenlerden kaynaklanan fırsatlar ve tehditler belirlenir (Çoban ve Karakaya, 2010: 347) SWOT, İngilizce kelimelerin baş harfleriyle oluşturulmuştur.

S: Strength (Güçlü olduğu yönler)

W: Weakness (Zayıf olduğu yönler)

O: Oppurtunity: (Fırsatlar)

T: Threat: (Tehditler)

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bölgede daha önce çok fazla çalışma yapılmamasından dolayı daha detaylı cevaplar alabilmek için açık uçlu sorular sorulmuştur. Yapılan saha araştırması sırasında yöre halkı, esnaf, kamu görevlileri, idareciler ile yüz yüze görüşme sağlanmıştır. Hedef kitlemiz için de olan katılımcılarla temelini 14 sorunun oluşturduğu görüşme 28 Kasım- 15 Aralık tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Her ilçeden ayrı ayrı 8 kişiyle görüşme yapılmış toplamda 64 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte görüşme esnasında sorulan soruların 12 tanesi aynı zamanda ilçelerin Swot analizinin (Güçlü Yönlerini ve Zayıf Yönlerini) yapılmasına yönelik sorulardır. Ayrıca ikincil kaynaklar ve bizzat ziyaretler sırasında toplanan veriler derlenmiş Fırsatlar ve Tehditler SWOT analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları oluşturulurken bazılarını Badoğlu (2019) tarafından yapılan tez çalışmasından aynen veya uyarlayarak bazılarını da SWOT analizi ve Erzurum ve İlçeleri ile ilgili literatürlerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

4.4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bir bölgenin ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi için sadece doğal ve kültürel varlıkların olması yeterli değildir. Bölgede ekoturizmin sorunsuz ve sürdürülebilir olması için yöre halkının da bu turizm hareketini desteklemesi gerekmektedir. Çalışma sahasını oluşturan bölgede yöre halkı ekoturizmin faaliyetleri için herhangi bir olumsuz düşünceye sahip değildir. Bu sayede bölgenin ekoturizm potansiyeli belirlenip, değerlendirilmeye başlandığında yöre halkından olumsuz bir dönüş olmayacaktır. Bölgede yüz yüze görüşme tekniğiyle 64 kişiyle görüşülmüştür. Aşağıda katılımcıların ekoturizm potansiyeline ilişkin algılarına yönelik bulgular ve SWOT analizine ilişkin bulgular yer almaktadır.

4.4.1. Araştırma Alanının Doğal ve Kültürel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırma sahası içerisinde flora- fauna ve kuş gözlemciliği olanakları oldukça yüksektir. Aşağıda ki tabloda çalışma alanını içerisinde kalan ilçelerde görülebilecek bazı flora- fauna ve kuş türleri gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Araştırma Sahasında Görülebilecek Flora- Fauna ve Kuş Türleri

Flora	Fauna ve Kuş Gözlem
<i>Corylus avellana</i> (Fındık)	Kaya Kartalı (<i>Aquila pomarina</i>)
<i>Olea europea</i> (Zeytin)	Siyah Akbaba (<i>Aegypius monachus</i>)
<i>Juglans regia</i> (Ceviz)	Delice Doğan (<i>Falco biarmicus</i>)
<i>Tilia rubra</i> (Ihlamur)	Kızıl Akbaba (<i>Gypus fulvus</i>)
<i>Eleagnus angustifolia</i> (İğde)	Cüce Yarasa (<i>Pipistrellus pipistrellus</i>)
<i>Cerasus avium</i> (Kiraz)	Dağ Horozu (<i>Tetrao mlokesewiczi</i>)
<i>Persica vulgaris</i> (Şeftali)	Urkeklik (<i>Tetraogallus caspius</i>)
<i>Crateagus tanacetifolia</i> (Alıç)	Kafkas Çıvgını (<i>Phylloscopus sindiatus</i>)
<i>Morus alba</i> (Beyaz Dut)	Şahin (<i>Buteo buteo</i>)
<i>Pinus divaricata</i> (Çam)	Arı Şahini (<i>Pernis apivorus</i>)
<i>Populus alba</i> (Akkavak)	Çayır Delicesi (<i>Circus pygargus</i>)
<i>Cerasus vulgaris</i> (Kiraz)	Atmaca (<i>Accipiter nisus</i>)
<i>Cydonia oblonga</i> (Ayva)	Kara Çaylak (<i>Milvus migrans</i>)
<i>Pyrus communis</i> (Armut)	Saz Delicesi (<i>Circus aeruginosus</i>)
<i>Juniperus excelsa</i> (Ardıç)	Küçük Orman Kartalı (<i>Aquila pomarina</i>)
<i>Cornus mas</i> (Kızılcık)	Büyük Orman Kartalı (<i>Aquila clanga</i>)
<i>Vitis sylvestris</i> (Asma)	Yılan Kartalı (<i>Circaetus gallicus</i>)
<i>Rhamnus pallasii</i> (Ala çehri)	Küçük Kartal (<i>Hieraeetus pennatus</i>)
<i>Cerasus angustifolia</i> (Kızıl kirazı)	Yoz Atmaca (<i>Accipiter brevipes</i>)
<i>Cerasus mahaleb</i> (Kiraz)	Ala Doğan (<i>Falco vespertinus</i>)
<i>Cotoneaster nummularia</i> (Dağ muşmulası)	Kızıl Akbaba (<i>Gyps fulvus</i>)
<i>Rosa pimpinellifolia</i> (Gül)	Alamecek (<i>Rhodopechys sanguinea</i>)
<i>Salix alba</i> (Söğüt)	Kara İskete (<i>Serinus pusillus</i>)
<i>Hypophea rhamnoides</i> (İğde)	Kara Ağaçkakan (<i>Dryocopus martius</i>)
<i>Crateagus tanacetifolia</i> (Alıç)	Alasığircık (<i>Sturnus roseus</i>)
<i>Punica granatum</i> (Nar)	Büyük Dağbülbülü (<i>Prunella collaris</i>)
<i>Ficus carica</i> (İncir)	Sürmeli Dağbülbülü (<i>Prunella ocularis</i>)
<i>Crateagus aronia</i> (Alıç)	Akyanaklı Baştankara (<i>Parus lugubris</i>)
<i>Pyrus elaeagnifolia</i> (Ahlat)	Aksırtlı Kuyrukkakan (<i>Oenanthe finschii</i>)
<i>Quercus robur</i> (Meşe)	Kınalı Keklik (<i>Alectoris chukar</i>),
<i>Muscari tenuiflorum</i> (Dağ sümbülü)	Alaca Sinekkapan (<i>Ficedula semitorquata</i>)
<i>Muscari armeniacum</i> (Sümbül)	Puhu (<i>Bubo bubo</i>)
<i>Tulipa armena</i> (Lale)	Sürmeli Kızkuşu (<i>Chettusia gregarius</i>)

Tablo 4.2. Devamı

<i>Ornithogalum alpigenum</i> (Ak yıldız)	Kara Kanatlı Bataklıkırlangıcı (<i>Glareola nordmanni</i>)
<i>Allium cardiostemon</i> (Yabani soğan)	Kara Leylek (<i>Ciconia nigra</i>)
<i>Allium vineale</i> (Soğan)	Bıyıklı Doğan (<i>Falco biarmicus</i>)
<i>Schilla siberica</i> (Mavi yıldız)	Uludogan (<i>Falco cherrug</i>)
<i>Crocus biflorus</i> (Çiğdem)	Akkuyruklu Kartal (<i>Haliaeetus albicilla</i>)
<i>Iris sari</i> (Süsen)	Sakallı Akbaba (<i>Gypaetus barbatus</i>)
<i>Gladiolus atroviolaceus</i> (Glayöl)	Kızıl Akbaba (<i>Gyps fulvus</i>)
<i>Papaver fugax</i> (Gelincik)	Kara Akbaba (<i>Aegypius monachus</i>)
<i>Dianthus erythrocoleus</i> (Karanfil)	Küçük Akbaba (<i>Neophron percnopterus</i>)
<i>Onobrychis huetiana</i> (İspir korungası)	Şah Kartal (<i>Aquila heliaca</i>)
<i>Allium armenum</i> (Yabani sarımsak)	Bozkır Kartalı (<i>Aquila nipalensis</i>)
<i>Bellevalia gracilis</i> (Aktepeli sümbül)	Bozkır Delicesi (<i>Circus macrourus</i>)
<i>Primula veris</i> (Çuha çiçeği)	Lynx lynx (Vaşak)
<i>Sedum</i> sp. (Damkoruğu)	Ursus arctos (boz ayı)
<i>Cerastium chlorifolium</i> (Fare kulağı)	Capra eagagrus (yaban keçisi)
<i>Draba rigida</i> (Kaya çiçeği)	Rupicapra rupicapra (çengel boynuzlu yaban keçisi)
<i>Campanula stevenii</i> (Çan çiçeği)	Felis silvestris (Yaban Kedisi)
<i>Ranunculus grandiflorus</i> (Düğün çiçeği)	Canis lupus (Kurt)

Kaynak: Uzundere Turizm Master Planı: Vizyon 2023, 2010: 11; Külekçi ve Toy, 2017: 5

4.4.1.1. Pazaryolu Ekoturizm Potansiyeli

Çoruh havzası, akarsu, doğal güzellikleri, mezarları, yaylaları, flora ve fauna bakımından oldukça zengindir (Külekçi: 2016: 127). İlçede yaz sezonunun uzun olması ve doğal kaynaklara sahip olması çeşitli su sporlarının yapılmasına olanak sağlamaktadır. İlçede bulunan Çoruh Nehri rafting yapmak isteyen yerli ve yabancı misafirler için bir cazibe merkezidir. İlçede birçok yayla olmasına rağmen hala kullanılan ve kamp turizmine de uygun iki adet yayla bulunmaktadır. Yaylalara çıkmak için belirli noktalardan sonra yürümek gerekmekte olup bu sayede doğal güzellikleri görme fırsatı doğmaktadır. Etrafı dağlık olan ilçenin en önemli dağı Mescit Dağıdır. Çoruh nehrinin doğduğu bu dağ çeşitli dağ ve macera sporları için uygundur. İlçe ve çevresinde bulunan ormanlar, mezarlar ve dağlık alanlar foto safari ve atlı doğa yürüyüşü için önemli bir zenginliğe sahiptir. Devlet tarafından belirlenen Genel

Avlaklarda av potansiyeli yüksektir. Bölgenin tanıtımı yapılarak Av meraklıları bölgeye çekilebilir. Türkiye'nin her yöresinde yapılan Festivaller Pazaryolu'nda da bulunmaktadır. İlçede yapılan festivaller sayesinde ekonomik ve sosyal alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Yapılan bu etkinlikler sayesinde farklı illerde ikamet eden insanların ilçeye gelmeleri sağlanmaktadır.

Tablo 4.3. Pazaryolu Ekoturizm Potansiyeli

Akarsu Turizmi	Çoruh Nehri	Dağ Turizmi	Mescit Dağı	3240 m.
Yayla ve Kamp Turizmi	Boğazlıyan	Flora- Fauna	Çoruh Vadisi	
	Çatakbağçe	Av Turizmi	Karataş G.A.	
Foto Safari	Çatakbağçe		Çatakbağçe G.A.	
	Mescit Dağı	Athl Doğa Yürüyüşü	Çoruh Havzası	

İlçenin kendine has yaptığı Enişte Yemeği, Büryan, Haris, Su Böreği, Pestil, Kuymak yöresel yemekleridir. Bunların yanında ilçede yetişen dut ve ceviz en çok tüketilen yiyeceklerdir. İlçenin bilinen başlıca oyunları Karabet ve Horondur.

4.4.1.2. İspir Ekoturizm Potansiyeli

İspir ve çevresi ekoturizm faaliyetleri için büyük potansiyele sahiptir. İlçenin sahip olduğu doğal güzellikler birçok faaliyet olanağını da beraberinde getirmektedir. İlçede yüksek dağların bulunması manzara seyir, yamaç paraşütü, dağ bisikleti ve birçok macera sporlarının yapılması için olanak sağlamaktadır. İlçeden geçen Çoruh rafting ve kano aktiviteleri için oldukça elverişlidir. Yedigöller'de olta balıkçılığı, kampçılık, flora turizmi, piknik ve kuş gözlem gibi faaliyetler yapılabilmektedir. İlçede doğa yürüyüşü için rotalar mevcuttur. Ekoturistler bu yürüyüşleri gerçekleştirirken doğayı seyretme imkânına da sahip olacaklardır. İlçede bulunan Elmalı Mağarası ilçenin mağara turizmi için ziyaretçi çekme potansiyeline sahiptir. Yayla ve av turizmi için oldukça elverişli olan ilçe bu alanların keşfedilmesiyle beraber ekoturizm alanında oldukça etkili olacaktır. Türkiye'nin her yöresinde yapılan Festivaller İspir'de de bulunmaktadır. İlçede yapılan bu festival sayesinde ekonomik ve sosyal alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Yapılan bu etkinlik sayesinde farklı illerde ikamet eden insanların ilçeye gelmeleri sağlanmaktadır.

Çoruh vadisi, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından yeryüzünün en önemli biyolojik çeşitliliğine sahip, dünya canlı türünün %70'ini bünyesinde

barındıran ve tehdit altındaki 34 sıcak bölge arasında sayılan “Kafkasya Ekolojik Bölgesi” içinde yer almaktadır (Erdoğan vd., 2008: 319). Bölgenin zengin florası içinde özellikle peyzaj değeri yüksek bol miktarda bitki bulunmaktadır. Bunlar arasında odunsu bitkiler başta sayılabilir. Ayrıca, sulak alan bitkileri yer almaktadır. Bu Bölgede soğanlı, yumrulu, rizomlu bitkiler, tıbbi ve hoş kokulu bitkiler ve gül türleri de yer almaktadır (Külekçi ve Sezen, 2018: 69).

Kuş göçü için, Doğu Karadeniz Dağları’ndaki en önemli geçit alanı Çoruh Vadisi’dir. İlkbahar ve sonbahar aylarında gerçekleşen göç esnasında, on binlerce göçmen yırtıcı kuş bölgeyi kullanır. Özellikle sonbahar göçü sırasında vadi üzerinde muhteşem bir kuş yoğunluğu görülür (Kudaka, 2019). Vadi ve yakın çevresindeki habitatlar, bir kısmı yalnızca Doğu Karadeniz Bölgesine özgü olan birçok kuş türünü barındırır. Kafkas Çıvgını (*Phylloscopus sindiatus*), Dağ Horozu (*Tetrao mlokesewiczii*) ve Urkeklik (*tetraogallus caspius*) bahsi geçen önemli kuş türleri arasında sıralanır. IUCN’ nin koruma statüsüne göre “EW” (doğada tükenmiş) kategorisinde yer almaktadır (Külekçi: 2016: 128).

Tablo 4.4. İspir Ekoturizm Potansiyeli

Dağ Turizmi	Korga Dağı	2364 m.	Doğa Yürüyüşü	Moryayla Rotası	6- 7 km.
	Mescit Dağı	3240 m.		Ahlatlı- Zarnıç Rotası	12- 14 km.
	Bozan Dağı	2954 m.		Çamlıca Yaylası Rotası	3.5- 4 km.
	Ayazöldüren Dağı	2500 m.		Soğanlı Yaylası Rotası	5- 7 km.
	Yassı Dağ	2500 m.		Yedigöller Rotası	9- 11 km.
	Kazancık Dağı	2750 m.		Elmalı Mağarası Rotası	3.5- 4 km.
	Ansiyor Dağı	3040 m.		Davalı Yaylası Rotası	12,5- 14 km.
	Dilek Dağı	3549 m.		Devedağı Rotası	2- 3,5 km.
	Hasan Dağı	2900 m.	Oltacılık ve Göl Turizmi	Yedi Göller	
	Nevse dağı	3114 m.		Sırakonaklar Deresi	
	Sandık Dağı	3186 m.	Akarsu Turizmi	Çoruh Nehri	
Av Turizmi	Soğuksu G.A.		Yayla Turizmi	Çamlıca Yayla	
	Moryayla D.A.			Viranşehir Yayla	
	Kavaklı D.A.			Mor Yayla	
	Ulubey D.A.			Soğanlı Yayla	
Kuş Gözlem	Çoruh Vadisi			Davalı Yayla	
	Yedigöller				
Flora-Fauna	Çoruh Vadisi		Kamp Turizmi ve Mesire Alanı	Çoruh Havzası	
	Yedigöller			Yedigöller	
	Kaçkar Dağları				
	Mor Yayla			Mor Yayla	
Mağara Turizmi		Elmalı Mağarası	Dağ Bisikleti ve Atlı Doğa Yürüyüşü		
Foto Safari		Yedigöller			
		Mor Yayla		Ahlatlı- Zarnıç Rotası	

İlçe tarihi ve kültürel varlıklar bakımından oldukça zengindir. İlçede bulunan Tuğrul Şah Cami Selçuklu dönemi eserlerindendir. Bu cami hem inanç turizmi hem de kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Kadioğlu Medresesi, Osmanlı medrese geleneğine göre yapılan medresede yenileme çalışmaları yapılmış olup tekrar gün yüzüne çıkarıp ziyaretçilere tanıtılmak amaçlanmıştır. İlçenin kendine has yaptığı Çaşur, Gavut, Borani, Löbiye Pancarı, Su Böreği yöresel yemekleridir. Bunların yanında ilçede yetişen dut ve ceviz en çok tüketilen yiyeceklerdir. İlçenin bilinen başlıca oyunları Can Temur, Aşıрма, Tulum, Sarıkız, İspir Barı, Tıllara ve Sıksaradır.

4.4.1.3. Tortum Ekoturizm Potansiyeli

İlçeni merkeze yakın olması ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Ekoturistler için birçok imkânı barındıran ilçede olta balıkçılığı ve av turizmi ilgi görmektedir. Kuşların geçiş noktalarında bulunan ilçe kuş gözlem için elverişlidir. Derinpınar ve Haho kilisesinin konumu bu iki rotayı doğa yürüyüşü için uygun kılmaktadır. Yaylacılıkta çok fazla aktif olmayan ilçede kullanılan iki yayla vardır. Av turizmi için genel avlak ve devlet avlaklarına ev sahipliği yapmaktadır. Foto Safari ve atlı doğa yürüyüşü için ilçede uygun alanlar bulunmaktadır. Türkiye'nin her yöresinde yapılan Festivaller Tortum'da da bulunmaktadır. İlçede yapılan festivaller sayesinde ekonomik ve sosyal alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Yapılan bu etkinlikler sayesinde farklı illerde ikamet eden insanların ilçeye gelmeleri sağlanmaktadır. Uzundere ilçesi Tortumdan ayrıldıktan sonra ekoturizm potansiyeli olabilecek doğal zenginliklerin çoğu Uzundere ilçesinde kalmıştır.

Tablo 4.5. Tortum Ekoturizm Potansiyeli

Yayla Turizmi ve Mesire Alanı	Şenyurt Köyü	Doğa Yürüyüşü	Haho Kilisesi	2-4 km.
	Derinpınar Yaylası		Derinpınar	8- 9 km.
Göl Turizmi ve Olta Balıkçılığı	Kapıkaya Göleti	Flora- Fauna	Tortum Havzası	
	Serdarlı Göleti		Karapınar G.A	
	Ödük Çayı		Gökdere D.A.	
Kuş Gözlem	Tortum Havzası	Av Turizmi	Çatal Dere D.A	
Foto Safari	Haho Kilisesi		Tortum Havzası	
	Tortum Havzası	Atlı Doğa Yürüyüşü		

Tarih ve kültürel açıdan sahip olduğu yapılar vardır. Yine inanç turizmi için önemli olan Haho Kilisesi bu ilçede olup hem kilise hem de cami olarak kullanılmıştır.

Bizanslılardan kalma olduğu düşünülen Kireçli Köprü ilçenin tarihinin eskilere dayandığının göstergesidir. İlçenin kendine has yaptığı Dut Çullaması, Çaşır, Pekmez, Borani, Çarıklı Fasulye, Cağ Kebap, Pestil Çullaması, Kelecoş, Kaysefe, Kete, Tarhana Aşı, Herle Aşı yöresel yemekleridir. Bunların yanında ilçede yetişen dut, kayısı, elma, mısır, kıvılcık, vişne, ayva, armut, erik ve ceviz en çok tüketilen yiyeceklerdir. İlçenin bilinen başlıca oyunları Kavurma Koydum Tasa ve Kavaktır.

4.4.1.4. Uzundere Ekoturizm Potansiyeli

Tortum Gölü ve çevresinde su sporları yapılabilmektedir. Ayrıca Zugar Boğazı, Tortum Gölü, Tortum Şelalesi ve Yedigöller piknik ve kampçılık faaliyetleri açısından tercih edilmektedir. Türkiye'nin en büyük şelalesi olup kış aylarında tamamen buz tutan şelaleye tırmanış yapılabilmektedir. Kışın bitimiyle birlikte bahar aylarında suyun çok ve akış hızının yüksek olması görsel olarak ziyaretçileri etkilemektedir. İlçede ki Köttek Mağarası ekoturizm çeşidi olan mağara turizmi için potansiyel olarak değerlendirilebilir. İlçede bulunan yıkıklar (Yedigöller) 11 adet irili ufaklı gölden oluşup bu göllerin bazılarında alabalık üretimi yapıp ve sandalla gezi yapılabilmektedir. İlçede doğa yürüyüşü yapılabilmemesine olanak sağlayan yürüyüş rotaları mevcuttur. Tortum Gölünün yakınına yapılan cam seyir terası meraklılarına hem adrenalin hem de seyir zevki yaşatmaktadır. İki adet avlağa sahip olan ilçede avcılık yapılmaktadır. Yaylaları ve kamp alanlarıyla Uzundere ekoturizmin aktif olarak yapıldığı ilçedir. Uzundere ilçesinden kuş gözlemi yapılabilecek beş adet nokta mevcuttur. Doğada gözlemlenmesi oldukça güç olan ve görülebilmesi için uzun mesafe yürümeyi gerektirebilen birçok kuş türünün bölgede araç yolundan uzaklaşmadan gözlenebiliyor olması bu bölgeyi daha da ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir. İnsan faaliyeti çok yoğun olmadığı için doğal zenginliklerini büyük ölçüde korumuş bölgede farklı iklimlerin aynı anda egemen olması, burada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin çeşitliliğini arttırdığı gibi, bölgeyi kuşlar açısından da son derece özel bir yere getirmektedir (Orhan ve Karahan, 2010: 34). Ayrıca Tortum gölü ve çevresinde yamaç paraşütü için uygun bölgeler bulunmaktadır. Türkiye'nin her yöresinde yapılan Festivaller Uzundere'de de bulunmaktadır. İlçede yapılan festivaller sayesinde ekonomik ve sosyal alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Yapılan bu etkinlikler sayesinde farklı illerde ikamet eden insanların ilçeye gelmeleri sağlanmaktadır.

Uzundere ilçesi ve yakın çevresi bitki familyaları ve bitki türleri bakımından oldukça zengin olup, yapılan botanik araştırmalar ilçenin botanik kompozisyon bakımından son derece zengin olduğunu göstermektedir. Yörenin vejetasyonu daha çok İran–Turan ve Avrupa–Sibirya fitocoğrafik bölge bitkileri ile karakterize edilse de Akdeniz (Mediterranean) bitki örtüsü özelliklerine de rastlanmaktadır. İlçenin zengin florası ve bitki örtüsü ekoturizm potansiyeli açısından oldukça önemlidir. Uzundere dünyanın 220 ekolojik bölgesinden biri olan Batı Kafkasya Ekolojik Bölgesi içerisinde bulunmaktadır. Bu da barındırdığı doğal bitki örtüsü zenginliğini artırmaktadır (Orhan ve Karahan, 2010: 29-32).

Uzundere İlçesi ve yakın çevresi barındırdığı fauna açısından önemli çeşitlilik arz etmektedir. Bölge fauna açısından, içerdiği Boz Ayı (*Ursus arctos*), Çengel Boynuzlu Dağ Keçisi (*Rupicapra rupicapra*), Dağ Keçisi (*Capra eagagrus*), Kurt (*Canis lupus*), Yaban Kedisi (*Felis silvestris*), Vaşak (*Lynx lynx*) popülasyonları ile önemli memeli alanı niteliğindedir (Orhan, 2008: 82).

Tablo 4.6. Uzundere Ekoturizm Potansiyeli

Dağ Turizmi	Ziyaret Tepe	2755 m.	Mağara Turizmi	Kötték Mağarası	
	Kıllı Dağ	2530 m.			
	Tav Dağı	2244 m.			
	Ak Dağlar	3030 m.	Bisiklet Yolu	Uzundere Merkez	
	Murat Tepe	2234 m.	Akarsu Turizmi		
	Mescit Dağı	3240 m.		Tortum Çayı	
	Hergavur Dağı	2835 m.			
Yayla Turizmi	Cevizli Yaylası		Göl Turizmi ve Olta Balıkçılığı	Tortum Gölü	
	Sapaca Yaylası			Yedigöller (Yıkıklar)	
	Paisor Yaylası		Av Turizmi	Kirazlı D.A.	
	Uzunkavak Yaylası			Çamlıyamaç D.A.	
	Cormis Yaylası		Atlı Doğa Yürüyüşü	Zuğar Boğazı	
Uzundere Vadisi		Çamlıyamaç			
Flora- Fauna	Tortum Havzası		Su Sporları	Tortum Gölü	
				Tortum Şelalesi	
Doğa Yürüyüşü	Cevizli Yaylası Rotası	15- 17,5 km.	Cittaslow	Uzundere	TR. 11. Sakin Şehir
	Engüzek Kalesi Rotası	5-7 km.			
	Öşvank Kilisesi Rotası	7-10 km.			
	Yedigöller Rotası	1- 2 km.	Cam Seyir Terası	Pirinkayalar Geçidi	
	Balıklı Köyü Rotası	3- 4,5 km.		Tortum Şelalesi	
	Paisor Yaylası Rotası	10-11,5 km.	Foto Safari	Tortum Gölü	
	Cormis Yaylası	12-13,5 km.		Zugar Boğazı	
Kuş Gözlem	Çamlıyamaç		Kamp Turizmi ve Mesire Alanı	Uzundere vadisi	
	Zuğar Boğazı			Zugar Boğazı	
	Engüzek Kalesi			Tortum Gölü Çevresi	
	Tortum Havzası			Bozburun Yarımadası	
	Tortum Gölü				

Uzundere tarihi ve kültürel açıdan oldukça zengindir. Farklı din ve uygarlıkların yaşadığı ilçede birçok tarihi yapıt vardır. Çamlıyamaç köyünde bulunan Öşvank Kilisesi Hristiyanlar için oldukça önemli olup her yıl düzenli olarak ziyarete gelmektedirler. Müslümanlar için önemli olan Ziyaret tepede Hz. Ömer'in torunu Saad'ın mezarı bulunmaktadır. Tarihi Uzundere Evleri yaklaşık olarak 200 yıllık olduğu düşünülen bu evlerde odun malzemeler, odun nakış ve süslemeler bulunmaktadır. İlçenin kendine has yaptığı Tandır Ekmeği, Cağ Kebap, Tirit, Pestil Çullaması, Pekmez, Çarıklı Fasulye, Tatar Böreği, Kor Kete, Çortutu Pancarı yöresel yemekleridir. Bunların yanında ilçede yetişen dut, kayısı, elma, ayva, armut, erik, kıızılcık ve ceviz en çok tüketilen yiyeceklerdir. Aşşaktan Gelirem, Kavak, Uzundere Barıdır.

4.4.1.5. Narman Ekoturizm Potansiyeli

Kapadokya'nın popülerliğinin artmasıyla Narman Peri Bacaları da yavaş yavaş tanınmaya başladı. Milyonlarca yılda kendiliğinden oluşan bu Kızıl Periler ilçenin en bilinen güzelliğidir. Bu bölge foto safari için uygundur. Narman Beş Göller irili ufaklı 5 gölden oluşmaktadır. Özellikle yaz aylarında görülmeye değer bu göller, etrafında kampçılık ve doğa yürüyüşleri yapmak için oldukça elverişlidir. İlçede bulunan yüksek dağlar macera sporları için uygundur. Narman da gözlemlenen ve doğa yürüyüşü rotasına uygun olabilecek üç adet rota belirlenmiştir. Narman yaylası kamp turizmi için ideal durumdadır. Kuş göç yolları üzerinde bulunmasından dolayı kuş gözlem için sahalar mevcuttur. Göl turizmi ve av turizmi geliştirilebilir olanaklara sahiptir. Türkiye'nin her yöresinde yapılan Festivaller Narman'da da bulunmaktadır. İlçede yapılan festival sayesinde ekonomik ve sosyal alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Yapılan bu etkinlik sayesinde farklı illerde ikamet eden insanların ilçeye gelmeleri sağlanmaktadır.

Tablo 4.7. Narman Ekoturizm Potansiyeli

Dağ Turizmi	Deve Dağı	2916 m.	Doğa Yürüyüşü	Yoldere	9-10,5 km.
	Karadağ	2930 m.		Dağ Yolu	4,5-6 km.
	Gökdağ	2731 m.		Peri Bacaları	6- 8 km.
	Tellidağı	2589 m.	Yayla ve Kamp Turizmi	Narman Yaylası	
	Büyükdağ	2800 m			
	Gaçartıdağı	2816 m.	Av Turizmi	Ayyıldız D.A.	
	Güllüdağ	2893 m.	Göl Turizmi	Büyük Çay	
Foto Safari	Peri Bacaları		Kuş Gözlem	Allahuekber Dağları	

İlçede ki Ethem Baba Türbesi yöre halkı tarafından sahiplenilen ve korunan bir türbedir. Çevre illerde ki Müslümanlar ziyaret amaçlı ilçeye gelmektedirler. İlçede Kurtuluş Savaşından kalma komutan ve asker mezarları bulunmaktadır. İlçe birçok âşık yetiştirmiştir. Bu âşıkları ilçenin tanınmasını sağlamışlardır. En önemli halk ozanı Âşık Sümmanidir. Kendine has yemekleri Çiriş, Ayran Aşı, Ekşili Dolma, Peynir Kuymağı, Poğaç ve Yumurta Pilavıdır. İlçede yetişen elma ve dut en bilinen meyveleridir. İlçede özellikle bilinen ve em çok oynanan Erzurum Barlarıdır. İlçenin ekoturizm potansiyellerinin detaylarını gösteren tablo aşağıda paylaşılmıştır.

4.4.1.6. Oltu Ekoturizm Potansiyeli

Oltu ilçesi dağları, ormanları, yaylaları, gölleri, dere ve çayları gibi doğal varlıkları, 850 ile 3000 m arasında değişen, değişken topoğrafik yapısı, bünyesinde pek çok bitki ve hayvan barındıran flora ve fauna zenginlikleri, kanyonları ve ilginç jeolojik oluşumları, geleneksel ürünler ve el sanatları ve tarihsel zenginliği ile ekoturizm açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır (Külekcı ve Bulut: 2013: 1).

İlçede mesire alanları ve piknik faaliyetleri oldukça fazladır. Mesir alanların kampçılık faaliyetlerine olanak sağlamaktadır. İlçede bulunan göllerde olta balıkçılığı yapılabilmektedir. Oltu çayında çeşitli parkurlar belirlenip rafting ve kano aktiviteleri için çalışmalar yapılabilir. İlçede ki yaylaların çoğu kullanılmıyor. Bu gelenek kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya çeşitli destek ve teşviklerle yaylalar yeniden canlandırılıp ekoturizm potansiyeli ortaya çıkarılabilir. İki adet devlet avlağının bulunduğu ilçe avcılık için yeteri kadar turist çekmemektedir. İlçede foto safari ve atlı doğa yürüyüşüne uygun ormanlık alanlar bulunmaktadır. Türkiye'nin her yöresinde yapılan Festivaller Oltu'da da bulunmaktadır. İlçede yapılan festival sayesinde ekonomik ve sosyal alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Yapılan bu etkinlik sayesinde farklı illerde ikamet eden insanların ilçeye gelmeleri sağlanmaktadır.

Flora ve fauna zenginliği, önemli bir ekoturizm olanağı sunmaktadır. Endemik bitkilerin yanında, araştırma alanının yaklaşık yarısını kaplayan, yaşı ve büyüklüğü nedeniyle ilgi çeken orman varlığı da alanın flora zenginliği açısından önemli bir değeridir. Bunun yanı sıra, ilçede bulunan yaban hayvanları alanın önemli fauna zenginliklerini oluşturmaktadır (Külekcı ve Bulut, 2012: 188).

Tablo 4.8. Oltu Ekoturizm Potansiyeli

Dağ Turizmi	Akdağ	3030 m.	Göl Turizmi ve Olta Balıkçılığı	Kütüklü Göl
	Kırdağ	2000 m.		Ayvalı Barajı
Kamp Turizm ve Mesire Alanı	Uzunoluk		Flora- Fauna	Akdağ
	Akdağ			Kütüklü Göl
	Şendurak			Oltu Havzası
	Kütüklü Göl		Kuş Gözlem	Olur-Oltu Bozkırları
Akarsu Turizmi	Oltu Çayı		Av Turizmi	Sülünkaya D.A.
Yayla Turizmi	Perturan Yayla			Özdere D.A.
Foto Safari	Akdağ		Atlı Doğa Yürüyüşü	Olur-Oltu Bozkırları
	Olur-Oltu Bozkırları			

Oltu tarihi ve kültürel varlıklarıyla bölgenin belki de en zengin ilçesidir. İlçede birçok kale vardır. Merkezde bulunan Oltu Kalesi ise ilçenin sembolüdür. İlçede ki Rus Kilisesi, Mısıri Zinnun Türbesi ve Arslanpaşa Külliyesi inanç turizmi açısından önemli bir yere sahiptir. İlçede çıkarılan ve işlenen Oltu Taşı Türkiye’de bilinirliği yüksek bir değerdir. İlçe birçok âşık yetiştirmiştir. Bu âşıkları ilçenin tanınmasını sağlamışlardır. En önemli halk ozanı Mevlüt İhsanidir. İlçenin kendine has yaptığı Un Helvası, Cağ Kebap, Tatar Böreği, Keşkah, Kesme Aşı, Cadi Ekmeği yöresel yemekleridir. Bunların yanında ilçede yetişen dut, patates ve ceviz en çok tüketilen yiyeceklerdir. İlçenin bilinen başlıca oyunları Nari, Delloy, Jandarma, Temur Ağadır. İlçenin ekoturizm potansiyellerinin detaylarını gösteren tablo aşağıda paylaşılmıştır.

4.4.1.7. Olur Ekoturizm Potansiyeli

İlçe doğal güzellikleri bozulmamış ilçelerden biridir. Yüz ölçümü olarak küçük olmasına rağmen ekoturizm potansiyeli oldukça yüksektir. Dağlarda macera sporları için uygun alanlarda yamaç paraşütü yapılabilir. Bozkırlar kuş gözlem ve flora- fauna için uygundur. İlçede irili ufaklı göller bulunmaktadır. Bu göllerde olta balıkçılığı faaliyetleri yapılabilmektedir. İlçede çok fazla yayla bulunmasına rağmen çok azı hala kullanılmaktadır. Bu yaylalar kampçılık etkinlikleri için elverişlidir. İlçede bulunan Yıldızkaya Mağarası sarkıt ve diktleriyle mağara turizmi açısından değerlendirilebilir. İlçede bulunan ormanlar birçok aktivite için elverişli olup, atlı doğa yürüyüşleri ve foto safari gibi faaliyetler gerçekleştirilebilir. İlçede iki adet doğa yürüyüşü rotası olarak değerlendirilebilecek rota tespit edilmiştir. Av turizmi yerel halk tarafından bilinse de ekoturistler tarafından bilinmemektedir. İlçede jeotermal alan olduğu için termal turizm

değerlendirilebilir. Türkiye'nin her yöresinde yapılan Festivaller Olur'da da bulunmaktadır. İlçede yapılan festival sayesinde ekonomik ve sosyal alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Yapılan bu etkinlik sayesinde farklı illerde ikamet eden insanların ilçeğe gelmeleri sağlanmaktadır.

Tablo 4.9. Olur Ekoturizm Potansiyeli

Dağ Turizmi	Akdağ	3030 m.	Göl Turizmi ve Olta Balıkçılığı		Beğendik Gölü	
	Pancarlı Tepesi	2697 m.			Alabalık Suyu	
	Horasan Tepesi	2842 m.			Ürünlü Göleti	
	Sarıbaba Tepesi	2605 m.			Olur Deresi	
	Zamp Dağı	2745 m			Çataksu Çayı	
Flora-Fauna	Çataksu Çayı	Yayla Turizmi	Ürünlü Yayla	Mağara Turizmi	Yıldızkaya Mağarası	
	Akdağ		Uzun Yayla		Kuş Gözlem	Olur-Oltu Bozkırları
	Beğendik Gölü		Dutlu Yayla			
Kamp Turizmi ve Mesire Alanı	Akdağ	Doğa Yürüyüşü	Yolgözler	14-17 km.		
	Ormanağzı		Yeşilbağlar	8-10 km.		
	Ulahur Boğazı	Av Turizmi	Akdağ D.A	Kaban D.A		

İlçenin tarihi ve kültürel varlıkları ekoturizm açısından oldukça önemlidir. İlçede ki Vank Kilisesi ve Tahta Cami yine farklı dinlerden insanların ziyaret amaçlı tercih edeceği yapılardır. İlçede bulunan Pertus Ören Yeri ve Kalesi tam bir harabe şehir görüntüsünde olup tarihi bir değere sahiptir. İlçenin kendine has yaptığı Cağ Kebap Mıhlama, Bazlama, Kekik Balı, Kuymak, Hasuta, Kandirif Peyniri yöresel yemekleridir. Bunların yanında ilçede yetişen dut ve ceviz en çok tüketilen yiyeceklerdir. İlçenin bilinen başlıca oyunları Jandarma, Temur Ağa, Atabarıdır. İlçenin ekoturizm potansiyellerinin detaylarını gösteren tablo aşağıda paylaşılmıştır.

4.4.1.8. Şenkaya Ekoturizm Potansiyeli

Erzurum'un kuzeydoğusunda yer alan Şenkaya, kendine has yöresel özellikleri dikkat çekmektedir. Ekoturizm faaliyeti olarak ilçenin en önemli kaynağı Allahuekber dağlarının ilçede bulunmasıdır. Bu dağlarda kuş gözlem ve dağ turizminin yapılabilmesi ilçenin potansiyelini artırmaktadır. İlçede bulunan Penek kalesi güzergâhında doğa yürüyüşü olabilecek rota belirlenmiştir. İlçede bulunan Şirankes adı verilen mevkii de çim kayağı ve kampçılık aktiviteleri yapılabilmektedir. Türkiye'nin her yöresinde yapılan Festivaller Şenkaya'da da bulunmaktadır. İlçede yapılan festival sayesinde

ekonomik ve sosyal alanda gelişmeler yaşanmaktadır. Yapılan bu etkinlik sayesinde farklı illerde ikamet eden insanların ilçeye gelmeleri sağlanmaktadır.

Tablo 4.10. Şenkaya Ekoturizm Potansiyeli

Dağ Turizmi	Allahuekber Dağları	3120 m.	Kamp Turizmi ve Mesire Alanı	Şirankes
Doğa Yürüyüşü	Penek Kalesi	12-14 km.	Yayla Turizmi	Soğanlı
Kuş Gözlem	Allahuekber Dağları		Av Turizmi	Doğanköy D.A. Gülveren D.A.

Tarihi ve kültürel açıdan zengin olan ilçede birçok kale vardır. Bunların en bilineni Bardız Kalesi Evliya Çelebinin Seyahatnamesinde geçmektedir. İlçede bulunan Venk Kilisesinin çok fazla bilinirliği yoktur. Kilisenin etrafı büyük kayalarla çevrilidir ve tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. İlçeye özgü örülen Bardız Kilimi ilçenin tanıtımı açısından oldukça önemlidir, Cağ Kebap, Hıngel, Tatar Böreği ve Kor Kete ilçenin yöresel yemekleridir. İlçede en yaygın oyunlar Kadın Barları ve Halaylardır. İlçenin ekoturizm potansiyellerinin detaylarını gösteren tablo aşağıda paylaşılmıştır.

4.4.2. Katılımcıların Ekoturizm Potansiyeline İlişkin Algılarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların ekoturizme ilişkin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak sorulmuştur. Katılımcıların 9'u kadın (%14), 55'i erkek (%86) erkektir. Ankete katılanların 50'si (%78) kamu görevlisi, 10'u (%16) esnaf ve 4'ü (%6) öğrencidir. Yüz yüze görüşme esnasında vermiş oldukları cevaplar sadeleştirilerek aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.11. Katılımcıların Ekoturizm Potansiyeline İlişkin Algıları

Soru	Cevaplar (Kişi Sayısı)			
1. Ekoturizm denilince aklınıza ne geliyor?	Doğa (21)	Para (23)	Bilmiyor (14)	Diğer (6)
2. İlçenizde ekoturizme uygun doğal kaynaklar var mıdır?	Var (64)		Yok (0)	
3. İlçenizin ekoturizm açısından imajı hakkında ne düşünüyorsunuz?	İmajı Yeterli (14)		İmajı zayıf (50)	
4. Sizce yerel halkın ekoturizme bakış açısı nasıldır?	Olumlu (58)		Olumsuz (4)	Fikrim yok (2)
5. İlçenizde ulaşım imkânları yeterli midir?	Yeterli (23)		Yetersiz (41)	

Tablo 4.11. Devamı

6. İlçenizde konaklama imkânları yeterli midir?	Yeterli (6)		Yetersiz (58)	
7. İlçenizdeki yaylalarda konaklama için kampçılık imkânları mevcut mudur?	Mevcut (58)		Mevcut değil (6)	
8. İlçenizde yapılan festival ve çeşitli aktiviteler var mıdır?	Var (60)		Yok (4)	
9. İlçenizde yeterli sayıda ve nitelikte yöresel rehber var mıdır?	Var (0)	Yok (61)	Yöre halkı yardımı (3)	
10. Ekoturizm ilçenize ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan ne tür katkılar sağlayabilir?	Yöre halkının para kazanmasını, ilçenin tanınmasını ve diğer insanlarla kaynaşmasını sağlar.			
11. Ekoturizm ilçenizde sosyal, çevresel ve kültürel açıdan olumsuzluklara neden olmaktadır mıdır?	Olur (9)	Olmaz (52)		Emin değil (3)
12. İlçedeki kamu ve yerel yönetimler ekoturizmin gelişimi için yeterli katkıyı sağlayabiliyor mu?	Var (22)	Yok (39)		Emin değil (3)
13. İlçenizde ekoturizm türlerinin gelişmesine uygun kültürel varlıklar (giyim kuşam, yemek kültürü, halk oyunları, geleneksel konutları, konakları, kaleleri, kemer köprüleri) var mıdır?	Var (64)		Yok (0)	
14. İlçenizde ekoturizmin yapılmasına engel olabilecek doğal riskler var mıdır?	Var (7)		Yok (57)	

1. Eko turizm hakkındaki düşünceler;

“Ekoturizm denilince aklınıza ne geliyor?” sorusuna katılımcıların 21’i ekoturizmin doğa ile ilgili olduğunu ifade etmiştir. En çok verilen cevap ise ekonomiyle alakalı yani para getiren turizm olduğudur. Diğerleri ise bilmiyorum veya turist, firma ve küçük çaplı yapılan turizm gibi cevaplar vermişlerdir. Ekoturizmin ne olduğunu bilmeyenler için detaylı bir açıklama yaptıktan sonra görüşmeye kaldığı yerden devam etmiştir.

Tablo 4.12. Katılımcıların Ekoturizm Hakkındaki Düşünceleri

İlçeler	Doğa	Ekonomik Katkı	Bilmiyor	Diğer	Kişi Sayısı
Pazaryolu	2	3	2	1	8
İspir	3	4	1	0	8
Tortum	4	2	1	1	8
Uzundere	6	1	0	1	8
Narman	1	4	2	1	8
Oltu	3	4	1	0	8
Olur	2	4	2	0	8
Şenkaya	0	1	5	2	8
Toplam	21	23	14	6	64

2. İlçelerdeki ekoturizme uygun doğal kaynaklar;

“İlçenizde ekoturizme uygun doğal kaynaklar var mıdır?” sorusuna katılımcıların hepsi ekoturizme uygun doğal kaynakların olduğunu belirtmişlerdir. Bu soruya verilen cevaplar ile en önemli kaynakların; dağlar, yaylalar ve göller olduğu ön plana çıkmıştır. Verilen cevaplar ile ilçelerde ki mevcut ekoturizm ve potansiyel ekoturizm alanları ve ekoturizme uygun yerler isimleriyle araştırma alanının doğal ve kültürel özelliklerine ilişkin bulgular başlığında belirtilmiştir.

Tablo 4.13. Katılımcıların Doğal Varlıklar Hakkındaki Düşünceleri

İlçeler	Var	Yok	Kişi Sayısı
Pazaryolu	8	0	8
İspir	8	0	8
Tortum	8	0	8
Uzundere	8	0	8
Narman	8	0	8
Oltu	8	0	8
Olur	8	0	8
Şenkaya	8	0	8
Toplam	64	0	64

3. İlçenizin ekoturizm açısından imajı hakkındaki düşünceler;

“İlçenizin ekoturizm açısından imajı hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna katılımcıların çoğunluğu (50 kişi) ilçe imajlarının yetersiz olduğu cevabını vermiştir. Katılımcılar ilçelerinin doğal varlıklar açısından zengin olduğunu ekoturizm faaliyetleri başlar ve yatırımlar yapılırsa ilçelerinin ekoturizm konusunda tanınacağı ve gelişeceğini düşünmektedirler.

Tablo 4.14. Katılımcıların İlçe İmajına Yönelik Düşünceleri

İlçeler	İmajı Yeterli	İmajı Zayıf	Kişi Sayısı
Pazaryolu	0	8	8
İspir	2	6	8
Tortum	2	6	8
Uzundere	6	2	8
Narman	0	8	8
Oltu	3	5	8
Olur	1	7	8
Şenkaya	0	8	8
Toplam	14	50	64

4. Yerel halkın ekoturizme bakış açısı;

“Sizce yerel halkın ekoturizme bakış açısı nasıldır?” sorusuna katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu (58 kişi) ilçe halkının ekoturizme kültürel ve sosyal açıdan olumlu bakacağını, benimseyeceğini ve gerekirse destek olacağını söylemiştir. Anketörlerden sadece 4 kişi olumsuz olacağını düşünüyorken 2 kişide kararsız kalmıştır. Olumsuz düşünenler neden olarak ilçeye gelecek turistlerin ilçe halkının sakin hayatını bozabileceğini göstermişlerdir.

Tablo 4.15. Yerel Halkın Ekoturizme Bakış Açısı

İlçeler	Olumlu	Olumsuz	Fikri Yok	Kişi Sayısı
Pazaryolu	7	0	1	8
İspir	8	0	0	8
Tortum	8	0	0	8
Uzundere	8	0	0	8
Narman	6	1	1	8
Oltu	8	0	0	8
Olur	7	1	0	8
Şenkaya	6	2	0	8
Toplam	58	4	2	64

5. Yerel halkın ulaşım imkânları hakkındaki düşünceleri;

“İlçelerin ulaşım imkânları yeterli midir?” diye sorulmuştur. Katılımcıların 41’i ulaşım imkânlarının yetersiz olduğunu düşünmektedir. İlçelere ulaşımın sadece öğlene kadar mümkün olduğunu ve kış aylarında ise daha yetersiz hal aldığını belirtmişlerdir. İlçelerin çoğuna düzenlenen sefer sayılarının yetersiz olduğu belirtilmiştir.

Tablo 4.16. Ulaşım İmkânlarının Yeterliliğine İlişkin Düşünceler

İlçeler	Ulaşım Yeterli	Ulaşım Yetersiz	Kişi Sayısı
Pazaryolu	0	8	8
İspir	1	7	8
Tortum	8	0	8
Uzundere	8	0	8
Narman	0	8	8
Oltu	6	2	8
Olur	0	8	8
Şenkaya	0	8	8
Toplam	23	41	64

6. Yerel halkın ulaşım imkânları hakkındaki düşünceleri;

“İlçenizde konaklama imkânları yeterli midir?” diye sorulmuştur. Katılımcıların 58’i ilçelerinde neredeyse özel konaklama işletmesinin olmadığını olanların ise az odalı öğretmen evi ve misafirhane olduğunu belirtmişlerdir. Yatırımcıların ilçelere yatırım yapmadığını bunun nedeninin ise yapılacak yatırımların karşılığını alamayacağını düşünmeleri olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 4.17. Konaklama İmkânlarının Yeterliliğine İlişkin Düşünceler

İlçeler	Konaklama Yeterli	Konaklama Yetersiz	Kişi Sayısı
Pazaryolu	0	8	8
İspir	1	7	8
Tortum	0	8	8
Uzundere	0	8	8
Narman	0	8	8
Oltu	5	3	8
Olur	0	8	8
Şenkaya	0	8	8
Toplam	6	58	64

7. İlçenizdeki yaylalarda konaklama için kampçılık imkânları;

“İlçenizdeki yaylalarda konaklama için kampçılık imkânları mevcut mudur?” sorusuna katılımcıların 58’i yaylalarda konaklamak için kampçılık imkânlarının yeterli olduğunu söylerken kalan 6 kişi ise yetersiz ve geliştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Yeterli olduğunu ifade eden katılımcılar, ilçelerdeki yaylaların eskisi kadar aktif kullanılmasa da kampçılık için uygun bölgelerin bulunduğunu ve burada kampçıların rahat edebileceğini belirtmişlerdir.

Tablo 4.18. Yaylalarda Kampçılık İmkânlarına İlişkin Düşünceler

İlçeler	Mevcut	Mevcut Değil	Kişi Sayısı
Pazaryolu	6	2	8
İspir	5	3	8
Tortum	7	1	8
Uzundere	8	0	8
Narman	8	0	8
Oltu	8	0	8
Olur	8	0	8
Şenkaya	8	0	8
Toplam	58	6	64

8. İlçelerde yapılan festival ve şenlikler;

“İlçenizde yapılan festival ve çeşitli aktiviteler var mıdır?” sorusuna katılımcıların 60’ı ilçelerinde her yıl düzenli olarak festival yapıldığını ve bu festivallere katılımın yoğun olduğunu belirtirken geriye kalan 4 kişi ise festivallerin yetersiz olduğunu veya her yıl yapılmadığını belirtmişlerdir. İlçelerde yapılan festivaller, tanıtıma ve turist çekmeye de yardımcı olmakla beraber kültürel mirasında korunmasını sağlamaktadır. İlçelerde yapılan festivallerin adları tablo 4.19 da paylaşılmıştır.

Tablo 4.19. İlçelerdeki Festivaller ve Şenlikler

İlçeler	Festivaller	İlçeler	Festivaller
Pazaryolu	Geleneksel Balıklıgöl Festivali	Narman	Âşık Sümmani Şenlikleri
	Karakucak Güreşleri Şenlikleri		
İspir	Panayır (Deri) Festivali	Oltu	Kırdağ Kültür ve Sanat Şenlikleri
Tortum	Karakucak Güreş Festivali	Olur	Akdağ Kültür ve Sanat Festivali
	Geleneksel Tortum Şenlikleri		
Uzundere	Cumhuriyet Karakucak Güreş Etkinlikleri	Şenkaya	Kültür ve Sanat Etkinlikleri Festivali
	Armutlu Festivali		

9. İlçelerdeki rehber ve yeterli sayıda ve nitelikte yöresel rehber durumu;

“İlçenizde yeterli sayıda ve nitelikte yöresel rehber var mıdır?” sorusuna katılımcıların aslında hepsi profesyonel rehber olmadığını söylemelerine rağmen tabloda 61 kişi olarak gösterilmiştir. Çünkü 3 kişi sonrada rehber olmamasına rağmen yöre halkından insanların yardım edebileceğini belirtip kararlarını değiştirmiştir.

Tablo 4.20. Profesyonel Rehber Varlığına İlişkin Cevaplar

İlçeler	Var	Yok	Yöre Halkı Yardımı	Kişi Sayısı
Pazaryolu	0	8	0	8
İspir	0	8	0	8
Tortum	0	7	1	8
Uzundere	0	7	2	8
Narman	0	8	0	8
Oltu	0	7	0	8
Olur	0	8	0	8
Şenkaya	0	8	0	8
Toplam	0	61	3	64

10. Yerel halkın ekoturizmin katkıları hakkındaki düşünceleri;

“Ekoturizm ilçenize ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan ne tür katkılar sağlayabilir?” diye sorulduğunda katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edildiğinde ortaya “Yerel halkın para kazanmasını, ilçenin tanınmasını ve diğer insanlarla kaynaşmasını sağlar.” ortak cevabı ortaya çıkmıştır.

11. Yerel halkın ekoturizmin olumsuzlukları hakkındaki düşünceleri;

“Ekoturizm ilçenizde sosyal, çevresel ve kültürel açıdan olumsuzluklara neden olmakta mıdır?” diye sorulmuştur. Katılımcılardan 52 kişi ekoturizmin aktif olarak ilçelerinde gerçekleşmediğini fakat herhangi bir olumsuzluğa yol açacağını düşünmediğini söylerken 3 kişi ekoturizm faaliyetleri olmadığı için emin olmadıklarını belirtmişlerdir. Geriye kalan 9 kişi ise ilçenin kalabalığı kaldıramayacağını, doğal güzelliklerinin tahrip olacağını ve huzurlarının bozulacağını düşünerek olumsuzluklara neden olur cevabını vermişlerdir.

Tablo 4.21. Yerel Halkın Ekoturizmin Olumsuzluklarına Yönelik Düşünceleri

İlçeler	Olur	Olmaz	Emin Değil	Kişi Sayısı
Pazaryolu	0	8	0	8
İspir	0	7	1	8
Tortum	1	6	1	8
Uzundere	0	8	0	8
Narman	2	6	0	8
Oltu	3	5	0	8
Olur	1	7	0	8
Şenkaya	2	5	1	8
Toplam	9	52	3	64

12. Yerel halkın yatırımlar hakkındaki düşünceleri

“İlçedeki kamu ve yerel yönetimler ekoturizmin gelişimi için yeterli katkıyı sağlayabiliyor mu?” sorusuna katılımcıların 39’u ekoturizm için yerel yönetimlerin yatırımlarının istenilen düzeyde olmadığını düşünürken 22 kişi yapılan katkının yeterli olduğunu düşünmektedir. Geriye kalan 3 kişi ise konuyla ilgili olmadıklarını desteğin olup olmadığı hakkında emin olmadıklarını belirtmişlerdir. Yöre halkı ilçelerine yapılacak yatırımlarla ilçelerinin ekoturizm açısından kalkınacağını ve tanınacağını düşünmektedirler.

Tablo 4.22. Kamu ve Yerel Yönetimlerin Katkılarına İlişkin Cevaplar

İlçeler	Var	Yok	Emin Değil	Kişi Sayısı
Pazaryolu	2	6	0	8
İspir	2	5	1	8
Tortum	3	4	1	8
Uzundere	8	0	0	8
Narman	2	6	0	8
Oltu	2	5	1	8
Olur	2	6	0	8
Şenkaya	1	7	0	8
Toplam	22	39	3	64

13. İlçelerdeki kültürel ve tarihi varlıklar;

“İlçenizde ekoturizm türlerinin gelişmesine uygun kültürel varlıklar (giyim kuşam, yemek kültürü, halk oyunları, geleneksel konutları, konakları, kaleleri, kemer köprüleri) var mıdır?” diye sorulmuştur. Katılımcıların tamamı ilçelerinde ekoturizme uygun kültürel varlıkların olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Oltu ve Narman halk müziği ve edebiyatı ile ün kazanmış ve birçok halk ozanı yetiştirmiştir. Bu ozanların en bilinenleri âşık Mevlüt İhsani ve âşık Sümmanidir. Bu soruda öne çıkan en önemli kültürel varlıklar Kaleler, Yemekler ve Oyunlardır. Verilen cevaplar tablo 4.23. de paylaşılmıştır.

Tablo 4.23. Kültürel ve Tarihi Varlıklara Yönelik Cevaplar

İlçeler	Yemekler	Oyunlar	Kültürel ve Tarihi Yapılar
Pazaryolu	Enişte Yemeği Büryan Haris Su Böreği Kuymak	Karabet Horon	Kümbettepe Kalesi Laleli Kalesi
İspir	Çaşur Gavut Borani Löbiye Pancarı Su Böreği	Can Temur Aşıрма Tulum Sarıköz İspir Barı Tıllara Sıksara	Sarıkonaklar Kilisesi İspir Kalesi Ulubel Manastırı Tuğrulşah Camii Kadioğlu Medresesi

Tablo 4.23. (Devamı)

Tortum	Dut Çullaması Çaşır Borani Çarıklı Fasulye Cağ Kebap Kete Herle Aşı Pestil Çullaması Kelecoş Kaysefe Tarhana Aşı	Kavurma Koydum Tasa Kavak	Kireçli Köprü Meryem Ana Kilisesi Tortum Kalesi
Uzundere	Tandır Ekmeği Cağ Kebap Tirit Pestil Çullaması Çarıklı Fasulye Tatar Böreği Kor Kete Çortutu Pancarı	Aşşaktan Gelirem Kavak Uzundere Barı	Öşvank Kilisesi Engüzek Kalesi Köttek Mağarası Seyir Terası Uzundere Evleri
Narman	Çiriş Ayrıan Aşı Ekşili Dolma Peynir Kuymağı Poğaç Yumurta Pilavı	Erzurum Barları	Peri Bacaları Ethem Baba Türbesi Kabirler Halk Ozanları
Oltu	Un Helvası Cağ Kebap Tatar Böreği Keşkah Kesme Aşı Cadi Ekmeği	Nari Delloy Jandarma Temur Ağa	Oltu Kalesi Arslanpaşa Külliyesi Mısri Zinnun Türbesi Rus Kilisesi Oltu Taşı Halk Ozanları
Olur	Cağ Kebap Mıhlama Bazlama Kuymak Hasuta Kandırif Peyniri	Jandarma Temur Ağa Atabarı	Vank Kilisesi Tahta Camii Pertus (Eğlek) Ören Yeri ve Kalesi Oltu Taşı
Şenkaya	Cağ Kebap Hıngel Tatar Böreği Kor Kete	Kadın Barları Halaylar	Penek Kalesi Bardız Kilimi Yedi Odalar

14. Yerel halkın ilçelerdeki doğal riskler hakkındaki düşünceleri;

“İlçenizde ekoturizmin yapılmasına engel olabilecek doğal riskler var mıdır?” diye sorulmuştur. Katılımcıların 57’si ekoturizmin yapılmasına engel olabilecek doğal risklerin olmadığını söylerken 7 kişi uzaklık ve kış aylarında yol durumunun tehlikeli olabileceğini belirtmişlerdir.

Tablo 4.24. İlçelerdeki Doğal Risklere İlişkin Cevaplar

İlçeler	Var	Yok	Kişi Sayısı
Pazaryolu	1	7	8
İspir	1	7	8
Tortum	2	6	8
Uzundere	0	8	8
Narman	2	6	8
Oltu	0	8	8
Olur	0	8	8
Şenkaya	1	7	8
Toplam	7	57	64

4.4.3. SWOT Analizine Yönelik Bulguları

Yüz yüze yapılan görüşmeler ve ilçelere bizzat gidip yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgularla Erzurum Kuzey İlçelerinin SWOT analizleri yapılmıştır. Yapılan bu analiz sonucunda, yapılan yüz yüze görüşmelerle Kuzey İlçelerinin güçlü ve zayıf yönleri tespit edilip, ikincil kaynaklar ve bizzat ziyaretler sırasında toplanan veriler derlenmiş Fırsatlar ve Tehditler SWOT analizi yöntemi ile belirlenmiştir.

Araştırma sahası olarak seçilen ilçeler Erzurum ilinin Kuzey tarafında olup birbirlerine yakın ilçelerdir. Bu nedenle yapılan SWOT analizi kontrol edildiğinde çoğu noktada benzerlikler görülmektedir.

Bölgenin güçlü yönleri; yapılan SWOT analizi sonucunda ilçelerin hepsinde ekoturizm faaliyetleri için doğal güzelliklerin olduğu belirlenmiştir. Bölgenin sahip olduğu yöresel ve kültürel varlıklar bölgenin ekoturizm açısından çekiciliğini artırmaktadır. Ekoturistlerin doğal risk yaşama endişesinin olmaması, yöresel festivallere katılma imkânları ve yaylaların kamp için uygun olması bölgenin güçlü yönleridir.

Bölgenin zayıf yönleri; Ekoturistlere yok gösterecek rehberlerin olmaması ve konaklama ihtiyaçlarını karşılamada ki problemleri ekoturizm açısından oldukça zayıf

bir yöndür. Yapılan yatırımların yetersizliği, ulaşım sorunu bölgenin ve yöre halkının konuyla alakalı bilinçsiz oluşu ekoturizmin gelişmesini olumsuz etkilemektedir.

Bölgenin fırsatları; İnsanların ekoturizm taleplerinin artması ve yöre halkının ekoturizme sıcak bakması bölgenin en önemli fırsatlarındandır. Bölgenin ekoturizm potansiyelinin yüksek olması ve sahip olduğu doğal güzellikler farklı doğa sporlarına olanak sağlamaktadır.

Bölgenin tehditleri; Bölgeye gelmesi muhtemel olan bilinçsiz ekoturistlerin çevreye ve doğal güzelliklere zarar verme ihtimalleri büyük bir tehdittir. Bölgede yapılacak yatırımların kullanılmama riski ya da fazla ekoturist gelmesi yaşanabilecek olumsuzluklardır.

Tablo 4.25. Kuzey İlçeleri (Genel Analiz)

GÜÇLÜ YÖNLER	Sayı	Yüzde
Bölgede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması	64	100
Bölgenin yöresel ve kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.)	64	100
Bölgenin festival turizmine açık olması	60	94
Bölgede kampçılık için uygun yaylaların olması	58	91
Bölgede halkın ekoturizme olumlu bakışı	58	91
Bölgede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması	57	89
ZAYIF YÖNLER	Sayı	Yüzde
Bölgeyi bilen ve tanıyan rehberlerin bulunmaması	64	100
Bölgede konaklama tesislerinin yetersiz olması	58	91
Bölgenin ekoturizm imajının zayıf olması	50	78
Bölgede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olmaması	49	77
Bölgede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçsiz olması	43	67
Bölgede ulaşım imkânlarının yetersiz olması	41	64

Tablo 4.25. (Devamı)

FIRSATLAR
Bölgenin farklı doğa sporlarına elverişli olması
Bölgenin ikliminin ekoturizme elverişli olması
Bölgenin ekoturizm potansiyelinin yüksek olması
Bölge halkının turizme sıcak bakması
Bölgedeki yolları genişletme ve asfalt çalışmalarının yapılması
İnsanların ekoturizm talebinin artması
Bölgede bitki ve hayvan çeşitliliğinin olması
Bölgede kuş gözlem alanlarının olması
Bölgenin tarihi açıdan zengin bir geçmişi olması
Yerel halkın gelişmelere açık olması
TEHDİTLER
Bölgedeki bitki ve hayvan çeşitliliğinin zarar görme riski
Bölgedeki doğal değerlerin zarar görme riski
Bölgede yapılacak tesislerin kullanılmama riski
Gelecek turist sayısının taşıma kapasitesinin üstüne çıkma olasılığı
Bölgeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi
Bölgedeki geleneksel yaşamın bozulması
Bölgede çevre kirliliği oluşma riski
Bölgede kaçak avlanma riski
Turistlere hizmet verecek vasıflı eleman eksikliği
Çevre il/ilçelerde ekoturizm etkinliklerinin yapıldığı popüler yerlerin olması

Tablo 4.26. Pazaryolu Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
➤ İlçede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması ➤ İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı ➤ İlçede kampçılık için uygun yaylaların olması ➤ İlçenin festival turizmine açık olması ➤ İlçenin yöresel kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.) ➤ İlçede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması ➤ İlçede av turizmi, yayla turizmi, botanik turizmi, av turizmi, akarsu turizmi ve dağ turizmi için uygun bölgelerin bulunması	➤ İlçede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçsiz olması ➤ İlçenin imajının zayıf olması ➤ İlçede ulaşım imkânlarının ve alt yapının yetersiz olması ➤ İlçede konaklama tesislerinin yetersiz olması ➤ İlçede turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mekânların çok az olması (market, lokanta vb.) ➤ İlçede turizm rehberinin olmaması ➤ İlçede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olmaması ➤ İlçenin tanıtımının ve reklamının yetersiz olması ➤ İlçede hizmet verecek kalifiye elemanın olmaması ➤ İlçede göçün fazla olması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
➤ İlçenin farklı doğa sporlarına elverişli olması ➤ İnsanların ekoturizm talebinin artması ➤ İlçe halkının turizme sıcak bakması ➤ Bölgedeki yolları genişletme ve asfalt çalışmalarının yapılması ➤ İlçede bitki çeşitliliğinin olması	➤ İlçede çevre kirliliği oluşma riski ➤ İlçede bitki çeşitliliğinin zarar görme riski ➤ Göç nedeniyle kendi kültürünün unutulması ➤ İlçede kaçak avlanma riski ➤ İlçede yapılacak tesislerin kullanılmama riskinin olması ➤ İlçedeki geleneksel yaşamın bozulması ➤ İlçeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi ➤ İlçedeki doğal değerlerin bozulması ➤ İlçedeki tarihi yapıların tahrip edilmesi ➤ İlçe halkının bilinçlendirilmemesi

Tablo 4.27. İspir Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
➤ İlçede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması ➤ İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı ➤ İlçede kampçılık için uygun alanların olması ➤ İlçenin festival turizmine açık olması ➤ İlçenin yöresel kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.) ➤ İlçede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması ➤ İlçenin ekoturizm için ikliminin uygun olması ➤ İlçede keşfedilmemiş ekoturizm bölgelerinin olması ➤ İlçenin dağ turizmi, yayla turizmi, doğa yürüyüşü, olta balıkçılığı, bitki çeşitliliği, mağara turizmi, kuş gözlem, dağ bisikleti ve av turizmine uygun alanlara sahip olması	➤ İlçede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçsiz olması ➤ İlçe imajının zayıf olması ➤ İlçede ulaşım imkânlarının yetersiz olması ➤ İlçede konaklama tesislerinin yetersiz olması ➤ İlçede turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mekânların çok az olması (market, lokanta vb.) ➤ İlçede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olmaması ➤ İlçede turizm rehberinin olmaması ➤ İlçede hizmet verecek kalifiye elemanın olmaması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
➤ İlçenin farklı doğa sporlarına elverişli olması ➤ İlçede halkın turizme sıcak bakması ➤ İlçede ekoturizm potansiyelinin yüksek olması ➤ İlçenin tarihi açıdan önemli bir yere sahip olması ➤ Bölgedeki yolları genişletme ve asfalt çalışmalarının yapılması ➤ İlçenin tanıtımının ve reklamının geçen yıllara göre artırılmış olması ➤ İnsanların ekoturizm talebinin artması ➤ İlçe halkının ekoturizm faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlaması ➤ İlçede bitki zenginliğinin olması ➤ İlçede İspir Hamza Polat Meslek Yüksekokulunun olması	➤ İlçede çevre kirliliği oluşması ➤ İlçede bitki çeşitliliğinin zarar görmesi ➤ İlçede doğal varlıkların zarar görmesi ➤ İlçedeki tarihi yapıların tahrip edilmesi ➤ İlçeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi ➤ İlçeye yakın merkezlerde daha popüler yerlerin olması ➤ İlçede geleneksel yapının bozulması ➤ İlçede yapılacak tesislerin kullanılmaması ➤ İlçe halkının bilinçlendirilmemesi ➤ İlçede kaçak avlanma riski ➤ Turistlere hizmet verecek vasıflı eleman eksikliği

Tablo 4.28. Tortum Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
➤ İlçede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması ➤ İlçede ulaşım imkânlarının yeterli olması ➤ İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı ➤ İlçede turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mekânların olması (market, lokanta vb.) ➤ İlçede kampçılık için uygun yaylaların olması ➤ İlçenin festival turizmine açık olması ➤ İlçenin yöresel kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.) ➤ İlçede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması ➤ İlçenin yayla turizmi, doğa yürüyüşü, bitki çeşitliliği, olta balıkçılığı ve kuş gözlemciliği için uygun alanlara sahip olması	➤ İlçede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçsiz olması ➤ İlçenin imajının zayıf olması ➤ İlçede konaklama tesislerinin yetersiz olması ➤ İlçede turizm rehberinin olmaması ➤ İlçede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olmaması ➤ İlçede göçün fazla olması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
➤ İlçe halkının turizme sıcak bakması ➤ İlçedeki konaklama imkânlarının arttırılması ➤ İlçenin tarihi açıdan önemli bir yere sahip olması ➤ İlçeye yönelik tanıtımların arttırılması ➤ İlçe halkının ekoturizm faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlaması ➤ İnsanların ekoturizm talebinin artması	➤ İlçede çevre kirliliği oluşması ➤ İlçede yapılacak tesislerin kullanılmama riski olması ➤ İlçedeki tarihi yapıların tahrip edilmesi ➤ Göç nedeniyle kendi kültürünün unutulması ➤ İlçedeki geleneksel yaşamın bozulması ➤ İlçeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi ➤ İlçedeki doğal değerlerin bozulması ➤ İlçe halkının bilinçlendirilmemesi ➤ İlçede bitki çeşitliliğinin zarar görmesi ➤ İlçede kaçak avlanma riski

Tablo 4.29. Uzundere Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
➤ İlçede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçli olması ➤ İlçede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması ➤ İlçenin ekoturizm için ikliminin uygun olması ➤ İlçe imajının güçlü olması ➤ İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı ➤ İlçede ulaşım imkânlarının yeterli olması ➤ İlçede turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mekânların çok az olması (market, lokanta vb.) ➤ İlçede kampçılık için uygun alanların olması ➤ İlçenin festival turizmine açık olması ➤ İlçede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olması ➤ İlçenin yöresel kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.) ➤ İlçede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması ➤ İlçenin dağ turizmi, yayla turizmi, doğa yürüyüşü, olta balıkçılığı, bitki çeşitliliği, mağara turizmi, akarsu turizmi, bisiklet yolu, su sporları, av turizmi ve kuş gözlemciliği için uygun alanlara sahip olması	➤ İlçede altyapının yetersiz olması ➤ İlçede konaklama tesislerinin yetersiz olması ➤ İlçede turizm rehberinin olmaması ➤ İlçede eğitilmiş eleman eksikliği olması ➤ İlçenin havaalanına uzak olması ➤ İlçe halkının ekoturizm konusunda deneyim eksikliği ➤ İlçenin şehir merkezinden uzak oluşu
FIRSATLAR	TEHDİTLER
➤ İlçenin farklı doğa sporlarına elverişli olması ➤ İlçe halkının turizme sıcak bakması ➤ İlçedeki turizm tesislerinin artırılması ➤ İlçe halkının ekoturizm faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlaması ➤ İlçenin Cittaslow olması ➤ İlçenin tanıtımının ve reklamının geçen yıllara göre artırılmış olması ➤ İnsanların ekoturizm talebinin artması ➤ İlçeye seyir amaçlı cam teras yapılması	➤ İlçede çevre kirliliği yaşanması ➤ İlçede yapılacak tesislerin kullanılmama riski olması ➤ İlçedeki geleneksel yaşamın bozulması ➤ İlçeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi ➤ İlçedeki doğal değerlerin bozulması ➤ İlçe halkının bilinçlendirilmemesi ➤ İlçede bitki çeşitliliğinin zarar görmesi ➤ Adrenalin sporlarında dikkatsizlik sebebi ile meydana gelebilecek yaralanmalar ve can kaybı olasılığı ➤ İlçede kaçak avlanma riski

Tablo 4.30. Narman Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
➤ İlçede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması ➤ İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı ➤ İlçede kampçılık için uygun yaylaların olması ➤ İlçenin festival turizmine açık olması ➤ İlçenin yöresel kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.) ➤ İlçede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması ➤ İlçenin dağ turizmi, yayla turizmi, doğa yürüyüşü, av turizmi ve kuş gözlemciliği için uygun alanlara sahip olması	➤ İlçede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçsiz olması ➤ İlçenin imajının zayıf olması ➤ İlçede ulaşım imkânlarının yetersiz olması ➤ İlçede altyapı ve yolların yetersiz olması ➤ İlçede konaklama tesislerinin yetersiz olması ➤ İlçede turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mekânların çok az olması (market, lokanta vb.) ➤ İlçede turizm rehberinin olmaması ➤ İlçede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olmaması ➤ İlçede göçün fazla olması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
➤ İlçe halkının turizme sıcak bakması ➤ İlçenin tarihi açıdan önemli bir yere sahip olması ➤ İlçenin tanıtımının ve reklamının geçen yıllara göre arttırılmış olması ➤ İlçe halkının ekoturizm faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlaması ➤ İnsanların ekoturizm talebinin artması	➤ İlçede çevre kirliliği oluşma riski ➤ İlçede yapılacak tesislerin kullanılmama riski olması ➤ İlçedeki tarihi yapıların tahrip edilmesi ➤ İlçedeki geleneksel yaşamın bozulması ➤ İlçeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi ➤ İlçedeki doğal değerlerin tahrip ➤ Göç nedeniyle kendi kültürünün unutulması ➤ Göç nedeniyle kendi kültürünün unutulması ➤ İlçe halkının bilinçlendirilmemesi ➤ İlçede kaçak avlanma riski

Tablo 4.31. Oltu Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
➤ İlçede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması ➤ İlçenin imajının güçlü olması ➤ İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı ➤ İlçede ulaşım imkânlarının yeterli olması ➤ İlçede konaklama tesislerinin yeterli olması ➤ İlçede turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mekânların olması (market, lokanta vb.) ➤ İlçede kampçılık için uygun yaylaların olması ➤ İlçenin festival turizmine açık olması ➤ İlçenin yöresel kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.) ➤ İlçede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olması ➤ İlçede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması ➤ İlçenin dağ turizmi, yayla turizmi, olta balıkçılığı, akarsu turizmi, bitki çeşitliliği, av turizmi ve kuş gözlemciliği için uygun alanlara sahip olması	➤ İlçede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçsiz olması ➤ İlçede turizm rehberinin olmaması ➤ İlçeye yakın merkezlerde daha popüler yerlerin olması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
➤ İlçe halkının turizme sıcak bakması ➤ İlçenin tarihi açıdan önemli bir yere sahip olması ➤ İlçenin tanıtımının ve reklamının geçen yıllara göre arttırılmış olması ➤ İlçeye yönelik tanıtımların arttırılması ➤ İlçede bitki zenginliği olması ➤ İlçede Oltu Meslek Yüksekokulunun olması ➤ İlçede Oltu taşı ocaklarının olması ➤ İlçe halkının ekoturizm faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlaması ➤ İlçede halkın ekoturizmi desteklemesi ➤ İnsanların ekoturizm talebinin artması	➤ İlçede çevre kirliliği oluşma riski ➤ İlçede bitki çeşitliliğinin zarar görmesi ➤ İlçede yapılacak tesislerin kullanılmama riski olması ➤ İlçedeki tarihi yapıların tahrip edilmesi ➤ İlçedeki geleneksel yaşamın bozulması ➤ İlçeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi ➤ İlçede doğal varlıkların zarar görmesi ➤ İlçe halkının bilinçlendirilmemesi ➤ İlçeye yakın merkezlerde daha popüler yerlerin olması ➤ İlçede kaçak avlanma riski

Tablo 4.32. Olur Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
➤ İlçede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması ➤ İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı ➤ İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı ➤ İlçede kampçılık için uygun alanların olması ➤ İlçenin festival turizmine açık olması ➤ İlçenin yöresel kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.) ➤ İlçede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması ➤ İlçenin ekoturizm için ikliminin uygun olması ➤ İlçede keşfedilmemiş ekoturizm bölgelerinin olması ➤ İlçenin dağ turizmi, yayla turizmi, doğa yürüyüşü, olta balıkçılığı, bitki çeşitliliği, mağara turizmi, av turizmi ve kuş gözlemciliği için uygun alanlara sahip olması	➤ İlçede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçsiz olması ➤ İlçe imajının zayıf olması ➤ İlçede ulaşım imkânlarının yetersiz olması ➤ İlçede konaklama tesislerinin yetersiz olması ➤ İlçede turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mekânların çok az olması (market, lokanta vb.) ➤ İlçede turizm rehberinin olmaması ➤ İlçede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olmaması ➤ İlçenin tanıtımının ve reklamının yetersiz olması ➤ İlçede göçün fazla olması ➤ Turistlere hizmet verecek kalifiye elemanın olmaması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
➤ İlçenin farklı doğa sporlarına elverişli olması ➤ İlçede halkın turizme sıcak bakması ➤ İlçede ekoturizm potansiyelinin yüksek olması ➤ İnsanların ekoturizm talebinin artması ➤ İlçe halkının ekoturizm faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlaması ➤ İlçenin bitki zenginliğinden dolayı üretilen kekik balının yüksek kaliteli olması ➤ Bölgedeki yolları genişletme ve asfalt çalışmalarının yapılması ➤ İlçede Oltu taşı ocaklarının olması	➤ İlçede bitki çeşitliliğinin zarar görmesi ➤ İlçeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi ➤ İlçeye yakın merkezlerde daha popüler yerlerin olması ➤ İlçede doğal varlıkların zarar görmesi ➤ İlçede geleneksel yapının bozulması ➤ İlçede yapılacak tesislerin kullanılmama riski olması ➤ Göç nedeniyle kendi kültürünün unutulması ➤ İlçe halkının bilinçlendirilmemesi ➤ İlçede çevre kirliliği oluşma riski ➤ İlçede kaçak avlanma riski

Tablo 4.33. Şenkaya Swot Analizi

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
➤ İlçede ekoturizm için uygun doğal kaynakların bulunması ➤ İlçede halkın ekoturizme olumlu bakışı ➤ İlçede kampçılık için uygun yaylaların olması ➤ İlçenin festival turizmine açık olması ➤ İlçenin yöresel kültürel varlıklara sahip olması (yemek, oyun, kale vb.) ➤ İlçede ekoturizme engel olabilecek doğal risklerin bulunmaması ➤ İlçenin dağ turizmi, yayla turizmi, doğa yürüyüşü ve kuş gözlemciliği için uygun alanlara sahip olması	➤ İlçede ki halkın ekoturizm konusunda bilinçsiz olması ➤ İlçenin imajının zayıf olması ➤ İlçede ulaşım imkânlarının yetersiz olması ➤ İlçede altyapı ve yolların yetersiz olması ➤ İlçede konaklama tesislerinin yetersiz olması ➤ İlçede turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği mekânların çok az olması (market, lokanta vb.) ➤ İlçede turizm rehberinin olmaması ➤ İlçede ekoturizme yönelik yatırımların yeterli olmaması ➤ İlçenin tanıtımının ve reklamının yetersiz olması ➤ İlçede göçün fazla olması
FIRSATLAR	TEHDİTLER
➤ İlçe halkının turizme sıcak bakması ➤ İnsanların ekoturizm talebinin artması ➤ İlçenin kendine has Bardız kiliminin olması	➤ İlçede çevre kirliliği oluşma riski ➤ İlçedeki geleneksel yaşamın bozulması ➤ İlçeye bilinçsiz ekoturistlerin gelmesi ➤ İlçede doğal varlıkların zarar görmesi ➤ İlçe halkının bilinçlendirilmemesi ➤ Göç nedeniyle kendi kültürünün unutulması ➤ İlçede kaçak avlanma riski

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde insanların kitlesel turizm yerine, farklı turizm aktivitelerinin gerçekleştiği yörelere gitmeyi tercih etmelerinin kökeninde, doğaya sahip çıkma düşüncesi ile doğal, kültürel ve geleneksel hayata yönelik bilgileri öğrenmeleri, yöre halkıyla iletişim kurarak yaşantılarını anlamaları ve çeşitli etkinlikleri gerçekleştirerek tatillerini bu yörelerde geçirmek istemeleri yatmaktadır (Kızırmak, 2006: 185). Ekoturizmin çıkış nedenlerinden biri de insanların son zamanlarda doğal hayatı öğrenme, yeni yerler keşfetme ve macera arama dürtüsüdür. Kalıplaşmış turizm hareketleri yerine farklı arayışlar ve heyecanlar ekoturizmin temelini oluşturmaktadır. Ekoturizm faaliyetleri hem ekoturistlere hem de yapıldığı yerin halkına fayda sağlamaktadır. Temelinde doğayı korumak ve yöre halkının refahını geliştirmeyi barındıran bu hareket iyi planlanırsa yapıldığı bölgenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasını sağlayabilir. Yapılacak etkili bir planlama ve tanıtım, ekoturizm aktivitelerinin yöre halkını rahatsız etmeden ekoturistlerin memnun ayrılmasını sağlayabilir. Bu sayede hem yöre halkı hem de ekoturistler karşılıklı olarak memnuniyet duyup bölgede ki ekoturizmin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına katkı sağlanabileceklerdir. Çevrenin ve kültürel varlıkların gün yüzüne çıkmasını ve korunmasını sağlayacak bu hareket, yapıldığı bölgeye önemli katkılar sağlamaktadır.

Ekoturizm, her ne kadar doğayı korumaya yönelik olsa da yapıldığı çevreye hem doğal hem de kültürel zararlar verebilir. Bu faaliyeti gerçekleştirecek olan ekoturistlerin doğaya ve yöre halkına karşı gösterecekleri davranışları son derece önemlidir. Çünkü bilinçsiz ekoturistler doğal ve kültürel varlıklara zarar verebilir. Aynı zamanda yöre halkının da ekoturistlere nasıl davranacağı konusunda bilinçlendirilmesi iki tarafında bu faaliyetten memnun ayrılmasını sağlayacaktır. Hem yöre halkı hem de ekoturistler karşılıklı hoşgörü içinde olmalı ve doğal- kültürel yapıların devamlılığı için çaba göstermelidir. Çünkü ekoturizm faaliyetlerinin uzun yıllar yapılabilmesi için doğal, tarihi ve kültürel varlıkların tahrip edilmemesi büyük önem arz etmektedir

Bu çalışmada, ekoturizmin kaynağı olan doğal ve kültürel değerlerin tespit edilmesi, sürekliliğinin sağlanması ve yöre halkının maddi ve manevi açıdan kalkınması için bir araç olabilecek ekoturizm potansiyellerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda, araştırma sahasının mevcut ekoturizm aktivitelerinin ve potansiyelinin ortaya

çıkarılmasını sağlayıp önerilerde bulunabilmek için ilçelere bizzat gidilerek yapılan yüz yüze görüşmelerden, daha önce yapılmış çalışmalardan (makale, tez, kitap rapor vb.) ve bölgede yapılan SWOT analizinden elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Yapılan SWOT analiziyle bölgenin güçlü yönleri, zayıf yönler tespit edilip fırsatları ve tehditleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma alanımızı kapsayan bölge sekiz ilçeden (Pazaryolu, İspir, Tortum, Uzundere, Narman, Oltu, Olur ve Şenkaya) oluşmaktadır. Bölgede yapmış olduğumuz görüşmeler ve gözlemler sonucunda bölgede yaşayan yöre halkının büyük çoğunluğunun ekoturizm hakkında bilgi sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Bölgenin ekoturizm potansiyelinin yüksek olmasına rağmen bugüne kadar yöre halkına bu konuyla alakalı eğitim ve bilgilendirmelerin yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Bölgede Uzundere ilçesi ekoturizm kapsamında bilinçli olduğu ve ekoturizme yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek için yatırımlar yaptığı görülmektedir. İlçenin turizme verdiği önem ve yatırımlar ilçenin Türkiye'nin 11. Sakin Şehir (Cittaslow) unvanını almasına yardımcı olmuştur.

Bölgede özellikle ekoturizme uygun alanların olması araştırmanın amacı bakımından önemlidir. Çalışma sahası Erzurum il sınırlarının kuzey tarafında olmasından dolayı Karadeniz Bölgesinin birçok özelliğini taşımaktadır. Bu yüzden çalışma sahasında Doğu Anadolu Bölgesinin sert karasal ikliminden çok ılıman Karadeniz iklimi görülmektedir. Çalışma sahası içinde yer alan ilçelerin hemen hemen hepsinde Karadeniz'e özgü yaylalar mevcuttur. Araştırma sahasında özellikle dağların, yaylaların, havzaların, ormanların, göllerin, akarsuların olması ekoturizm faaliyetlerine olanak sağlamaktadır. Bu alanlarda, doğa yürüyüşleri, tırmanış, flora- fauna, kuş gözlemciliği, atlı doğa yürüyüşleri, dağ bisikleti, kampçılık ve piknik gibi birçok aktivite yapılabilmektedir. Bu dağlarda doğan Çoruh Nehri ve kollarında rafting ve kano gibi çeşitli su sporları yapmak mümkündür. Bölgede az sayıda da olsa şuan bütün aktiviteler yapılmaktadır.

Çoruh Vadisi ve Oltu Havzası kuş gözlemciliği için en uygun bölgedir. Çoruh Vadisi ve Oltu Havzası pek çok yırtıcı ve yırtıcı olmayan kuşların göç koridorunda yer almaktadır. Bölgenin tamamı ender görülen bitki, hayvan ve kuş çeşitliliği ile tanınmaktadır. Çalışma alanı, Doğu Anadolu'nu Doğu Karadeniz'e bakan kesiminde yer

almakta olup bu bölge ekolojik anlamda geçiş bölgesidir. Araştırma alanı flora ve fauna bakımından oldukça zengindir. Doğal bitki örtüsünün dışında birçok endemik bitkiye de ev sahipliği yapmaktadır. Yerleşim alanının çok olmaması nedeniyle doğal güzellikleri tahrip olmamıştır. Yaşanan farklı iklimler sayesinde hayvan ve bitki çeşitliliği oldukça fazladır. Bu sayede bölgeye yabancı bilim adamlarının sık sık geldiği görülmektedir. Çalışma alanını oluşturan ilçelerin hemen hemen hepsi zengin ürün yelpazesine sahiptir. Bölgede; elma, armut, dut, kiraz, vişne, kıvılcık, ayva ve ceviz gibi birçok çeşit meyve yetiştirilmektedir.

Ekoturizmin temelini oluşturan doğal ve kültürel varlıkların bölgede oldukça fazla olduğu görülmektedir. Farklı dinlere ve uygarlıklara ev sahipliği yapmış bu topraklarda birçok cami, kilise, medrese ve kaleler bulunmaktadır. Bunların bazıları; Tuğrul Şah Camii, Tahta Camii, Meryem Ana Kilisesi, Öşvank Kilisesi, Rus Kilisesi, Oltu Kalesi, Engüzek Kalesi, Kadioğlu Medresesidir. Kültürel açıdan zengin olan bölgede her yıl düzenli olarak yapılan festivaller mevcuttur. Bu etkinlikler sayesinde yılın belirli dönemlerinde festivallerin düzenlendiği ilçelere çevre halkı gitmekte ve küçükte olsa bir turizm olayı gerçekleşmektedir. Bu festivaller sayesinde ilçeler, yerel ve ulusal medyada tanıtım yapabilme fırsatı bularak çevre il ve ilçelere sesini duyurabilmektedir. Yöreye özgü yemekler, oyunlar ve kıyafetler mevcuttur. Yemek kültürü ve oyun kültürü günümüze kadar ulaşmış olsa da yöresel kıyafetler artık neredeyse hiç kullanılmamaktadır.

Çalışma sahası bu kadar doğal ve kültürel kaynaklara sahip olmasına rağmen Türkiye'nin merkezi turistik bölgelerine uzaklığından dolayı yeteri kadar tanınmadığı düşünülmektedir. Reklam ve tanıtım çalışmaları, bölgenin daha çok tanınmasını sağlayacak şekilde yapılması gerekli görülmektedir.

Bölgeye ekoturizm için yapılan yatırımların yeterli olmaması, bölgenin potansiyelinin değerlendirilememesine neden olduğu söylenebilir. Bölgeye yapılacak yatırımlar ve yapılacak tanıtımlar turizm sektörü için büyük önem taşımaktadır. Bu bölgelere yapılacak olan yatırımlar ile halkın bu konuda bilinçlenmesini sağlanabilir.

Bölgenin genelinde doğu insanının sıcakkanlılığı hâkimdir. Yapılan görüşmelerde yöre halkının tutum ve söylemleri bölgede yapılacak olan ekoturizm faaliyetlerini destekleyeceklerini gösterir düzeydedir. Yöre halkının yeniliklere ve gelişmelere açık

olduğu gözlemlenmiştir. İlçelerinde yapılacak olan ekoturizm faaliyetinden mutlu olacakları ve ilçeye katkı sağlayacağı kanaatinde oldukları görülmüştür.

Bugüne kadar keşfedilmemiş bakir bir bölge olan araştırma sahasına ulaşım, sefer sayısı bakımından beklenen sıklıkta değildir. İlçelere giden yollar güvenli, geniş ve asfalt olduğu için ulaşım seferleri artırılabilir. İlçelerin büyük bir çoğunluğunda ulaşımın sabah saatlerinde olduğu görülmüştür. İlçelerde yeteri kadar taksi ve araç kiralama hizmetleri gözlemlenmemiştir. İlçelerde ki konaklama imkânlarının artırılması bölgeye değer katacaktır.

Bölgede öğretmenevi ve belediye misafirhanesinin dışında özel otel, pansiyon gibi konaklama işletmelerine rastlanmamıştır. Bölge halkına ekonomik açıdan katkı sağlamak ve kalkınmasına destek olmak amacıyla aile işletmeleri olarak motel, pansiyonculuk vb. konularda eğitim verilerek mali desteklerden de haberdar olmaları sağlanabilir. Yeni iş alanları ile hane halkına ekonomik katkı sağlanabileceği gibi yöre halkına sağlanan istihdam ve iş imkânları ile bölgesel olarak göçünde önüne geçilebilecektir. Bölgede ekoturizm faaliyetlerinin yetersiz olması, yöre halkının ve yatırımcıların bölgeye yatırım yapmasını engelleyen sebeplerden birisi olarak görülmektedir.

Bölgede ki en büyük eksikliklerden biri de bölgeyi tanıyan ve bilen bir turizm rehberinin olmamasıdır. Bölge halkı turizme sıcak baktığından dolayı bu açığı kendilerinin kapatabileceğini söylemektedirler. Ancak bölgede bir turizm rehberinin olmaması, bölgenin yeteri kadar tanıtılmamasına ve gelen turistlerin doğru bilgilendirilmemesine neden olacağı düşünülmektedir.

Bölgede yapılacak ekoturizm faaliyetleri yöre halkına ekonomik olarak katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda sadece birbirleriyle iletişim kuran yöre halkının sosyal ve kültürel açıdan gelişme göstereceği düşünülmektedir. Bu sayede daha girişimci ve sosyal bir kimliğe kavuşacak olan yöre halkı, ekoturizm konusunda yeni fikirler ve yatırımlar yapmak için gelişim gösterebilir. Geçim kaynakları kısıtlı olan yöre halkı için ekoturizm faaliyetleri, halkın ekonomik anlamda rahatlamasına katkı sağlayabilir. Böylece ekonomik ve sosyal anlamda kendini geliştiren yöre halkı göç etme kararından vazgeçecek ve kendilerini ilgilendiren durumlarda daha bilgili ve sağlam kararlar alabileceklerdir.

Yöre halkı ekoturizmin sosyal, çevresel ve kültürel açıdan herhangi bir olumsuzluğa neden olmayacağını düşünmektedir. Fakat bölgede göç hareketlerinin yoğunluğu ve nüfusun az olması olumsuzluklara neden olabileceğini göstermektedir. Bu olumsuzlukların en başında geleneksel yaşamın zarar görmesi gelmektedir. İlçeye gelecek ekoturistlerden etkilenme olasılığı yüksek olan yöre halkın kimlik karmaşası yaşayabileceği ihtimali dikkate değer bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışma sahasında şimdiye kadar yaşanmış büyük bir doğal afet olmaması bölgeyi daha cazip hale getirmektedir. Ekoturizmde doğal ve çevresel etkilerin başrolü oynadığını düşünürsek bu tarz risklerin olmaması ekoturistler için büyük bir şans olacaktır. Herhangi bir doğal riskle karşı karşıya kalmadan daha önce görmedikleri neredeyse el değmemiş doğal güzellikleri görme imkânı bulacaklardır.

SWOT analizi sonuçlarına göre ise,

Güçlü Yönler; çalışma alanı doğal, kültürel ve tarihi açıdan bakıldığında ekoturizm açısından oldukça avantajlı bir konuma sahiptir. Bölgede dağlar, tepeler, endemik bitki çeşitliliği, kuş gözlem alanları, hayvan çeşitliliği, yaylalar, göller ve ormanlık alanlar bölgeyi ekoturizm açısından avantajlı duruma getirmektedir. Bölge halkının turizme bakış açısının olumlu olması ve ekoturizm faaliyetlerinden yararlanmak istemesi, halkın yeniliklere açık olduğunu göstermektedir. Bölgede yapılan festivallerle insanların bölgelerine gelmesini sağlamaktadır.

Zayıf Yönler; İlçe halkının ekoturizm konusunda bilinçsiz olması, ilçenin tanıtımında da yatırım faaliyetlerinde de geride kalmasına neden olduğu düşünülmektedir. İlçede ulaşım ve konaklama imkânlarının yetersizliği bölgeyi ekoturizm açısından olumsuz etkilemektedir. Bölgenin tanıtımını yapacak ve doğru bilgi verecek profesyonel rehberin olmaması bölgenin yeterince tanıtılamamasına neden olmaktadır.

Fırsatlar; İnsanların ekoturizm talebinin artması ve bölgenin de ekoturizme uygun potansiyelinin olması fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bölgede gerek doğa ve macera sporlarının yapılabilmesi gerekse bitki ve hayvan çeşitliliği bölgenin en önemli özelliklerinden biridir. Yolların genişliği, güvenliği ve asfalt olması ziyaret süresince rahat bir seyahat olmasını sağlayacaktır.

Tehditler; Bölgenin fazla bilinmemesinden dolayı yapılacak yatırımların karşılığını alamama riski mevcuttur. Bölgeye gelecek ekoturistler, bilinçsiz hareket ettiği takdirde

doğaya, kültürel yapılara zarar vermesi ve çevre kirliliği kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. İlçelerde yaşanan göçlerden dolayı nüfusun azalması oluşacak turist yoğunluğunda geleneksel hayatın bozulmasına ve kültür erozyonuna neden olacağı düşünülmektedir.

Bölgeye has üretilen yöresel ürünlerin ortak bir pazarda pazarlanabilmesi için yerel yönetimler destek sağlamalıdır. Bardız Kilimi, Oltu Taşı, Kekik Balı, Cağ Kebap, Pestil, Pekmez gibi kaliteli yöresel ürünlere destek vererek fiyatlarının makul hale getirilip yurtiçi ve yurtdışı tanıtımının yapılması gerekmektedir.

İlçelerde düzenli olarak yapılan festival ve şenliklerin ülke genelinde tanıtımının yapılması gerekmektedir.

Devlet desteğiyle bu 8 ilçenin oluşturduğu bölgeye en az 4 tane konaklama tesisi yapılması ve bu tesislerde yöre halkına ekoturizm hakkında konferanslar verilmelidir.

Bölgede ekoturizme uygun alanların bulunduğu bir harita çıkarılmalı ve bu harita üzerinden tanıtımlar yapılmalıdır.

Alt yapı sistemlerinin planlanması ileriye dönük olası bir turist nüfusu yoğunluğunda yeterli olacak şekilde yenilenmelidir. Ekoturizme uygun atıkların geri dönüşümünü sağlayacak tesislerin kurulması gerekmektedir.

Ekoturizm faaliyetlerinden macera sporlarına yönelik araştırmalar yapıp bölgede yamaç paraşütü, dağ bisikleti, rafting, tırmanış gibi sporların sürekliliği sağlanmalıdır.

Erzurum merkeze gelen yerli ve yabancı turistler için bölgenin tanıtımının yapılmalı gerekirse günübirlik ücretsiz turlar düzenlenmelidir.

Bölgede ilçe derneklerinin, yerel yönetimlerin, tur şirketlerinin ve otellerin temsilcilerinden oluşan bir dernek kurup ekoturizm konusunda araştırmalar ve çalışmalar yapmalıdırlar.

Bölgede kültür balıkçılığının çoğaltılması sağlanmalıdır.

Bölgede ki yaylaların, dağların ve ormanlık alanların tahrip edilmesine, çarpık yapılara, ağaçların kesilmesine izin verilmemelidir. Yapılacak olan yenilikler doğaya uygun ve görüntü kirliliğine sebep olmayacak şekilde yapılmalıdır.

Bölgede bulunan dağlarda yamaç paraşütü ve balon turizmi için uygun alanlar belirlenmelidir.

Kış turizmiyle ülke genelinde önemli bir yere sahip Erzurum'un bilinirliği kullanılmalı ve yaz aylarında bu bölgelerde çim kayağı yapılacak alanlar tespit edilip değerlendirilmelidir.

Yerel yönetimler bünyelerinde ilçeleriyle alakalı bilgili ve donanımlı turizm rehberi yetiştirmelidir.

Yöre halkıyla ortak bir çalışma yaparak bölgede çiftçiliğe uygun alanlar belirlenip gelecek olan ekoturistlerin çiftlik hayatı yaşamasına olanak sağlanmalıdır.

Büyükşehir Belediyesi bünyesinde yılda en az bir kere bölgede ki bütün ilçelerin yöre halkını bir araya getirecek ve kaynaştıracak ekoturizm şenlikleri düzenlemelidir.

Bölgede birkaç adet engelli dostu tesisler yapılmalıdır.

Yöre halkının ülke genelinde ve yöresel yemek günlerine katılımı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acuner, Elif (2015). “Zigana Turizm Merkezi’nin Sürdürülebilir Turizm Kriterleri Çerçevesinde Yerel Destinasyon Yönetim Örgütleri Tarafından Değerlendirilmesi”, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 62-93.
- Ak, Duygu (2017). “Yavaş Kent (Cittaslow) Hareketi Ve Türkiye Örnekleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 884-903.
- Akay, Bayram ve Zengin, Burhanettin (2012). “Ekoturizm Kaynaklarının Geliştirilmesi: Doğu Marmara Bölgesi Örneği”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 115-122.
- Akıncı, Zeki (2010). *Konaklama İşletmelerinde Kriz Yönetimi: Alanya Bölgesindeki Konaklama İşletmelerinde Kriz Sürecinde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümlerine Yönelik Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akpınar, Elif ve Bulut, Yahya (2010). “Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları”, 3. *Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, Artvin, 4, 1575-1594.
- Albayrak, Aslı (2013). *Alternatif Turizm*, 1.Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alkan, Adnan (2018). “Orta Ve Aşağı Botan Vadisi’nin Ekoturizm Potansiyeline Analitik Bir Yaklaşım”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (Özel Sayı), 475-499.
- Altan, Şule (2006). *Türkiye’de Ekoturizm Uygulamaları ve Ekonomiye Katkıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altaş, Namık Tanfer. Çavuş, Ahmet ve Zaman, Nilgün (2015). “Türkiye’nin Kış Turizmi Koridorunda Yeni Bir Kış Turizm Merkezi: Konaklı”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (31), 345-365.
- Altinkaynak, Ayşe (2002). *Erzurum İli Uzundere İlçesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Tarımsal Yayıml Açısından Kalkınma Olanakları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Arpacı, Özgür, Zengin, Burhanettin ve Batman, Orhan (2012). “Karamanın Mağara Turizmi Potansiyeli ve Turizm Açısından Kullanılabilirliği”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 59-64.
- Arslan, Yunus (2005). “Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), 29-53.
- Ateşoğlu, İrfan ve Türker, Ali (2010). “Konaklama İşletmelerinin Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerine Yaklaşımı: Muğla İli Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 207-226.
- Avcı, Hasan Basri (2010). *Ekoturizm Paradigması, Orman Ekosistemlerinde Ekoturizm Çalışmayı ve 10. Yılında TODEG*, 61-64, 20-22.05.2010, Ankara.
- Aydın, Tevhide (2012). “Erzurum Çifte Minareli Medrese Taş Süsleme Örnekleri”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 101-107.
- Aydoğdu, Aydoğan (2011). *Konaklama İşletmelerinde Uluslararası Standardizasyonun Rolü ve Türkiye Uygulamalarının Analizi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayhan Kaya, Avşin (2019). *Batı Akdeniz’de Ekoturizm, Ekoturizm Uygulamaları ve Kadının Rolü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aykaç Alp, Elçin (2010). “Türkiye’de Turizm Gelirleri İle Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (28), 13-24.
- Badoğlu, Gizem (2019). *Fırtına Deresi (Rize) Havzasında Ekoturizm*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahar, Ozan (2006). “Turizm Sektörünün Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı”, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 137-150.
- Baka (08.09.2019). Ekoturizm Sektör Raporu, Web Sitesi: <https://www.baka.org.tr>, adresinden alındı.

- Başarangil, İlke, Tokatlı, Cemre (2006). “Botanik Bahçelerinde Sürdürülebilir Yönetim İlkeleri: Örnek Botanik Bahçeleri”, 2. *Ulusal Sürdürülebilir Turizm Kongresi*, 204-218, Antalya.
- Bay, Arda (2014). *Uludağ Yöresinde (Bursa) Alternatif Turizm Türü Olarak Yayla Turizmi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beeton, Sue, (1998). *Ecotourism: A Practical Guide for Rural Communities*, Landlinks Press, Australia.
- Berik, Muammer (2018). *Bolu İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Dörtdivan, Kıbrıscık ve Seben İlçeleri Üzerine Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beyhan, Ş. Gülin ve Ünügür, S. Mete (2005). “Çağdaş Gereksinimler Bağlamında Sürdürülebilir Turizm Ve Kimlik Modeli”, *İtü Dergisi*, 4 (2), 79-87.
- Björk, Peter (2000). “Ecotourism from a Conceptual Perspective, an Extended Definition of a Unique Tourism Form”, *International Journal Of Tourism Research*, 2, 189-202.
- Can, Eda ve Erman, Onur (2015). “Butik Otellerin Karakteristik Özelliklerinin Saptanması”, *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 30(2), 163-175.
- Cheng, Ching-Chan ve Chen, Cheng-Ta (2018). “Creating excellent and competitive motels services”, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 30(2), 836-854.
- Cittaslow Türkiye (04.11.2019). <https://cittaslowturkiye.org/cittaslow-uzundere/>, adresinden alındı.
- Coğrafya Harita (16.09.2019). http://cogrfyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalar_i2.html, adresinden alındı.
- Çakır, Ali, Çakır, Gülay (2012). “Kırsal Kalkınmayı Sağlayıcı Bir Unsur Olarak Şarköy ve Çevresinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 53-60.

- Çelik Uğuz, Sabriye, Özbek, Volkan (2018). “Destinasyon Sadakatini Etkileyen Faktörler: Bisiklet Turizmi ve Burhaniye Bisiklet Festivali Örneği”, *International Review Of Economics And Management*, 6(2), 84-102.
- Çatal, Sefa (2019). “Kuşak ve Yol İnisiyatifi’nin Türkiye’nin Ekonomi Güvenliğine Etkileri”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(Özel Sayı), 101-124.
- Çelik, Muammer (1997). *Erzurum Kitabı*, 1. Baskı, İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Çımat, Ali ve Bahar, Ozan (2003). “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri VE Önemi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (6), 1-18.
- Çoban, Bilal ve Karakaya, Yunus Emre (2010). “Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim Ve Swot Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar”, *e-Journal of New World Sciences Academ*, 5(4), 342-352.
- Demir, Cengiz, Çevirgen, Aydın (2006). *Ekoturizm Yönetimi*, 1. Baskı, İzmir: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demir, Metin (2010). *İspir Yedigöller ve Çevresinin Korunan Alan Kriterleri Yönünden Araştırılması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, Nurullah (1989). *Hava Yolu ile Yolcu Taşımacılığının Türk Turizmi İçindeki Yeri ve Önemi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirci, Fatma ve Yavuz, Mehmet Cihan (2003). “Rekreasyonel Turizmde Müşteri Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik bir Pilot Çalışma”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(11), 61-76.
- Demircioğlu Yıldız, Nalan (2007). *Tortum Çayı Havzasının Uygun Alan Kullanımlarının Cbs İle Belirlenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demiroğlu, Osman Cenk (2013). *İklim Değişikliğinin Kış Turizmine Etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Demirtaş, Nihat (2010). *Turizm Mevzuatı*, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları.
- Denk, Erkan ve Mil, Burak (2016). “Erzurum Oltu İlçesinin Kırsal Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Turizm Algılamaları”, *International Journal of Social and Economic Sciences*, 6(2), 07-15.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1977). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm ve Tanıtma Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (Rapor No: 1529), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı Turizm ve Tanıtma Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (Rapor No: 2727), Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- Dilber, İlkey (2007). “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Girdi-Çıktı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi”, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14, 2, 204-220.
- Doğan, Nesrin (2017). *Turizm Eğitimi Alan Orta Öğretim Öğrencilerinin Turizm Sektöründeki İstihdamının Değerlendirilmesi: Erzurum Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğaner, Suna (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*, 1.Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Duran, Celalettin (2012). “Türkiye de Dağlık Alanların Kırsal Turizm Açısından Önemi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 45-52.
- Durlu Özkaya, Fügen, Sünnetçioğlu, Serdar ve Can, Ayşe (2013). “Sürdürülebilir Gastronomi Turizmi Hareketliliğinde Coğrafi İşaretlemenin Rolü”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1 (1), 13-20.
- Edinsel, Sercan ve Adıgüzel, Orhan (2014). “Türkiye’nin Sağlık Turizmi Açısından Son Beş Yıldaki Dünya Ülkeleri İçindeki Konumu ve Gelişmeleri”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, c4, s2, 167-190.
- Elmas, Bekir, Akkuş, Çetin ve Cengiz, Gülizar (2013). “Erzurum İli Temel ve Destekleyici Turistik Ürün Çeşitlerinin Değerlendirilmesi”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 84-109.

- Emniyet, Nurcan (2018). *Türkiye’deki Rafting ve Akarsu Kano Slalom Sporcularının Spora Başlama Nedenleri ve Beklentilerinin Belirlenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü.
- Eralp, Ziya (1983). *Genel Turizm*, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksel Okulu Yayınları.
- Erdoğan, Nazmiye ve Erdoğan, İrfan (2005). “Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası”, *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20(1), 55-82.
- Erdoğan, Nazmiye, Yağcı, Özgür (2002). “Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekoturizmin Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Etkiler Bakımından Değerlendirilmesi”, <https://s3.amazonaws.com/>, 1-17.
- Erdoğan, Ümmügülsüm, Çakmakçı, Ramazan ve Ertürk, Yaşar (2008). Yukarı Çoruh Vadisinde Üzümsü Meyve Yetiştiriciliğinin Önemi, İspir-Pazaryolu Tarih, Kültür ve Ekonomi Sempozyumu, 26-28.06.2008, 319-322, Erzurum.
- Erdönmez, İpek Müge Özgüç ve Yüksel, Özge (2013). “Antalya Ulusoy Tatil Köyü ve Robinson Club Pamfilya Tatil Köylerinde Peyzaj Planlama ve Tasarım İlkeleri Açısından Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, *Journal of the Faculty of Forestry*, 63(2), 43-60.
- Erzurum Portalı a, c, d, e, f (01.10.2019). <https://erzurumportali.com/>, adresinden alındı.
- Erzurum Portalı b (01.11.2019). <https://erzurumportali.com/shf/4202/ErzurumPazaryolu-Ilcesi>, adresinden alındı.
- Evcin, Erol (2014). “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Yıllarında Turizm Ve Tanıtma Faaliyetleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (55), 23-82.
- Evren, Savaş (2016). *Türkiye’de Kış Turizmi Destinasyonlarının Rekabetçi Konumlandırması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- E.B.B. a (20.09.2019). https://www.erkurum.bel.tr/IcerikDetaycografi_ozellikleri/1046/I.html, adresinden alındı.

- E.B.B. b (08.11.2019). <https://www.izmir.bel.tr/AltIcerikDetay/1044/I/1014.html>, adresinden alındı.
- E.İ.K.T.M. a (20.09.2019). <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-56072/kis-turizmi.html>, adresinden alındı.
- E.İ.K.T.M. b (20.10.2019). <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-174617/narman-peri-bacalari.html>, adresinden alındı.
- E.İ.K.T.M. c, d, e, f, g, i, l, n (02.10.2019). <https://izmir.ktb.gov.tr/TR56044/genelbilgiler.html>, adresinden alındı.
- E.İ.K.T.M. h (08.10.2019). <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-56058/narman.html>, adresinden alındı.
- E.İ.K.T.M. ı, j, k (10.10.2019). <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-56053/oltu.html>, adresinden alındı.
- E.İ.K.T.M. m (13.11.2019). <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-56054/olur.html>, adresinden alındı.
- E.İ.K.T.M. o (15.11.2019). <https://izmir.ktb.gov.tr/TR-172574/senkaya.html>, adresinden alındı.
- E.V.Ç.Ş.İ.M. a, b (29.10.2019). <https://izmir.csb.gov.tr/>, adresinden alındı.
- Gahramanov, Vugar ve Türkay, Oğuz (2019). “Hostel İşletmeciliğinde Rekabet Belirleyicileri: İşletmeci Ve Turist Görüşlerinin Analizi”, *İşletme Bilimi Dergisi (JOBS)*, 7(1), 33-63.
- Gallaher, Joanne Esther (2010), *Ecotourism As A Social-Ecological System: A Case Study In Guanacaste, Costa Rica*, Arizona ABD: For The Degree Of Doctor Of Philosophy, The University Of Arizona.
- Gezilecek Yerler a, b, c (01.10.2019), <https://gezilecekyerler.com/>, adresinden alındı.
- Giresun Valiliği, Avrupa Birliği Dış İlişkiler Ve Proje Koordinasyon Merkezi (2014). Doğu Karadeniz Ekoturizm Kriterleri Araştırma Raporu, <http://www.giresunab.gov.tr>, Erişim Tarihi: 27.09.2019.

- Güçlü, İzzet (1995). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Pansiyon Turizmi ve Yasal Çerçevesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülbahar, Onur (2009). “1990’lardan Günümüze Türkiye’de Kitle Turizminin Gelişimi Ve Alternatif Yönelimler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 151-177.
- Gülbeyen, Neslihan (2018). *Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Tortum (İdarî, Toplumsal ve İktisadî Durum)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güler, Çağatay ve Çobanoğlu, Zakir (1994). *Turist Sağlığı*, 1. Baskı, Ankara: Aydoğdu Ofset
- Güler, Ozan (2018). *Turizm Endüstrisine Genel Bakış*, Erzurum Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Günaşdı, Yavuz (2007). *Erzurum-Şenkaya’da Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günaşdı, Yavuz (2011). “Eskiçağda Şenkaya”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 473-492.
- Gündoğdu, Hamza (2007). *Erzurum’da Doğa Kültür Tarih ve Sanat Eserleri*, 1. Baskı, Ankara: Kariyer Matbaacılık.
- Gündoğdu, Hamza (2010). *Erzurum Tarih ve Medeniyet*, 1. Baskı, Ankara: Semih Ofset
- Gündoğdu, Hamza, Haldun, Özkan, Erzurum Çevresinden Bazı Köprüler 1, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28503>, 23-45.
- Gürbüz, Ahmet (2002). “Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *Teknoloji Dergisi*, 5(1-2), 49-59.
- Gürbüz, Mehmet (1999). “Dibek Dağları’nda (Göksun) Kar Suyuna Bağlı Olarak Yapılan Yaylacılık”, *Türk Coğrafya Dergisi*, 0(34), 661-677.
- Güzel, Özlem (2010). “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2), 87-100

- Hürriyet Gazetesi (21.10.2019). <http://www.hurriyet.com.tr/haberleri/tortum-selalesi>, adresinden alındı.
- Isayeva, Sevinj, (2018), *Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Akademik Motivasyon, Beklenti ve Algılarının Türkiye ve Polonya Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Işık, Mehmet ve Eşitti, Şakir (2013). “Erzurum Palandöken Dağı Bölgesinde Bulunan Otel İşletmelerinde Sürdürülen Halkla İlişkiler Uygulamalarına Yönelik Bir Alan Araştırması”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(32), 639-651
- İspir Belediyesi a, b (03.10.2019). <http://www.ispir.bel.tr/Default.aspx>, adresinden alındı.
- İspir Kaymakamlığı (22.10.2019). <http://www.ispir.gov.tr/yedigoller>, adresinden alındı.
- Kahraman, Nüzhet ve Türkay, Oğuz (2006). *Turizm ve Çevre*, 2. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara
- Kalkan, Emre, Özgür, Bilici ve Kolaylı, Hasan (2012). “Evaluation of Turkish black amber: A case study of Oltu (Erzurum)”, *NE Turkey, International Journal of Physical Sciences*, 7(15), 2387-2397.
- Kamacı, Serkan (2015), *Hakkâri İlinde Ekoturizm Olanaklarının Araştırılması*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 24.
- Kara, Funda (2017). “Saltuklu Dönemi Erzurum Kitabeleri”, *Türk Dünyası Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 43, 359-384.
- Karaca, Zeynep, Can Harun, Yarbaşı Yusuf, Özdemir, Sefa ve Oral, Gül (2018). *Erzurum İli Sosyo Ekonomik Profili 2018*, Editörler: KAYA, Abdulkadir ve Çalmaşur, Gürkan, 1. Baskı, Erzurum Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Karasu, Ela (2007). *Erzurum Turizm Rehberi*, 1. Baskı, İstanbul: Globus Dünya Basımevi.

- Kardeş, Mehmet (2007). *Tarih ve Turizm Beldesi: Uzundere*, 1. Baskı, Erzurum: Zafer Form Ofset Matbaacılık.
- Kasalak, Murad Alpaslan (2015). “Dünyada Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizmin Ülke Gelirine Katkıları”, *Journal Of Recreation And Tourism Research*, 2(2), 20-26.
- Kasalak, Murad Alpaslan, Akıncı, Zeki, (2015). “Ekoturizmin Yerel Halk Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(1), 189-196.
- Kaya, Abdullah (1996). *Uzundere (Karga pazarı Dağları) ve Çevresi (Erzurum) Florası Üzerine Bir Ön Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kayserili, Alperen (2011). *Erzurum Şehri'nin Kültürel Coğrafyası (Maddi Kültür Öğelerine Göre)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keleş, Fevzi ve Ülker, Ahmet (1998), Oltu İçin Gıda Sanayinin Önemi, Geçmişten Geleceğe Oltu ve Çevresi Sempozyumu, 01-03.07.1998, 469-474, Erzurum.
- Kerimoğlu, Ebru (2004). *İstanbul'un Şehirsel Turizm Talebi Doğrultusunda Turizm Stratejilerinin Belirlenmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Keskin, Emrah ve ÖRGÜN, Emrah (2015). “Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla Sürdürülebilir Turizm Olgusunun Kavramsal Analizi: Ürgüp Örneği”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3 (1), 30-40.
- Kılıç, Burhan, Kurnaz, Alper (2010). “Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 39-56.
- Kırmızı, Ahmet (2017). *Turizm Eğitimi Alan Lisans ve Ön lisans Öğrencilerinin Turizm Endüstrisine Yönelik Görüşlerinin Karşılaştırılması: Sakarya Üniversitesi Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kızılaslan, Nuray ve Ünal, Tayfur (2014). “Tokat İlinin Ekoturizm/Kırsal Turizm Potansiyeli ve SWOT Analizi”, *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, (9), 45-61.
- Kızılırmak, İsmail (2006). “Türkiye’de Düzenlenen Yerel Etkinliklerin Turistik Çekicilik Olarak Kullanılmasına Yönelik Bir İnceleme”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 181-196
- Kızılkaya, Oktay, Sofuoğlu, Emrah ve Karaçor, Zeynep (2016). “Türkiye’de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 23(1), 203-215.
- Kim, Hyojin ve Kim, Byung-Gook (2018). “A qualitative approach to automated motels: a rising issue in South Korea”, *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 30(7), 2622-2636.
- Koca, Halil, Zaman, Serhat ve Coşkun, Ogün (2007). “Erzurum’un Spor-Kamp Turizmi Potansiyeli”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(18), 205-224.
- Kocaman, İrfan, Kazaz, İlker ve Okuyucu, Dilek (2018). “Tarihi Erzurum Yakutiye Medresesi’nin Yapısal Davranışının İncelenmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi-Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, 20(58), 36-51.
- Koç Üniversitesi Dağcılık Kulübü (26.08.2019). <https://kudak.ku.edu.tr/>, adresinden alındı.
- Koday, Saliha (1995). “Olur’un Turizm Bakımından Önemi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(22), 39-55.
- Korkmaz, Mehmet ve Başkalkan, S. Nihal (2011). “Eğirdir Gölü Ve Çevresinde Turizm Gelişiminin Sürdürülebilirliği Üzerine Değerlendirmeler”, *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, 12, 62-69.
- Korosteleva, Ekaterina (2013). *Turizm Lojistiğinde Ulaştırma Sisteminin Performans Analizi: Rusya Federasyonu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Gelen Turistler Üzerine Bir Çalışma*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kozak, Meryem, Evren, Savaş ve Çakır, Onur (2013). “Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Kozak, Nazmi, Akoğlan Kozak, Meryem ve Kozak, Metin (2010). *Genel Turizm İlkeler – Kavramlar*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- KTB a (02.06.2019). <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/2140,turizmverileripdf.pdf?0>, adresinden alındı.
- KTB b (18.07.2019). <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR9860/turizm-belgelitesisler.html>, adresinden alındı.
- KTB c, d, e, f (05.09.2019). <https://yigm.ktb.gov.tr/>, adresinden alındı.
- KTB g (02.10.2019). <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201136/turizm-yatirim-ve-isletme-bakanlik-belgeli-tesis-istati-.html>, adresinden alındı.
- Kudaka (05.10.2019). <https://www.kudaka.org.tr/ekler/814fe-Kus-Gozlem-coruh.pdf>, adresinden alındı.
- Kuter, Nazan ve Ünal, H. Emre (2009). “Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri”, *Kastamonu Üni. Orman Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 146-156.
- Külekçi, Elif Akpınar (2012). *Oltu ve Olur (Erzurum) İlçeleri Doğal ve Kültürel Kaynaklarının Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Külekçi, Elif Akpınar (2016). Erzurum İli İspir İlçesinde Ekoturizme Yönelik Bir Talep Araştırması ve Bölge Halkının Bu Konudaki Duyarlılığı, *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6, 3, 125-133
- Külekçi, Elif Akpınar ve Bulut, Yahya (2012). “Erzurum İli Oltu ve Olur İlçelerinde En Uygun Ekoturizm Etkinliğinin Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi ile Belirlenmesi”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 43(2), 175-89.
- Külekçi, Elif Akpınar ve Bulut, Yahya (2013). “Erzurum İli Oltu İlçesi ve Yakın Çevresi Ekoturizm Potansiyelinin SWOT Analiz Yöntemi ile Belirlenmesi”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1-12.

- Külekçi, Elif Akpınar ve Sezen, Işık (2018). “Bir Ekoturizm Aktivitesi Olarak Mağara Turizmi; Erzurum İli Elmalı Mağarası Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 3, 1, 66-75
- Külekçi, Elif Akpınar ve Toy, Süleyman (2017). “Erzurum İli Unito Bölgesi Ekoturizm Faaliyetlerinin İlçelere Göre Dağılımının Değerlendirilmesi”, *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,(-3), 1-18.
- Macit, Meryem Gökçe ve Köse, Yavuz Bülent (2015). “Medicinal plants used for folk medicine in Oltu (Erzurum/Turkey)”, *Biological Diversity and Conservation*, 8(2), 74-80.
- Olalı, Hasan ve Korzay, Meral (1993). *Otel İşletmeciliği*, 1. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Olurlular Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği, *Olur mu Olur*, Aslan, İrfan, “Olurun Evvel Zamanı”, Editör: CAN, Cahit, 1. Baskı, Zafer Ofset Matbaacılık, Erzurum.
- Olurlular Kültür Ve Sosyal Yardımlaşma Derneği, *Olur mu Olur*, Sölemmez, Süleyman, “İlçemizi Tanıyalım”, Editör: CAN, Cahit, 1. Baskı, Zafer Ofset Matbaacılık, Erzurum.
- Ongan, Serdar, Meng, Fang, Mavnacioğlu, Korhan, Dilbaz, Nur, Bolcan, Aytuğ, Kırık, Berat (2010). *Gelişen Çin Turizm Pazarı Ve Türkiye*, 1. Baskı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Ongun, Utku, Gövdere, Bekir, Çiçek, Uğur (2016). “Yeşilova’nın Kırsal Turizm Potansiyelinin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(16), 75-88.
- Onhan, Emirhan, Yıldız, Zafer, Güneş, İsa (2018). *Turizm Sektörünün Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme: İlk Çağdan 19. Yüzyıla, İlk Çağlardan Modern Döneme Tarihten İzler*, Berikan Yayın Evi, Ankara
- Orhan, Tuba (2008). *Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Sınıflandırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

- Orhan, Tuba, Karahan, Faris (2010). “Uzundere İlçesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11(1), 27-42.
- Önder, Serpil, Polat, Ahmet Tuğrul (2004). “Konya İli Karapınar İlçesi’nin Ekoturizm Yönünden Görsel Kalite Değerlendirmesi ve SWOT Analizi”, *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 18(33), 80-86.
- Öter, Zafer (2007). *Seyahat Acentelerinde Pazarlama Bilgi Sistemlerine Turist Rehberlerinin Katkıları: Ege Bölgesi Örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özav, Lütfi (1995). “Oltu İlçesinin Turizm Potansiyeli”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(1), 75-91.
- Özdemir Güneren, Ebru ve Yılmaz, Vildan (2016). “Konaklama İşletmelerinin Rekabet Gücünü Belirleyen Faktörler Üzerine Nevşehir İlinde Bir Uygulama”, *Disiplinlerarası Akademik Turizm Dergisi*, 1(1), 61-80.
- Özdemir, Ekrem ve Akpınar, Ali Talip (2002). “Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi Çerçevesinde Alanya’daki Otel ve Tatil Köylerinde İnsan Kaynakları Profili”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 85-105.
- Özger, Yunus (2007). “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında İspir Ve Köylerinin Nüfusu”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s.34, 275-294.
- Özgül, Oktay (2016). “Erzurum Şenkaya Petrogliflerindeki At, Geyik ve Güneş Kursu”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 0(39), 371-390.
- Özhancı, Esra, Yılmaz, Hasan (2013). “Değişik Peyzaj Karakterleri Barındıran Dağların, Foto Safari Amaçlı Görsel Peyzaj Analizi”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 44(1), 83-89.
- Pazaryolu Kaymakamlığı (01.11.2019). <http://www.pazaryolu.gov.tr/tarihce>, adresinden alındı.

- Pehlivan, Bünyamin (2012). *Pazaryolu İlçe Merkezi'nin Coğrafi Etüdü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Resmi Gazete, Turizm Teşvik Kanunu (2005). Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik, 2634, 21.06.2005.
- Sabah Gazetesi (31.10.2019). <https://www.sabah.com.tr/turizm/2019/09/13/tariheyolculuk-yaptiran-sehir-erzurum>, adresinden alındı.
- Sarı, Cemali ve Aktürk, Mukaddes (2018). “Türkiye Turizminde: Kalkınma Planları ile Hedeflenenler ve Ortaya Çıkan Sonuçlar Arasındaki Farklılıklar (1980-2015)”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 4, 2301-2313.
- Selvi, Murat Selim, Demirer, Dilek (2012). “Ekolojik Tatil Çiftliklerinin TATUTA Projesi Deneyimine İlişkin Örnek Olay İncelemesi”, *Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23(2), 187-202.
- Sevindi, Cemal ve Tavukçu, Ali Yalçın (2013). “Şirvaz Kalesi Ve Kayaüstü Resimleri (Şenkaya-Erzurum)”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(31), 155-173.
- Sezer, Mustafa Serdar (2010). *Türkiye Turizm Sektöründe Müze Turizminin Payının Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezgin, Orhan Mesut (2001). *Genel Turizm ve Turizm Mevzuatı*, 1. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Somuncu, Mehmet (2004). “Dağcılık Ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel”, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-21.
- Sop, Serhat Adem (2015). “Kuş Gözlemciliği Ve Turizm İlişkisi: Burdur Gölü Üzerine Bir Tartışma”, *Teke Yöresi Sempozyumu*, 04-06.03.2015, 543-549, Burdur
- Sungur, Zerrin (2012). “Sürdürülebilir Ekoturizmin Toplumsal Etkileri: Türkiye’den Örnekler”, *International Conference On Eurasian Economies*, 338-344, 11-13.10.2012, Kazakistan.

- Şafak, İsmail (2003). “Türkiye’deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, (2), 133-148.
- Şahin, İbrahim Fevzi (2009). “Erzincan İl’inin Turizm Potansiyeli Ve İldeki Ekoturizm Uygulamaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 69-88.
- Şen, Uğur (2017). *Çevre Politikaları Kapsamında Sakin Kentlerin Çalışanların Yaşam Tatmini Üzerindeki Etkileri: Uzundere Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şengöz, Şadiye (2018). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Dikili’nin Ekoturizm Potansiyelinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Şenol, Nergiz Dila (2017). *Erzurum-Şenkaya-Gaziler Yöresi Toprak Özelliklerinin Yersel Değişkenliğinin Haritalanması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tandoğan, Mustafa (2018). “Konaklama İşletmelerinde Tedarik Zinciri Yönetimi”, *Social Sciences Studies Journal*, 4(16), 1375-1386.
- Taşıyürek, Muzaffer (2009). *Erzurum Bir İpek Yolu Şehri*, 1. Baskı, İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Tatuta (15.09.2019). <https://www.tatuta.org/?p=1&lang=tr>, adresinden alındı.
- Termal Rehber (16.10.2019). <http://termalrehber.com/erzurum-ili-sifali-sulari-vekaplilar/>, adresinden alındı.
- Tetik, Nuray (2012). *Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ties (10.08.2019). <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/>, adresinden alındı.
- Tisdell, Clem (1996). “Ecotourism, Economics, and the Environment: Observations from China”, *Journal of Travel Research*, 34(11), 11-19.

- Tokat, Zeynep (2018). *Türkiye’de Otel Kültürü Ve İstanbul’daki 5 Yıldızlı Otel Odalarının Ergonomik Kriterler Çerçevesinde İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Topay, Mehmet ve Koçan, Nurhan (2009). “Kamping / Çadırılı Kamp İçin Alan Seçim Kriterlerinin Belirlenmesi Ve Bartın-Uluyayla’da Örnek Bir Uygulama”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A(1), 116-128.
- Tosun, Cevat (1998). “Roots of unsustainable tourism development at the local level: the case of Urgup in Turkey”, *Tourism Management*, 19 (6), 595 – 610.
- Tosun, Cevat, Şahin, Salih Zeki (2006). “Gelişen ve Değişen Eğilim: Ekoturizm”, *2. Balıkesir Turizm Kongresi*, 20–22 Nisan 2006, Balıkesir.
- Trabzon Ticaret Sanayi Odası (2013). “Her Mevsim Karadeniz Projesi MasterPlanı”, http://ttso.org.tr/dosyalar/Her_Mevsim_karadeniz_Projesi_Master_Plan/files/asets/basic-html/page1.html, Erişim Tarihi: 15.09.2019.
- Trakya Üniversitesi (18.02.2019). <http://bys.trakya.edu.tr/file/download/70101713/>, adresinden alındı.
- Tüik a, b (09.03.2019). <http://www.tuik.gov.tr/>, adresinden alındı.
- Tüik c, d (30.09.2019). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, adresinden alındı.
- Türkiye Kültür Portalı a, b, d, e, (10.12.2019). <https://www.kulturportali.gov.tr/>, adresinden alındı.
- Türkiye Kültür Portalı c (16.10.2019). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/gezilecekyer/narman-bes-goller>, adresinden alındı.
- Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (02.12.2019). <http://tusside.tubitak.gov.tr/tr/yontemlerimiz/Derinlemesine-Gorusme>, adresinden alındı.
- Türsab (08.09.2019). http://www.tursab.org.tr/dosya/1013/06eyraft2_1013_1553015.pdf, adresinden alındı.
- Uluçam, Abdüsselam (1983). “Oltu’da Arslanpaşa Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, (17), 93-107.

- Uluslan, Yeliz (2009). *Alternatif Turizm Çeşitlerinin Turizm Potansiyeline Etkisi: Konya Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Unwto a, b (15.04.2019), Turizmde Öne Çıkanlar, <https://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>, adresinden alındı.
- Urdal, Mert, Uğurlu, Kaplan (2016). *Kamp Turizminde Glamping İşletmeciliği: Kırklareli İli İçin Bir Model Önerisi*, 17. Ulusal Turizm Kongresi, 1.Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Uzundere Belediyesi (01.01.2020). “Uzundere Turizm Master Planı: Vizyon 2023”, http://www.uzundere.bel.tr/dosyalar/Uzundere_Turizm_Master_Plani.pdf, adresinden alındı.
- Ünal Ankaya, Funda, Yazıcı, Kübra, Balık, Gökhan, Gülgün Aslan, Bahriye (2018). “Dünyada ve Türkiye’de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları”, *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 69-72.
- Ünsal, Veli (2015). “İspir Kaleleri”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 53-75.
- Yakartepe, Elif Çelebi ve Binan, Can (2011). “İstanbul’un Modernleşme Dönemi Otelleri (1840-1914)”, *Yıldız Teknik Üniversitesi mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 6(2), 79-94.
- Yıldız, Onur (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Ekoturizmin Muğla İlinin Ekonomik Kalkınmasına Etkileri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, Zafer (2011). “Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerine Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.
- Yılmaz, Hasan ve Karahan, Faris (2003). “Eko-Turizm Yaklaşımlarında Flora Turizmi: Palandöken Dağlarının Potansiyeli”, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/8567/mod_resource/content/1/17.%20Eko%20Turizm%20Yakla%C5%9F%C4%B1m%C4%B1nda%20Flora%20Turizmi.pdf, Erişim Tarihi: 24.11.2019.

- Yurttaş, Hüseyin, Özkan, Haldun, Köşklü, Haldun, Tali, Şerife, Okuyucu, Demet, Geyik, Gül ve Kındığılı, Muhammet (2008). *Yolların, Suların ve Sanatın Buluştuğu Şehir Erzurum*, 1. Baskı, Kariyer Matbaacılık, Ankara.
- Yücel, Cengiz (2002). *Turizmde Yükselen Değer: Ekoturizm*, TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, Web Sitesi: www.tursab.org.tr, Erişim Tarihi: 27.09.2019.
- Zaimoğlu, Ömer ve Ergüder, Ayşe Aslıhan (2005). “Goşken Kilimleri”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(14), 103-109.
- Zaman, Mehmet, Sevindi, Cemal ve Birinci, Salih (2018). “Tarihi Yolların Buluştuğu Erzurum Şehrindeki Beşeri Turistik Eserler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(Özel Sayı), 581-601.
- Zengin, Burhanettin (2010). “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisine Reel ve Moneter Etkileri”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 102-126.
- Zengin, Burhanettin ve DEMİRKOL, Şehnaz (2015). *Turizm İşletmeleri*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, İstanbul: Değişim Yayınları.

EKLER

EK 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

ERZURUM İLİNİN EKOTURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ:
KUZEY İLÇELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

“Erzurum İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi: Kuzey İlçeleri Üzerine Bir Araştırma” adlı Yüksek lisans tez çalışmasında kullanılmak üzere yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun olarak düzenlenmiş olan saha araştırmasında kullanılacak sorular aşağıda yer almaktadır. Bu çalışmadan elde edilecek veriler sadece bahsedilen yüksek lisans tezinde kullanılacaktır.

Yüksek Lisans Öğrencisi
Alparslan TANÇ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün SANALAN BİLİCİ

1. Ekoturizm denilince aklınıza ne geliyor?
2. İlçenizde ekoturizme uygun doğal kaynaklar var mıdır?
3. İlçenizin ekoturizm açısından imajı hakkında ne düşünüyorsunuz?
4. Sizce yerel halkın ekoturizme bakış açısı nasıldır?
5. İlçenizde ulaşım imkânları yeterli midir?
6. İlçenizde konaklama imkânları yeterli midir?
7. İlçenizdeki yaylalarda konaklama için kampçılık imkânları mevcut mudur?
8. İlçenizde yapılan festival ve çeşitli aktiviteler var mıdır?
9. İlçenizde yeterli sayıda ve nitelikte yöresel rehber var mıdır?
10. Ekoturizm ilçenize ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan ne tür katkılar sağlayabilir?

11. Ekoturizm ilçenizde sosyal, çevresel ve kültürel açıdan olumsuzluklara neden olmakta mıdır?
12. İlçedeki kamu ve yerel yönetimler ekoturizmin gelişimi için yeterli katkıyı sağlayabiliyor mu?
13. İlçenizde ekoturizm türlerinin gelişmesine uygun kültürel varlıklar (giyim kuşam, yemek kültürü, halk oyunları, geleneksel konutları, konakları, kaleleri, kemer köprüleri) var mıdır?
14. İlçenizde ekoturizmin yapılmasına engel olabilecek doğal riskler var mıdır?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Alparslan Tanç
Doğum Tarihi	02.01.1990
Doğum Yeri	Erzurum/ Yakutiye
Askerlik Durumu	Yapıldı (01.02.2017)
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Turizm işletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Konaklama İşletmeciliği, 2008-2013
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik - Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Stajlar	Antalya Kaya Belek - Servis Adalet Bakanlığı Tatil Köyü – Ön Büro
Çalıştığı Kurumlar	Kemer Derya & Deniz Hotel- Ön Büro Turkcell Global Bilgi A.Ş- Kurumsal Müşteri Temsilcisi Bostancıoğlu İnşaat, Emlak ve Turizm- Satın Alma Yetkilisi Arke- Tek Danışmanlık- Kurumsal Satış Temsilcisi Finansbank A.Ş (Hadımköy Şube)- Ticari Yetkili Yardımcısı
İletişim	0532-498-93-30
E-Posta Adresi	alparslan.tancc@gmail.com